

Irodalmi Jelen

Böszörményi Zoltán versei

Temesi Ferenc:
Aki nem volt költő

Szőcs Géza:
2700 szó egy rejtélyről

Tózsér Árpád:
Haláltánc valahol Mitteleurópában

Faludi Ádám versei

Szóke Imre Mátyás:
Beavatás

Hans Sachs:
Nyűgös férjek nyugtatója –
Mann Lajos fordításában

„Mostantól magyar író leszek” –
beszélgetés Dész Mihállyal

Az „érdektelen örület” versei –
Zudor János
A *rusnya valcer* című kötetéről

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5

310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,

tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: Bege Magdolna

Mányoki Endre (Főmunkatárs), Boldog Zoltán (Kritika, Interjú),

Laik Eszter (Helyszíni tudósítás), Varga Melinda (Kolozsvár),

Szőcs Tekla (Fotó).

Olvasószerkesztő: Hudy Árpád

Lektor: Jámbor Gyula

Makkai Ádám (Főmunkatárs, Hawaii)

Rendszergazda: Csipkár Nándor

Igazgató: Kurjatkó Péter

A borítón: **Szabó Ákos** festménye

BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN

A SZÉL

J. T.-nek

Vallatóra vesz,
unva félretesz,
magába roskadva ég fenn a Hold.
Tétlenül nézem,
megsebez, érzem,
szemem vizébe fényaranyat old.

Múlik a lélek,
már nem is félek,
mitől az ember ózdkodni szokott.
Kis felhővárak,
alattuk házak,
fáradt gondolat vet rájuk lobot.

Elmúlás szalad.
Csíkokra szakad
ijedten remegő bokrok alatt.
Valahol ének,
mint csengő fémek,
az utca kövén illó árny matat.

Sietve járok.
Egy szóra várok,
könnyebben vigyem a terhem haza.
Nincsen barátom,
se nagykabátom,
és lobog a szélben az est haja.

EGYMÁSTÓL

Átüt a semmin a félelem,
Lázítani mégsem merem.
Figyelem, magamat magamba ásva,
Hogyan változom korallba zárva.
A tenyerem kérges lett a lapáttól,
Mégsem tudunk megválni egymástól.
Lázítani nem merem,
Átüt a semmin a félelem.

MÉG ÉG A FÉNY

A bokrokra a szürkület
lázat lehel és ihletet.
Te is ott vagy e talányban,
ahol a sérült alázat.
És biztatlak, hogy győzünk ma,
esélyt látok a távlatba'.
Ringatnálak, csak légy enyém,
vánkosomon még ég a fény.

A VERÉB

Semmit bogoz a veréb,
lázálomban a sörét.
Bőrödön a sötét lyuk,
felkapja a félvak tyúk.
Átszalad a termeken,
nyoma sincs az érveken.
Idő falán áthallik,
percre ragadt kéklő gyík.
Sámán, aki tétlen ül,
látomásban lényegül.
Hat és vadász a szóra,
üresen leng az óra.
Látod, amit más nem lát,
tétlenséged hahotáz.
Elcserélnéd a múltad,
a vérerekbe fültat.

SORSUNK DÉLIBÁBJA

Hercegem, a költők mind kihaltak!
Nyomukat a fény labirintusában
Még követni lehet. Ők nem csaltak,
Csak megunták a quintusi* ágyat,
Dicsőítő dal Rómát többé nem ünnepli.
Hódoljunk nekik magasztos imával,
Tűnt homlokukat mirtuszkoszorú illeti.
Kallódó lelkük sorsunk délibábja.

Pedig itt élhettek volna még,
Az örök lugasban méla kedvvel,
Hol rózsák hamvasztó tüze ég,
Tudás és sziporka ihlet leng el,
Új meséket szöve, mutato nomine
de te fabula narratur** himbálja
A hírt elóttünk a szél, ó, minek?
Kallódó lelkük sorsunk délibábja.

Rómának sem kellett már énekük,
Ridentem dicere verum quid vetat***,
Józan ész az igazzal részegül.
Az idő nem ad kezükbe új krétát.
Ebben az új magányban hiánycikk
A sürgölődő csillagok közt a lárma.
Költők kábítószere mégsem hiányzik.
Kallódó lelkük sorsunk délibábja.

Ajánlás

Teremtsetek a semmiből világot,
Legyen a szónak ismét hatalma!
Ha ott, belül, a tűz majd újra lángol,
Eljő a versnek áldott, szép uralma.
A vitorlákat fordítsátok szélirányba,
Ujjongó lelketek lesz sorsunk délibábja.

- * *Quintus Horatius Flaccus*
- ** *A nevet kicserélve rólad szól a mese*
- *** *Nevetve kimondani az igazat*

REGGEL

Ne hozd vissza a tovatűnő múltat.
Nem kell a volt aggódó szava.
Írányt mutass, mi lesz, az eluntat:
hadd legyen ő maga.

A lelket se bolygasd, kinőtték fészkrét
a madarak. Elszálltak, árvák lettek.
Hajnalonként egy még visszajár. Kényét
sírjuk mind a ketten.

Lázálmából ki felkel, nem gyanítja,
mily kevély a reggel, törmelékeit
széjjelszórja, zenével andalítja
szikrázó ékeit.

Ha fölöttem a hajnal szárnya remeg,
majd feledék köveket, éveket.
Makacs vállamra friss, puha fény csepeg.
Lemossa véremet.

*A versekhez Toronyai János (1869–1936) festményeit
társítottuk*

TEMESI FERENC

AKI NEM VOLT KÖLTŐ

Az „Oroszlános udvar” című vadi új kulturális portálon, Ne képzeld el című cikkében, John Lennon Imagine című száma szövegére és Kolakowska A kulturák háborúja című könyvére alapozva azt írja Pálfalvi Lajos: „Ha odafigyelünk egy kicsit a PC végső győzelmét jövendölő szentjének szövegére, be kell látnunk, hogy valóban a megboldogult Lennon volt a Beatles messze leghülyébb és legfanatikusabb tagja.” A többi is az volt, ezek szerint, igaz? Ezzel szemben Lennon volt a Beatles esze, kapitánya és kormányosa, talán a lelke is. A Beatles soha többé nem tudott összeállni nélküle. Talán nem is akart. De hát a Beatles se jó, ha történészként hallgatjuk. Nem bizony.

Viszont az Imagine már John szólókarrierjének dala. Jó szám, de tényleg nem jó szöveg. Kolakowska szerint egyenesen „új Internacionálé”. Nem tom. De ezzel a gesztusával egy egész nemzedéket (tán többet is) ültet a vádoltak padjára. Hány éves ez a Pálfalvi? Ja? 59-es? Hát ő bizony lekéste azt a hajót, amit beatnek hívnak. Azt a hajót, amelynek nincs is horgonya, se vasmacskája, mert ő az idő hajója, Laja. Ja. Zene nélkül ezek nem érthetők. Mint a régi jó időkben Laiosz, amikor a költők még a gitár helyett a líra, sőt lyra húrjait tépték, és énekeltek, biztosan énekeltek! A költészet dallam, mégis közelebb van a festészethez, mint a próza.

Na, de miért ez paroxizmusba hajló gyűlölet? Miért nem a Rollingot cseszteted, vagy „Amerika válaszat a Beatlesre”, a nyálas pöcs Beach Boyst, mi? Lennon mégse Lenin, nem vádolható egy egész korszak bűneivel. (16 évesen írtam egy „lenintől lennonig” című nemverset, a saját jogomon használom esztetet.)

Nem a verseit, a számai szövegeit, mert ezek csak azok. De azért találni ilyen sorokat.

„Egy nehéz nap éjszakája” szállóigévé vált, ma is használják.

Az Egy nap az életből, a Bors Örmester Magányos Szívek Klubja Zenekar (a Beatles összefoglaló remekműve a Fehér Album mellett) utolsó száma, amelyet a Newsweek kritikusa az Átokföldje popzenei pendantjaként jellemezett, s amelynek szövegét John írta, úgy készült, hogy a Daily Mail egyik száma volt előtte a zongorán, abból vett ki két hírt, és arra írta meg a dalt (fél évszázaddal később bevett szokás a magyar irodalom dilettáns szekciójában is):

„...Láttam ma egy filmet nahát / Az angol hadsereg épp megnyerte a háborút / Egy csomó ember elment / De nekem meg kellett nézmem / Mivel a könyvet már elolvastam”. (...) „Felébredtem kiestem az ágyból / Átvonszoltam a hajamon a fésűt / Leszédelegtem a fölszintre bedobtam egy kávé / Felnéztem és láttam már késésben vagyok / megtaláltam a felöltőm fogtam a kalapomat / Elcsíptem a buszt másodpercek alatt / Felmentem és rágyújtottam / Valaki beszélt és én álomba szenderültem...” Ez még a kiinduló reál. Na és aztán: „Olvastam ma a híreket, azannyát / Négyezer kátyút találtak a Lancashire-i Blackburben / És bár a kátyúk meglehetősen kicsik voltak / Meg kellett számolniuk mind / Most már tudják, hány lyukból telik ki az Albert Hall...”

Itt aztán a reál átment szürreálba. Itt is, és még hányszor (A világmindenségen át-ban például: „Nevetés hangjai az élet árnyai / Zenélnek nyitott füleken át / Ingerelnek és hívogatnak / Határtalan halhatatlan szerelem ami / Körülöttem ragyog mind napok milliói / És hívnak a világmindenségen át... Semmi sem változtatja meg a világomat.”

Aztán egy nagyon kis lemez, 75-ös fordulatszámom. A oldal: Strawberry Fields Forever / B oldal: Penny Lane talán a Beatles legjobb két dala, egyetlen kislemezen! Lennon 66 végén kezdte írni a dalt, a gyerekkor iránti nosztalgiából. Megemlít létező helyszíneket, de erőst pszichedelikus az anyag. „Könnyű

csukott szemmel élni / Félreértés minden amit látsz. / Nehéz
valakivé válni de minden / megoldódik / Nem sokat számít
mindez nekem.”

Ha Lennon költői tudatfolyamszöveget ír, akkor azt mondják, az LSD hatása. Nincs menekvés, ha rosszat akarnak mondani rólad. A címadó intézmény az üdvhadsereg egyik árvaháza volt, nem messze Lennon gyermekkori otthonától. Lennon a barátaival gyakran játszott az épület mögötti erdőben.

A dalról ezt mondta: „Egész életemben másmilyen voltam. A második szakasz így szól: „No one I think is in my tree (Az én fámon senki sincs)”. Azt akartam ezzel mondani, hogy senki sem tűnt olyan különcnek, mint én. Tehát vagy örültt vagyok, vagy zseni. „Legyen az magas vagy alacsony”, ahogy a számban van.

Aztán, még a Beatles-folyóából pár csöpp:

„Ő egy igazi seholsincs ember / Üldöggél a seholsincs földjén / Készítgeti a seholsincs terveit / Senkinek. / Nincs véleménye / Nem tudja hova tart / Nem olyan kicsit, mint te meg én?” (Seholsincs ember)

A Bungalow Bill folytatásos története-ből: „Elment tigrisre vadászni puskával / A balesetek megelőzésére mindig elvitte a mamáját is / Ő ez a mindenestül amerikai, töltényfejű, százanya fia.”

A Beatles szövegeinek jelentős részét John írta. De mivel Pálfalvit csak az Imagine akasztotta ki, (ha igaz), mi is maradjunk Lennon szólóalbumainál:

Itt van mindjárt az igazi apaszívet megjelenítő (mert nem csak anyaszív van, emberek), a kisfiához, Seanhoz írt száma. „Mielőtt átmész az utcán / Fogd meg a kezem / Az élet az, ami megtörténik veled / Miközben terveid szövögeted.” (Beautiful Boy) Ez se jó, mi?

„Isten koncept, amellyel a fájdalomunkat mérjük” (God)
„Most sokkal inkább keresztény, vagyok, mint valaha voltam, nyilatkozta. Hiszek Istenben, de nem úgy képzelem el, mint egy öregembert, aki az égben trónol. Úgy gondolom, minden

nép Istennek nevez valamit, ami közös mindannyiunkban. Hiszem, hogy amit Jézus, Mohamed, Buddha és a többiek mondtak, igaz volt. Csak a fordítások sikerültek rosszul.”

De miként van instant kávé, nála van „Instant karma” is:

„Az instant karma elkap / Elkap és kupán vág / Jobb ha összeszeded magad / Nemsokára halott leszel. / Mi a túróra gondolsz / Mikor a szerelem arcába nevensz?”

„Beteg vagyok és fáradt az ideges szűklátókörű korlátolt álszentektől / Minden, amit akarok, az igazság, mondjatok már valami igazat” (Mondjatok nekem igazat)

„Anya, a tiéd voltam / De te nem voltál az enyém / Én akartalak / De te nem akartál engem / Így én, nekem csak istenhozzádot kell mondanom / Istenhozzádot.” (Anya)

„Amint megszülepsz, máris tesznek arról, hogy kicsinek érezd magad... / „Megsértének otthon, az iskolában ütnek / Gyűlölnék, ha okos vagy és megvetnek, ha bolond / Míg olyan kibaszott örült leszel, hogy képtelen vagy követni a szabályaikat” (Munkásosztály hőse)

És csak így, tovább.

Nem ő volt T. S. Eliot, nem ő volt Fernando Pessoa, nem ő volt Olaf H. Hauge, Pentti Saarikoski, de még Ady se. Negyven éves volt mindössze, de a világ már nem volt olyan többé, mint őelőtte, hiszed, vagy nem, Laja. Mert hogy világsztár lett a rockzenében, angolul. Ha ez bűn, akkor ő bűnös. Mondta is: „Ha az egoista azt jelenti, hogy hiszek abban, ami teszek, a művészetemben, a zenémben, akkor, ebből a szempontból, hívhattok így. Hiszek abban, amit csinálok, és ki is mondom.”

És az Imagine-nek ehhez a szakaszához mit szólna, Lajos?: „Képzeld el, hogy nincs semmi / kíváncsi vagyok, képes vagy-e rá / Nincs szükség kapzsiságra éhségre / Az emberek testvériségét képzeld el”. Ez miért szar?

„Az én szövegeim nem örökérvényűek, mint a Biblia. Az én dalaimat nem lehet úgy elemezni, mint a Mona Lisát.”, mondta John.

A Vasárnap, véres vasárnap, Az írek szerencséje vagy A nő a

világ niggere konkrét célokat szolgáló szövegek, de például az I Know nem: „Nahát most a kelet kelet és a nyugat az nyugat / De találkozni fog a kettő. / A kelet az nyugat és nyugat az kelet / Így teljes az egész”

Az Ösztön című számban így ír:

„Az ösztöneim kifinomultak / Meg kellett tanulnom használni őket a túléléshez / És időről időre beigazolódik a régi gyanú / Jó élni.”

Ezek zene nélkül közhelyesen kopogó szavak, belátom. A Freeda people now csak zenével élvezetes, bár érthető nélküle is.

Ha fiatal lennék, és tüntetnék, ezt játszanám újra és újra:

„Mi nem törődünk veled, milyen zászlót lengetsz / Még a nevedet sem akarjuk tudni / Nem izgat, honnan jössz és hová mész / Minden, amit tudunk, hogy eljöttél. Freeda people now 5 x do it (now)”

Hát, ha ez bűn...

Az én cellámban jól megfér Lennon fényképe a falon, és Bartók plakátja, villámok karmolta arca, az ajtón... Mert „Senki se szeret, ha padlón vagy / Senki se lát, amikor a felhőn ülsz / Mindenki rohan a pénz után / Kéz kezét mos (...) Szeretnek majd, ha már lenn vagy föld alatt.” (Nobody Loves You) Vagy: „Tovább éltem a kiszabottnál / Anélkül, hogy bármikor is a holnapra gondolnék / élek, mikor már rég meg kellett volna hálnom / Anélkül, hogy a holnapra gondolnék.” (Borrowed Time)

Hát ez mi? Csupa közhely. Mert igaz. A rock and roll, a beat, a disco, a heavy, a funky, az örök új hullám, a blues, a folk, a country, a reggae, a hip-hop, a rap, egyszerűen a rock népének közhelyei. „Mi vagyunk a rock and roll népe / Arra születünk, hogy újdonság legyünk (...) El nem cserélném semmi mással / Még ha igaz, igaz is lenne.” (Rock 'n' roll People)

A Mind Games így szól:

„Elmejátékokat játszunk / Ledöntjük a korlátokat elültetjük a magokat / Eljátsszuk hogy a szellem gerillái vagyunk /

„Béke legyen a földön” énekeljük a mantrát.”

Mintha önmagát is kifigurázná. De hisz, hisz, és hisz:

„Hiszek a tündérekben, a mítoszokban, a sárkányokban, ez mind létezik az emberi elmében. Ki mondja meg, hogy az álmok és a rémálmok nem olyan valódiak, mint ez az itt és most? Az egyik felem azt mondja, vesztés vagyok, a másik, hogy én vagyok a Mindenható.”

A halálára, amit a kislányomtól tudtam meg az iskolából jövet, ezt írtam:

nincs búcsú John még ha az életrajzoló ideje jött is el megint nem az életé kezdettől tudjuk kik mást mernek megöletnek aki délután autogramot kér a lemezborítóra még az éjjel golyókat ereszd beléd a ház előtt amely a borítón díszesleg ő Holden Caulfieldnek képzeletben magát a Zabhegyezőből te meg apának KETTŐS FANTÁZIA mozgatja sorsunk talán nem tetszett neki a „mint egy újrakezdés” című szám a kritikusoknak mindig van egy utolsó érvük... „az élet nagyon rövid / nincs idő erőszakra és harcra barátom / mindig úgy gondoltam bűn ez” ezt még a kezdeti vidám időkben írtad John amikor még többes szám első személyben éltünk és még volt Beatles igen és mivé lettünk azóta mondd? (hadd mondjam meg az összes versed közül nekem az a fáradt fütyű tetszett a legjobban a FÉLTÉKENY FICKÓ VAGYOK közepén you know most már tudom hogy ez a fütyű volt a fiatalágom nem volt túl hosszú mi?) felbomlottak utcahíres zenekaraink kiből tanár lett kiből lakatos kiből bár-zenész kiből – na jó! tiszta sor de mi a tiszta zenét akartuk a saját zenénket akartuk eljátszani ez az utolsó dobás azért felrázza a srácokat talán még nem késő te pedig te MUNKÁSOSZTÁLY HŐSE mindig is tudtad KÖLCSÖN IDŐN élsz s csak a STRAWBERRY FIELDS tart örökké

Különben Lennon író volt. In His Own Write.

LENNON ÉLT.

LENNON ÉL.

LENNON ÉLNI FOG.

TÖZSÉR ÁRPÁD

HALÁLTÁNC VALAHOL MITTELEURÓPÁBAN

avagy Fogadó az Utolsó Szóhoz*

Aszín Hieronymus Bosch poklának és Joyce Dublinjának a kevercse, s egy üres tojáshéj formájú fogadó, az Utolsó Szóhoz címezve. A tojáshéj pereméhez támasztott létrán csuklyás, mezítelen alak, Diktátor I igyekszik fölfelé. Hitlert formázza, vállán botra akasztott söröskancsó. Fenekén egyetlen toll meredezik, s így alakja kopasztott kappanra is emlékeztet. A tojáshéj-fogadó mellvédjén Leopold Bloom, a fogadós könyököl. A fogadó alatt sötétlő Akheron vizében a pokolra szántak kallóznak, bucskáznak, vízisíznek a túlsó part felé. A folyó innenső oldalát egy fából készült hazugságdetektor uralja, mellette ítélőszékre emlékeztető árnyékszék, rajta bagolyfejű szörny ül, éppen elnyeli a második világháború után a csehszlovákiai magyarokat vagonba rakó és kitelepítő bizottság szlovák elnökét. A detektor tövében egy turbános szfinx vezetésével rögtönítelő bíróság ülészik, most éppen Bagzó Boylan ügyét tárgyalják. A szfinx azt magyarázza a hallgatóságának, hogy már Visinszkij megmondta: a bizonyítékok királynője a vádlott beismerő vallomása. Mellette a tizenhét éves, megbecsületlenített Milly Bagzót átkozza. Hatalmas mandolin alatt Bagzó Boylan fekszik, csak a meztelen fenekét látjuk, rajta írás, Edvard Beneš 1945. augusztus 2-án kelt 33. számú alkotmánydekrétumának a szövege. A szerkezet tetejéről az Ulyssesből ismert, s ott Polgártársként emlegetett ír nacionalista politikus készül fejest ugrani a vízbe. Felgömbített hátán tojást egyensúlyoz. A Fogadós nagyot sercint az innenső parton tolongó, trombitáló, doboló, furulyába fíngó

született vádlók, s a szónokló, denunciáló, szemérmetlen önkritikákat és apológiákat bőgő elítéltek közé. Egy másik diktátor (Ioszeb Dzsugasvili, mi Diktátor II-nek fogjuk nevezni), mielőtt felmászna a fogadóba, egy kifeszített kötél segítségével még gyorsan működésbe akar hozni két hatalmas lehallgató-fülből és egy guillotine-késből álló szakállas ágyút. A Fogadós újból sercint, s mintegy a sercintésre, megbillen a tojás a Polgártárs hátán. Az addig a földet bámuló meztelen alak odakap a tojáshoz, feje napraforgóként oldalra billen, az így felénk forduló arcban – div se, světě!¹ – Edvard Beneš, az egykori csehszlovák elnök ábrázatát véljük felfedezni. Legyen hát a neve történetünkben Elnök polgártárs.

(Miután a Pokol előszobájaként funkcionáló Fogadóban a Diktátor I, a Diktátor II, a diktátorok között gyámot kereső Elnök Polgártárs és a Fogadós bemutatkoztak (ez utóbbi elmondta, hogy ő afféle „utolsó szavakat” gyűjt a pokolra ítéltektől), a nézők figyelme Millyre és Bagzó Boylanra terelődik.)

Milly

(a Szfinx fülébe, sikoltozva)

Vádolom Bagzó Boylant, aki a magyar kitelepítések idején falumban teljhatalmú komisszár volt (a nyakában lógó géppisztoly miatt mi csak „Gitárnak” hívtuk). Egyszer berendelt az irodájába, takarítani, s közben arról szónokolt, hogy Beneš elnök rendeletei szerint nekem mint magyar háborús bűnösnek kötelességem őt, a győztes csehszlovák állam képviselőjét mindenben, érted?: mindenben! kiszolgálni. Aztán az ágyába akart parancsolni, de mikor nem engedelmeskedtem, egyik karomat hátra csavarta, s kezem a nyitott sliccébe húzta.

¹ div se, světě! (cseh) – csodák csodája!

Tizenhét éves voltam és szűz: elhánytam magam, erre elengedett, de utánam szólott, akkor már a pisztolyával hadonászva, hogy úgyis lefektet. Másnap apám és a családukn minden tagjának a neve ott volt a Csehországba deportálandók között, a hirdető táblán. Aztán elvitték – Gitárt. Civil rendőrök jöttek érte, s bilincsbe verve betuszkolták egy fekete autóba. A helyi fináncok jelentették fel: elkártyázta a fizetésüket. Apám úgy döntött: megyünk Magyarországra. Addig szökünk el, amíg a komisszár nincs a faluban. –

Turbános szfinx

Gitár elől menekültetek vagy a deportálás elől?

Milly

Is-is! A csehországi teherautók akkor már naponta zúgtak: szuronyos katonák állták körül a kijelölt házakat, se ki, se be, csak fel, az autóra. Az unokanővéremnek egy nappal korábban volt az esküvője: vitték őket is, a koszorúja, fátyla nálunk maradt, nem fért bele az engedélyezett ötvenkilós csomagba. Másnap valami csehszlovák ünnep volt, a fináncok bált rendeztek, apám akkor éjszakára tervezte szökésünket: őrizetlen lesz a határ, mondta. De hát az ember tervez...! Minket, lányokat, a fináncok berendeltek a bálba, hogy legyen kívül táncolniuk. Nem baj, mondta apám, éjfélkor eljössz, mi addig összepakolunk. S megintcsak ember tervez...! Táncoltam, csaknem sírva, amikor kivágódott a kocsmá ajtaja, s ott állt benne a komisszár, Gitár, oldalán börtönőrével. Nem tudni, hogyan intézte el, elég annyi, hintón jött hozzám a sátánfajzat, mert flancolni tudott a bitang. Ma éjjel csak velem táncolhatsz, mondta. Táncoltam, rettegve, szemem a falión.

Turbános szfinx

Sírva élvezted a táncot, akár Heine angolja az ölelést.

Milly

Semmit sem élveztem, nagyon féltém, öt perccel éjfél előtt elszöktem. Futottam lélekszakadva, csattogott csizmám a fagyon, a házunk előtt már ott állt a megrakott ökrösszekér, vártak rám apámék. Pár perc sem telhetett el, nyílt az ajtó, jött a komisszár: Hol van Millym? – Hagyjon békét a lánynak, mondja apám, mi már megyünk Magyarországra. – Maguk mehetnek, de Milly marad, ő már hozzám tartozik! – S erre megint nyílik az ajtó, lihegve jön a börtönőr, kezében pisztoly: Hol van a komisszár? Megszökött tőlem s ide futott be! – Én a kamrában, apám a belső szobában éppen odaíger Gitárnak, azzal a feltétellel, hogy most szépen elmegy. – Végül a hintó elzörgött, s elindult a mi szekerünk is: a másik irányba. – A magyar határon, Kisrépusztánál raktak le bennünket, bele a méteres hóba, a vekkerünk bederesedett s megállt, belefagyott az idő, nem tudtuk, hány óra. Virradt, amikor a legközelebbi magyar faluból értünk jött egy másik ökrös szekér. Délelőtt 11 volt, mikor fedél alá kerültünk. Belázasodtam, tüdőgyulladásom hosszú hetekig tartott, sokáig vacogtam élet-halál közt. –

Turbános szfinx

Milyen büntetést javasolsz a vádlottnak? Halljam!

Milly

Vádolom Bagzó Boylant máig beteg tudómért!
Vádolom nemi erőszakért! – Fiatalságom megrontója,
hét pokol égesse lelkét! – S vádolom elnökét is,
aki átkozott törvényeivel, mivel ő maga nyíltan
küzdeni gyáva, lovat adott a sátán alá. Találkozzon
komisszárjával itt, e bagolyfejű szörny zúzájában,
s fulladjanak meg együtt a szék alatt bugyogó szarban.

Elnök polgártárs

(a tojás leesik a hátáról; ingerülten, Milly felé:)

Csitt, nő! Bünhődjünk máris, mikor még el sem ítéltünk?

Polgár ostora, bűn méze, bő szavak üres pataka, könyörögi érettünk!

A vaksorsban fő az alkalom, a csel s a dollár, a nő csak – bani.

A disztingváló politikus fül a részeket nem szokta meghal-
lani.

A Diktátor I és Diktátor II felér a fogadóba, letelepszenek egy asztalhoz, Diktátor I az asztal egyik végén ül, Diktátor II a másik végén. Az Elnök polgártárs egy másik asztalnál, tisztes távolban foglal helyet. A Fogadós a söntésnél méri a sört, a helyiség mélyéből fogatlan prostituáltak vihognak a vendégekre.

Diktátor I.

Ó, Nagy Wotan a germán egekben,

patkányok közé vetettél engem!

Ki ez a förtelmes bajúszos féreg?

S amott...? Hányynom kell: zsidóbúzt érzek.

Diktátor II.

Nono, Herr Hitler, hátrább az agarakkal!

Elfelejtette a Vörös Markot?

Ez itt köröttünk már nem Harkov,

inkább Sztálingrád, s nem Wagner-kardal

zúg, hanem Sztálin-orgona.

Diktátor I.

Nem félemlítesz meg soha!

Nem te győztél, nem a vörös rakéta-ezrek:

a német faj bizonyult életre képtelennek.

A természet tudja, hogy neki mi jó.

Tél marsall győzött: az evolúció.

A Fogadás

Söreik, urak! Továris Kintó,
az önébe vodkát töltöttem. Itt van!

Diktátor II.

Jé, mennyit tud ez a kocsmá-tetű!,
emlékszik suhanc-nevemre is!
Vigyázz, barátom, én ma már ittam,
s a kezem ilyenkor hatlövetű.

A Fogadás (félre)

Milyen jó, hogy kacská kezéd már
csak emlékezete a kéznek! –
A hatalmadnál nagyobb hatalom
téged is csak kivégzett!
(A Diktátor II-höz)
Kintó-Gazember elvtárs, papsálszta,
kérem, s meg is követem alássan
(a Diktátor I-re mutat):
miután az urat így megregulázta,
utolsó szavát halljam,
s ne csak a sötét lelkét lássam!

Diktátor II.

Igen, a kintó grúzul gazember! –
Valamikor, a földtani permében,
úgy döntöttem, hogy gazember leszek,
de nem voltam hülye, hogy tervem
más szájak dobjára verjem.
Az ember arra született, hogy
csaljjon. S becsapják, hogyha
hagyja magát, a nyelv maga csalás,
erőszakon a spongya.
Sokáig hallgattam bölcs papokra:
légy jóban a belső hanggal!
Füleltem befelé, s csak ezt hallottam:
azonos anyag sátán s angyal.
Szolgálász? Angyal vagy! Lázadsz? Sátán!

S te közben egyre ugyanaz maradsz a hitben:
az ember csak kényszerítve ember,
s nézőpont kérdése, ki az Isten.

A Fogadás

Most pedig, uraim, hallgassuk meg a
harmadik vendégünket is! Ecce!

Elnök polgártárs

Nem szívesen szólok fölösen,
a nyelv néha erős vár, s néha kelepce.
A németektől megszabadultunk,
de a magyar még, akár az atka...!
Szennyezi nagy szláv tengereinket,
mint a kiömlött nafta.
Söpredék nép, amely csak útban
van mindenkinek, s még nyelve
sincsen, s ha van, az csak úgy van
a szláv nyelvekből összefércelve.
Szava nem csillaga égnek, mennynek,
nem köve, fája a természetnek –
megmondta maga Berthelot² is ma,
hogy ez a szörnyszülött nyelv n'existe pas,
s aki használja, az eretnek.
De micsoda kín és micsoda pofon:
a nyelv és nép marad, én meg távozom.

Diktátor I.

Szlovákok, morvák, Libuša, Tatra –
Tschechoslowak mind, értсед: Böhmischen...
Hamis eposzokra, fiktív statisztikákra
hogyan épülhet nemzet!?
Az Elnök polgártárs nem szól fölösen,
intrikál hát. És Husz óta ez megy...

² Berthelot, Phillippe (1866–1934), francia diplomata, a magyarokat illetően Clemenceau rossz szelleme. A cselekmény történése idején feltehetően szintén a pokol előszobájában tartózkodott, ott találkozott barátjával, Benešsel.

A Fogadás

Az exposéknak, Messieurs, vége!
A Francia Forradalom áldozatai
a vérpad előtt végszavakat
fogalmaztak, halljuk a mai
derniers mots-kat, hogyan lép be
a pokol kapuján egy legújabb kori
Carrier³ avagy – Marat.

Diktátor I.

Vedd komolyan az elvet:
gyűlöld halálig, ki Téged gyűöl,
s a pogány Übermenschen kívül
ne legyen más Istened!

Diktátor II.

Döntsön az erőszak! Nyelved
majd takarja döntésedet.

Elnök polgártárs

Addig kell mondogatni, hogy valami igaz,
amíg valóban igaz nem lesz,
a számár, az számár, a történelem számara is az:
ha akarom, nem vemhes,
ha akarom, vemhes.

A Fogadás

Nagy tanulsága történetünknek:
Elnök polgártárs, közelebb ülhet,
ön a trinitás harmadik telj-jogú tagja,
e két úr közül bármelyik lehet az apja.

A szerző

(kilép a Bosch-képből, a színpad szélére áll)
Megjártam hát Bosch poklát és Dublint, kénes

³ Jean-Baptiste Carrier: a francia forradalom kevésbé emlegetett „hőse“, aki mezelen férfiakat s nőket kötözött össze és süllyesztett folyókba, s vezte e borzalmas fürdőt „köztársasági mennyegzőnek“.

purgatóriumát Patricknak (a kótya Tar Lőrinc is járt ott egykor, régen), s most ama Kiszrétpusztá romjain állok, amely emezekhez méltó bús hely. Helyt és helyzeteket⁴ idéz meg a versem: a poklok nyílt feredőit, ahol test s lélek együtt meztelenül le. – Negyvenhét tele volt: a magyar határig, e tölgyig hozták kajla ökrei szomszédunknak a holmink, itt raktak bennünket a hóra, a semmi határán, s vártunk új szekerekre a ködlő „túl oldalról”. Régi postakocsikban a dermedt utas a „váltást”: vártuk fázva a megváltást, a talányos máslett gyorskocsiját földpoklunk hóbugyorában. Rímelt hóra a „hóha!”, mikor – bár jócskán késve, de – megjött mása a volt fogatunknak túlról. „Vérzik a csánkja a hajszásomnak”, mondta a gazda, csodáltam: nyelvünkön szól, bár egy más országból hozta a „váltást”. Gyermek voltam, nem tudhattam, a vészkor nyelvén szólunk, s végszavakat mondunk mind, s mélyhűtői a télnek tán teteminkre várnak.

Most nyár van, de a tölgy, amelynek az alja egykor nekünk végtelen éj volt – még áll, s áll a gémeskút is, a kávájára ma bodza vére csöpög, pipacsok hege lángol a fűben. Aszfodélosz a tölgy avarában nem nyit bár, de vicsorgó kónya igen, kelyhében egykori tél emléke. Ne moccanj!, érzed?: Léthén innen még eleven seb az emlék, ordít zárt kapuként sok tárgya, kiált kirabolt ház s város, újraképződnek köveken: fogainkon a szitkok; ökrök torkában fojtottan indul a morgás: égzengés, s patkós csizmája a nővérednek döndül az egykori hóban, fagyban; zúg a tölgy terebélye: lezúdul apádnak az átka késlekedő fuvarosra, bitang komiszárra,

Úristenre, ki „tán maga is komonistává lett!” –
 S néked, a szerzőnek az a dolgod, a Léthén
 még innen, hogy e sok dúlt árnyat pontos
 mítoszainknak a szerkezetébe helyezzed!
 Vár rájuk Bloom úr az Utolsó Szóhoz
 címzett Bosch-fogadóban.

Montázs Hieronymus Bosch festményeinek felhasználásával

*(Részletek egy hosszabb verskompozícióból)

KESZTHELYI REZSŐ

EMLÉKMACSKA

Az elbeszélés második része

A felső szomszéd házának teraszáról lehuppant mögém a macska. Nem teketóriázott. Jött velem az udvarba, majdnem a tornác lépcsőjéig. Ott megállt, farkát felfelé kunkorítva, és rám szegezte tekintetét. Kinyitottam az ajtót, félrehajtottam a függönyt. Az egyik fél kezemmel kivettem a hűtőből a bort, majd a vizet, és egyúttal a másik fél kezemmel az apró halakat. Lassan kortyoltam a bevandát. A még alig teli pohárral a kőasztalhoz telepedtem. A macska kitartóan leste a lépcső és a székem között ülve, mit teszek.

Vártam. Ő is várt. Iszogattam. A macska mocchanatlanul figyelte. Végül én mozdultam. Letettem fél kezemből a poharat, és kiválasztottam a halak közül kettőt, majd az oleanderes elé hajítottam. A macska odaszaladt, és habzsolva, nagyokat nyeldekelve eltüntette. Az egyiket. A másikat csak megszagolta, és visszaporoszkált hozzám.

Nem értettem, miért hagyta ott. Akkor jöttem rá, mikor a markomra, melyben még volt, hol rá nézett, kérdőn és kérélnőn. A lábam elé ejtettem a halakból. A macska megette. Aztán egy másikat. Azt is. Jóformán a kezemből akart kapni. A tenyerem adjon neki.

Így költötte el vacsoráját. Aztán a szokásos tisztálkodás, nyújtózkodás. És, váratlanul, felugrott a másik székre, öszszegömbölyödött, és szunyókált, miközben előre meresztette a mancsát, abból meg ki a karmait, kéjesen és elégedetten. Esteledett.

Zuhanyoztam. Aztán tükörtojást sütöttem szalonnával, és sóztam, megborsoztam. A konyhában fogyasztottam el. Készítettem még egy innivalót, tisztább pohárba, és cigarettát kerestem. A macska csupán a fél fülét rebbentette visszatértemre. Szundikált tovább. Cigarettaztam és nézelődtem, csak úgy. A macska előre meresztette a mancsát, abból meg ki a karmait. Jólesően és elégedetten. Rövid idő teltével megelégtelt, és hangtalanul tűnt el a sötétben. Rám se hederített.

Még vele időztem gondolatban, mikor a takaróval a kisebbik szobába mentem, és lefeküdtem az ágy mellé, a padlóra, és nem hallatszott más, csak lélegzésem nesze a takarón és szívem dobogásának sejtelme.

Kora reggel, mikor kinyitottam a bejárati ajtót, a vadsóska sövény egyik részében ott kukucskált a macska. Alighogy meglátott, nyomban leugrott, és átbújva a kapun, a legalsó lépcsőfokig jött. Farkát most is felfelé kunkorította, és ideoda himbálta a végét. Visszafordultam a konyhába.

Kenérszelettel a kezemben ültem le a kőasztalhoz. Onnan ettettem a macskát, le-letörve egy kicsi darabot. A macska, miután lenyelte a falatot, rám nézett, és várta a következőt. Elfogyott a kenyér, az utolsó morzsáig. Fogtam a tálát, a zuhanyozóban vizet engedtem bele, és a kerítéshez támasztottam. A macska lefetyelt, én meg feltettem föni a kávé.

Csésze kávéval, pipával és ülőpárnával mentem vissza. A macska az udvar közepén nyalogatta mellső részét. Kinyitottam a másik székét. Az enyémen rágyújtottam, és kortyolgattam. A macska felpattant a másik alkalmatosságra, és öszszegömbölyödött. Még akkor is úgy maradt, mikor a piacra indultam, csupán a fél fülét mozdította irányomba.

Először a halárusok tetővel védett kirakodó asztalai között sétáltam, és nézelődtem. Polipok, rákok, ráják, szardíniák. Az apróbbakból vettem néhány dekányit. A zöldség és gyümölcsárusok kirakodó asztalai három, esetenként négy

sorban, ponyvával fedetten. A kofák többsége férfi. Szőlőt, fügét és paradicsomot válogattam az egyiknél, a másikonál juhsajtot kértem. Régi ismerőseim ők. Bőven mérnek, és kóstolgathatok.

Szeretem a piacot. Itthon is, otthon is; tarka zsúfoltságát, szagegyvelegét, nyilvánvaló ravaszságát, harsány bőbeszédűségét, jóízű humorát.

Otthonos esemény a piac.

Tőszomszédjaként magaslik a katedrális. Kapubéllete alig szűkül, mert inkább csak kőkeret, díszes ívmezővel; kapuján bronz dombormű. Bent csendhűvös, azért tértem be oda, rendszerint. Néhány, a padokban térdeplő öregasszony, feketében. Ilyen tájban. Előfordult, egyszer, hogy szólt az orgona. Valaki zenélt, csak úgy, önmagának. A dinári hegység népdalaiból; méltóságos és megrendítő, örömben szenvedő dallamokat és töprengő rögtönzéseket. Szerényen.

Egyik meghitt ünnepem alkalmával, nagyszombaton, a feltámadás előtt, apácák szokták díszíteni a gyásszá csupa-szított főoltárt és mellékoltárokat, fehér terítőkkal, sok-sok fehér szegfűvel, hangtalan mozdulatokkal és női áhítatban. Most csak egyet láttam. A sekrestyéből lépett ki, nesztelen, néhány hajszálnyi fehérrel szegélyezett feketében. Leeresztette az örökmécsest, mely tompa gránátvörös fényvel világított az oltáriszentség otlletének jeleként. A törekeny és szinte sziluett-apáca olajat öntött bele. Letérdelt, keresztet vetett, és visszaosont a sekrestyébe. Én is keresztet vettem, és kimentem a térre, a napsütésbe.

Még bennem volt a templomi csitulás, mikor a kikötőbe értem, a pálmatorhoz, a virágágyásokhoz, a zöld padokhoz, a nett öregurak társalgásához, az árbocok, kötelek meg a fehér hajótestek csendjébe. Rágyújtottam. Ide-oda tekintgetve vártam, míg a füstszűrőig parázslik a cigaretta. Végül is a hőség súlyából végre bebújtatott a sétány a parkba. A virágzá-

sukba haló agavék. A szélről görnyedve nőtt cédrusszerű fák, a tenger felől. Amott meg teraszosan fügekaktuszok. Alkonyrózsás, püspöklila gyümölcsök és virágok, vegyesen. Megálltam. Előtűnt hitvesem színmaszatos arca, majd lassanként beleszeretett a levegő. Elfacsarodott a szívem.

Hajam gyökerétől a talpamig sajogtak a színgyümölcsök és színvirágok, az agavék és a görnyedező fák meg a köztük kékellő tengertöredékek. Mindazok, amik történtek, és most azzal kerülök vissza hozzájuk, ami történik; az emlékképek özvegyeként, majd újfent jegyeseként. És olyan gyöngédségtől átszóttan, mint aki azért nem tudja, hogy van: mert van. Elhagyhattam volna a sétát, holott igencsak kedvelem, mert bárhol ott lehetek szorosán azzal, ami azután örökre elenged.

Már az utcából láttam a széken a macskát. Peckesen ült, és hegyezte a fülét. Bizonyára megismerte lépteimet. Mikor becsuktam a kaput, leugrott a székről, nyújtózkodott, felfelé kunkorította a farkát, a tornác lépcsőjéig kísért, és nyivákkolt egyet. Kinyitottam az ajtót, félrehajtottam a függönyt, és bevandát töltöttem. Szomjasan és éhesen. Juhsajtot kívántam. Kivettem a hűtőből, és törtem belőle néhány jókora falatot. A hűtőhöz dőlve harapdáltam. A függöny mögül figyelt a macska, fent a tornácon. Megint miákkolt, tapintatosan. Ettem tovább, a macska meg lengette a farkának hegyét. A függöny, meg-meglebbenve, bajsztát és pofáját csiklandozta, ami láthatólag inkább kellemesen izgatta, mint zavarta. Kellett neki valami éték.

Az apróbb halak közül egyet az oleanderes elé ejtettem. A macska, aki jött velem, szemügyre vette, ám meg se szagolta. Felnézett. Én meg leguggoltam, és kezemmel a halra mutattam, a macskát nógatva, mire ő hirtelen belém vágott a karmával. Ösztönösen. Amitől aztán mintha elrestellte volna magát.

Két vékony csík vérzett a kezem bőrén. Papír zsebkendő-tapasztottam rá. Cseppet se haragudtam, hiszen tudtam,

fél a kéztől, ha nem ad. Székemhez mentem, a macska a sarkamban, és szégyenkezett, a maga lényével. És a halai? Maradtak. Ő mosakodott inkább, majd domborítva meg homorítva nyújtózkodott, és aztán felpattant a székre. Alkonyodott. A lenti szomszéd háza előtt, kint, az utca lépcsőjén üldögélt M., a lánya, J, a menyei és unokái közül kettő. Énekeltek, vagy dudorásztak, bensőségesen is, meg kedvderítően is. Maga az érzékenység volt a hangulat. Teljesen besötétedett, mire M.-ék megelégték a meghittséget, és terelték a házba a ó gyerekklányokat.

Miként egy árnytest, a macska a kerítés kövére ugrott a székről, és onnan illant valahova. Cigarettáztam még egy ideig; a parázssal krikszkrakszokat firkáltam a sötétségre.

A zsalu zárva maradt reggel. Nem gyújtottam villanyt. Hallottam az óratorony órájának ütéseit. Nem számoltam, mennyi volt. Altatottak.

Reggel, jó korán, mikor a zuhanyozóba tartottam, a tornác lépcsőjének legalsó fokán várakozott a macska. Öntözgettem a kicsi kerteket, és azt tapasztaltam: ő nemigen kedveli a vizet, ha folyik, csobog, vagy csöpög. Mégis kitartóan nyomon követett, bár kerülgetve, ha a kannából kilöttyent, vagy megeredt a rózsájából megeredt a víz; csaknem elszaladt. Mókás, gondoltam, és nem értettem, mi lehet az oka.

Felállítottam a napernyőt, bár még messziről közeledett az udvarhoz a nap. Elrendeztem a két széket az ülőpárnákkal, a kőasztalra a kávéscsészémet, a pipát és egyebeket, megfőztem a kávé, végezetül tejet öntöttem a macska táljába, és kenyeret aprítottam bele. A macska türelmesen nézte, mit művelek. És most már lefetyeli a tejet, a kenyérdarabok közül.

Én szürcsölgettem, és pöfékeltem. És tervezgettem, amiről fogalmam se volt, micsodát. Felnéztem. A levegő még hamvas, az ég gyengéd kék. És a széttárt szárnyú sirályok az óramutató járása szerint.

A macska a párnáján.

Én pedig, röpké idő múltán, a kikötő egyik padján üldögéltem, a virágágyások és a pálmásor előtt. Egyetlenként. Ugyanis forrósággal veri délután nyugatról ezt a partrészt a nap, főként a pucér kövezetét. Kivert a verejtek, amit nem bántam igazán, mert lépten-nyomon barátságomig osonhat a hő túlzása. Mikor azonban már átítatott az izzadság, átsompolyogtam a Leonardo nevű pizzéria teraszának pátyolgató árnyékába. Ott se volt másvalaki lélek, leszámítva a felszolgáló fiút. Hideg sör és cigaretta meg csupán egy-két árbocrúd dőlt a szememben, vonalazva azt a tengert, melyről fényszikrák pattannak most szerteszét.

Megtorpant az idő; még az se zökkentett ki mozdulatlan-ságából, mikor kértem egy újabb korsó sört, és hajtogatták tűnését az óratorony intései. Lelki közhelyeim egyike köszöntött vissza rám.

Mikor a lakóházba tértem, azonmód hallgatóztam: hébe-hóba zsongtak a temető méltóságidejű fenyői. Végül is öszszecsuktam a napernyőt, mert érintgette már a napszállta. A macska nem neszezett, hevert a párnán; mindössze gyanítottam csöndjét. Egy doboz szardíniával és konzervnyitóval mentem vissza. Kinyitottam a dobozt, beleszórtam a tálba az ételt, és tetejére csurgattam az olaját. A macska, semmivel se törődve, két-három ugrással a tálnál termett. Mohón, szinte elvakultan esett neki az ételnek. Jóleső érzéssel gyönyörködtem benne, pedig a szegény pára éppen olyan sebhelyes és ágrólszakadt volt, mint amilyennek első alkalommal láttam.

A macska mosakodott, aztán a lábamhoz hevert. Megtömtem a kezem ügyébe eső pipát. Másodszor próbálkoztam, mire sikerült rágyújtanom. Lassan, kényelmesen szívogattam. Teljesen sötét volt, mondhatni: csillagsötét. Az előszobából se vetődött fény az udvarba. Az, ami a kisebbik szoba egyik falán régi csillagtérkép, kékséglapján parányi mész- és narancs-cseppek, az most felettem az éggömb fele, melyben kelnek, emel-

kednek, majd hanyatlanak, elmerülnek haladtukban a csillagképek, égitestek. Így, nyáron a Nagymedve, a Kismedve, a Hattyú, Lant, benne a Vega, északkeleten a Kassziopéia, délen a Jupiter, az éppen delelő Tejút fehérés pántja, és akármerre akárhány más valóság semmi.

Ismét valaminek a kellős közepén henyélek, és nézelődöm. A látható egetek; ahol mégiscsak vannak látóhatárok, helyesbítve: gömbövek, érzékelhetően. És azokon túl? Az utolsón? A gömbsüveg? A felület? És azután? Amonnan. Van-e még gömbsüveg? Felület? Érintő? És ha igen, mennyi az a számálthatatlanú, ami életeszemnek felfoghatatlan, életlekmenek meg befejezhetetlenül múlandó? Mégis gyönyörködtem az elragadtatásban. És ettől szakadt rám a hasztalan félelem. Kapkodva tömtem újjólag a pipát. És a lehető legközelebbiekre néztem, levéve szemem a csillagokról; a gyufaszálra, a körmömre; majd picinyként odébb: a csillagtérképre, a lámpára, a vekkerre, a kavicsra, a tolltartóra, a hűtőládára. A napernyőre. A függönyre, a fehérre, a zöldre, a hangyára, a gyíkra, a sajtra, az oleanderre, a kerítésre, a kapura, a fák törzsére. A macska meg nyújtózkodott. A sötétségbe meredt, és elillant. Összecsuktam a székeket, és a kerítéshez támasztottam. Hónom alatt az ülőpárnákkal mentem a házba. Bezártam az ajtót, behajtottam a zsalut, vetkőztem, villanytoltottam, lefeküdtem. Az alvás is eset.

A félelemre gondoltam. A hiábavalóra. És a meghalásra. Az okszerűre. Egyszerre. Arcomra húztam a takaró-lepedőt. Nem tudtam kérdezni magamtól, mik járnak át, keresztül-kasul, és mi nem leszek, ha vagyok, és mi nem vagyok, ha leszek, és mit nem akarok, ha akarok.

Világosságra derültem magamból. Hallatszottak az óratórony órájának ütései. Nem számolt velem. A szemközti fal oldalán, az ósdi térképen, a kékséglapján parányi mész- és narancssárga-csillagcseppekkel, talán igen. Mókáztam magamon. Mert hát miért is félek, mikor félek, hisz' úgyse nyitja magára bennem, ami rémület. És mi is az akkor?

Mindazonáltal pirkadt, majd bizonytalankodó, gyermeki fénylés. Félálomban henyéltem még, egyre ritkulóbb szemhunyásokkal. Kibújtam a felső lepedő alól, mely takaróm, és meztláb, lábujjhegyen átlopakodtam a szomszédos szobába.

Színek kezdtek történni. Elsőként hajnalszürke és belőle kifeshő félfehér, aztán halványsárga, mely lenge barnával elegedett. És, lassacskán, keletkeztek a tárgyak. A formák egyre-másra kibukkantatták magukat. Érzelemalakzatok.

Kitártam, sarkig, a zsaluszárnyakat. És azon nyomban velem is történtek a színek, szöszmötölve-kélve. És mintha, már régen gyakorta, agykoponyám mögött azon töprengek, mik is ők; és mintha ők is azon töprengnének. Cigarettát kerestem, kábultságtól szöszmötölve. Rágyújtottam, amit azonnal el is felejtettem.

A függöny, a lanyha huzattól, fehérre hajtogat fehéret. Fátylán át: tetők; piros cserepek, árnyék élekkel. Szeretek kinézni ablakon. Itthon is, otthon is. Most már ragyogás. Tőlem jobbra, keleten a nap felragyogott. Alattam a tetők vérvörösek, a cserepek szegélyárnyékai még élesebbek.

Széket toltam az ablakhoz. Leültem, és a háttámlának dőltem. Bámultam. A tetőket. Meg a szemben fekvő sziklasápadt hegyoldalt, bolyhzöld cserjepamacsokkal. A gerincen néhány fa sötétlik be a keményedő és forrószódó kékségbe. Minden áldott nap ugyanott, egyformán. Akár el is tűnhetnek, akkor is ott, nem változva. Nem mutatkozik lehetetlen sehol.

Nem mutatkozik a semmi. Lélegzetficamok. Szívverés-ficamok. Görnyedezem a széken, állam felszegve. Sűrű-sűrű fényroham. Vérőszítő. Amonnan. És fényőszítő. Eminnen. Elszépülés. Fehéren itt is, fehéren ott is. Túlságban, így, ami egyszerű. Holott sose túlságos az egyszerű, csak túlságos, ha egyszerű. Minél kevesebb, annál gazdagabb, és minél gazdagabb, annál pörébb. Így kell gyűjteni őt. A meghaláshoz. A

tozbódás pucérságát. A pucérság dúskálását. Mekkora pompa az egyszerű. Mekkora érzés és mekkora búcsú.

Görnyedezem a széken, felszegve állam. Nem az égre, ezúttal. Nézni. A macskát. Avagy a macskába.

Általában nesztelenül érkezik, és nesztelenül távozik. A macska. Miként a hóhullás. Barátom, H. illetén szavaival. „Nos, ön, barátom, valahol van, és nincs senki, aki arra hivott, hogy a jelenlétét, és majd, hűlt helyét megítélje.” Van, és azzal van, amivel nincs, sehol. Észrevétlenül, helyek nélkül változtatja a helyét. Miközben merő szem, csupa fül, csupa tollideg a szőrzete. A macskának, akár tollideg. Repülésideg. Ám mégis. Macskaideg. Repüléstelen. Talajideg.

Ezt mondhatná a macska. Eddig mondhatná, ha mondhatná. A lényében azonban nincsenek szavak. Az enyémben viszont vannak, holott macska is van, amennyiben észrevétlenül, hangtalanul; és merő szem, csupa fül; léteemet ama dolgoktól kapom, amelyeken nyugszik; ismeretlen testvérüként, miként ők meg az enyéim. Ez azonban nem mondható. Hiába a szavak. Olyanok, mint a macska illanásai, pusztán a lényével. És még olyanok sem. Egyszerűen nem is lehetnek olyan egyszerűek, és természetesek.

Felnéztem.

Az ég merevkék-merevfény. A csillagok, akik most éppen felettünk, sehol. Mintha az éggömbben sehol.

A függöny hajtogatja a fehérre a fehéret, de nem hallom. Az öntözéssel ráérek még. Ismét a szék háttámlájának dőltem.

Csak a kékséget bámultam kitartóan. Eközben nagyon szerettem volna, ha mostanra és rögtön onnan jelennék meg, ahol semmi se mozdul, és olyan puhán hullva áll a hó, ahogy itt lehet, ami megtörtént, és nincs itt, ami van, és lesz. És annyira eljutok magamhoz, hogy nincs más élni, és ilyenkor az, amit élek, és egyedül lenni vele.

Lélegzet-ficamok. Szívverés-ficamok. Megint. Fénytetszahalál. Vakító. Amonnan. Véröszülés. Szürkülő. Eminnen. Gyűjtenem kell mindent, ami csak van, ami csak lehet az elmúlásban. Ahogyan a macskának is. Hiszen mi: egypetéjűek: a mi a macska én és a mi nem macska én. Egyformában.

Rágyújtottam. A függöny meg-meglegyintette a füstcsíkokat, és zilálta, miként kiáltozásaim kínokká alakulnak legbelül, mert gyötörnek az összes dolgok, de míg gyötörnek, gyönyörködtetnek. És ez a gyötrődő gyönyör az élete életemnek. A gondderű; a megfejthetlenség okozta élvezet vagy a lemondás mélabúja. A mégiscsak szenvedés, hogy olyan igen érzem azt is, ami nem én. Az egyes éppen akkora gyötrelem, mint a sokaság; gyötrelem az elkülönbözőségük, gyötrelem az összetartozásuk. Tipornak állapotaik, sőt: elvontságaik is.

Tekintetemben lények, dolgok, gondolatok: mind teljesen egyívásúak. Csak hirtelen eltűnéseket ismernek, melyek az én kínjaim és kínzó kéjeim. Látok és érzek. Semmi se mellőzhetetlen. Nincs semmi olyan, ami előtt szemet hunyhatnék. Mintha szememnek nem is lenne héja, alvása. Kilétemben mindennek helyet kell kapnia.

Újból cigaretta. Parázsról parázsra.

És bennem a jelen talán megmagyarázhatatlanul szövődik a múlttal. Testemben bizsereg az eltelt napok távoli, soha nem ismert ősök rám hagyott élete meg a sajátomé. Szemembe elér az égitestek eleven tüze, melyet a fagyos űr rég felemésztett már; és az a rezgő csillagsugár, melyet, ki tudja, mennyi millió éve küldött valamely világ, és ő is előidézi a szemem; ugyanúgy, mint testem szöveteiben az ősi, már alig érzékelhető indulatból maradt rezzenés. És miként legfelsőbb ösztönöm kényszerül időt és teret teremteni sajátjának és a dolgok egész összességének, akként hozom létre múltból és jelenből, kövekből és növényekből, állatból és emberből, nagyból és parányból a kapcsolatok világát.

No hiszen! Ez lenne hát a mi nem macska én? Nem különbözöm tőle ennyire, ennyi sokban. Jószerével semmi alapvetőben, ha jól élem. Ő is azoknak a kapcsolatoknak a világában él, amelyekben én, és bárki, bármi. Igaz, gondolni nem gondolja ezt. Talán.

A macska szeretett a bejárati ajtó függönyével játszani, hemperegve. Kedvelte a függönnyt. És az előszoba szőnyegét is; alábújt, vagy napozott rajta. Mikor hogy. Nem tervezhető a gondolat. Vélem én. Csak én. Aki valahogy így. Viszont biztos, mégiscsak így. Nem valahogyan. Az én. Aki tervezetten kiszámíthatatlan én. Hozzáteszi azt, ami nincs igazán odáig. Ama én. És hozzáadódik, ami mégsem csak én. A tervehetetlen én. Adódik. És, persze, terveződik. A tervezhetlen. Adódik.

Mintha szunnyadnék. A macska. Tökéletesen magányos. Mert tökéletesen egyedülvaló. És ezek révén tökéletesen szabad. Önnönmaga tárgya. Nem talált tárgy. Találhatatlan. Öntalalat. Vagyis: ön-találkozás.

Hajóztam, itthonról haza. Ami, ugye, nincsként van, ha otthonról hajózunk hazafelé. Az alsó tatfedélzetről nézem a nyomvizet, melyet a hajó hagy maga után; és egyenes, mivel az irány olyan. Habzik a sótól a táguló két széle. Eltökélten beletörődve és eltűnve abba: ő nyomvíz. A hajó orrával fúrt előzmény után.

Nézem a szigetet. Hegyei, évek óta, tevék púpjaira emlékeztetnek. Tevepúpok a tenger hátán? Mégis ott honol a macska, aki se nem sivatag, se nem tenger.

FALUDI ÁDÁM

kapaszkodósáv könyörgéseink hegyére

a mont blanc csúcsán dupla jég

annyi szeress
annyi kétségbeesett lávmí
annyi sírás a bolygókhoz
annyi csillagsikoly
holdtányérba visítés
vonított megöllek
annyi meg annyi ments meg magamtól
fogyó kobold amikor zajban van
ne legyek magammal egyedül
gyere velem bárhová is megyek veled
szeress
lávmí

cirmos költemény

egy elmúlt macska itt az ágyon
nem
ez egy elhajított ing
amolyan cirmos féle
de a bajsza
még hetykén meredez

két gomb szeme
nem néz sehova
de én látom hova nem

aztán bedobom a slusszkulcsot
a régi mérleg réz serpenyőjébe
szeretek nevetni azon a hangon
amit a serpenyő ilyenkor magából kiad

általában cifrát
máskor cirmosat

úgy igazítanék rajta hogy nem

a maradjunk csak igazságtalanok témájára

egészen egyszerűen szégyellem
a tökéletlenséget

egy hiánytalanul lezuhanó válogatott
egy teljes zenekar teljes felszereléssel
egy világhírű senki egy ismeretlen valakivel
egy ember egyedül
egy ember odafentről tehetetlenül
és ehhez hasonló esetek

a vége előtt méterekkel
el nem tudod képzelni mi minden járhat
egy lezuhanó fejében
de ki törődik vele
nem lehet emlékezni mindenkire

az a megnyugtató hogy mindig más zuhan le
miközben te tanulsz repülni
nincs olyan aki ne erre gondolna rögtön

én egészen egyszerűen szégyellenék
ennyi mindent a zuhanásra hagyni
szégyellenék veszíteni
kint maradni a temetőben
amikor mindenki hazamegy
a tökéletlenséget szégyelleném
rejtve örökre minden bámész tekintet elől
szégyelleném

egy lovas kocsi az ég alján

régészecsettel nyiss be a kapun
nullás liszt helyett nullás homok
ecseteld az utat a konyhaajtóig

csak nézz haza ha sokat koptál távol
ott áll egy galamb a konyhaasztalon
szemmel láthatóan nem véletlenül maradt állva

felnézel szemével a fekete gerendára
ahonnan három légyfogó lóg
kis sárga dobozból kitekeredő ragacsos szalag
légypettyes mézes sikló
érzed ahogyan görbül a rajzszeg
az ócska múlt lennék
hajlik meg előtted
és szinte hallani a hódolattal telít
herceg ez lenne az
ami méltóságodat megilleti

aztán ott a videoton rádió a két laposelemmel
errefelé nincs villany szabadság van helyette
csúszózsálas látóhatár
csak nézz haza ha sokat koptál

régészecsettel nyithatsz be
épp meghajlik a rajzszeg amikor a galambot feltárod
nullás liszt nullás homok
izzó lovas kocsi a lemenő napban
és a rádióban egy pillanatra
a kakasszóra innen elmegyek szól
aztán semmi
kéredzkedj fel a kocsira
a hajnal ne érjen itt
itt ne érjen a hajnal

ingyenes tisztások

ingyenes érzelmek
jól van
fogadjuk el
ölelgessenek mindenfelől
hátha összejön valami új
abból az ősrégi készletből

furcsállod a manót
kinéz odújából
botra tűzött bohócsipka jön előbb
szelleműzés ez
a lesifotós lesipuskás és lepkevadász
félrevezetése a kaméliás tölgyből

ilyen erdőket sokszor láttam
de aztán elhagytam a tisztásokat

olyan mondatokra és szavakra vágyva
amelyekre helytől függetlenül
jól lehetne korcsolyázni

jól lehetne korcsolyázni
úton vonaton szállodai szobában
az ágyam előtti
elhullott ruhákkal borított tisztáson
amelyet bútorféleségek határolnak
súlyos papírkazlakkal a felszínükön

végül is ez más tisztás
könnyebben érhető el annál a másiknál
elég egy lépés az ágy előtt
az erdő meg messze
kaméliás tölgy
 ingyenes érzelmek odújából a manó
végső búcsút vesz tőled rádlegyintve

napi ingyenes tálcák kínálatok
te meg attól függően finnyáskodhatsz
hogy a fény milyen kedvében van
meg hogy híres öltönyt viselsz
avagy se
korcsolyázni úgy sem tudsz

SZÓKE IMRE MÁTYÁS

BEAVATÁS

Akkoriban a parkolóellenőrök mind kövérre híztak, mint bolhák a vértől, kivéve Szakító Józsefet, aki reggeltől estig mindenhová gyalog ment, és soha nem ült le, még a keresztrejtvényt is állva fejtette meg a Retek utca sarkán, vagy bármelyik hentesüzlet pultjára dőlve, ha esett az eső. Állatira büszke volt magára, mert azelőtt, még a szocialista időkben, vezető-helyettesként dolgozott egy állami vállalatnál, és makacsul tartotta magában a reményt, hogy egyszer megint valami hasonló lesz, felfigyel rá a kapitalizmus, bocsánatot kér, amiért ideiglenesen a társadalom leges-legaljára pottyantotta őt, egyszerűen nem múlt el nap, hogy Szakító József ne bizonyította volna parkolóellenőrként is, milyen kiváló munkaeerő. De hiába teltek-múltak az évek, az újmódi rendszer a lehető legnagyobb ívben leszarta őt, a lehetőfinom eleganciát, amellyel a büntetéseket a szélvédőre helyezte, de még a végtelen állóképességet is, amelyre a Dunántúli Középhegységben tett szert hétvégente szorgosan követve a kék jelzést.

A mai napig büszke vagyok rá, hogy Szakító József lehetett az első tanítómesterem az utcán, megelőzve Nyikorgólábat és Ignác Gyulát is, akikből a fent nevezett erények szinte mindegyike hiányzott, és fogadni mernék, hogy soha nem fejtettek meg száz százalékosan egyetlen keresztrejtvényt sem; pedig amikor megismertem, már enyhén vöröslött az arca a megalázottságtól, a nap mint nap begyűjtött szidalmaktól, melyeket egy intellektüel hűvös fölényével igyekezett elhárítani, de legfőképpen a jelentős mennyiségű vermtől és konyaktól, amit titkos útjain, az egészséges életmód híveként

valamelyik borozó sarkában állva fogyasztott el.

És történt, hogy a vizsgák után negyvenkettes méretű egészségkártartó kartoníngot húztam magamra, sűrű szövetnadrágot meg sötétkék dzsekit, és tudomásul vettem, hogy mindehhez fekete cipőt lesz muszáj viselnem, az övemem bekapcsolt CB rádió, a jobb vállamon különös táská lógott, amely egy szűk szájon át mint fehér, betűkkel tetovált nyelvet okádta ki magából a büntetéseket; így indultam el Szakító József nyomában a Blaha Lujza tér felé ama fantasztikus napon, hogy megtanuljak rendet tenni a városban, csordultig telve büszkeséggel és szégyennel, alázattal és mohósággal, és megint pontosan úgy volt minden, ahogy volt, elhaláloztam de újra éltem, és ha túlzott erővel tört rám akár az élőhalottak rettegése, akár az igazolhatatlan túlvilági gyönyör, elég volt félrevonulnom és bevennem egyet a kórházban felírt rózsaszín tabletták közül.

Szakító Józsefet mindez aligha érdekelte. Aznap délelőtt egyetlen eldöntendő kérdést tehetett fel magának velem kapcsolatban, és az így szólt: spion vagyok-e vagy sem; beavató mesterré váljon-e mellettem vagy inkább bizalmatlan, felszínes oktatóvá, aki farizeus módon úgy tesz, mintha csupán az volna a mi dolgunk, hogy büntessünk, ostobán nézzünk, és nyakunkat nyújtogatva meneteljünk a párolgó kocsisorok mellett, és ez egyáltalán nem volt könnyű kérdés, tekintve, hogy nem is olyan régen páros lábbal rúgtak ki jó néhány kollégát a cégtől, akikre a korrupció bizonyíthatatlan, de végzetes árnyéka vetült, és lám, helyettük érkeztem én, az új ember, akivel kapcsolatban Szakító még azt a morbid lehetőséget sem zárhatta ki, hogy túlságosan gerinces alkat volnék ehhez a munkához.

De végül is Szakító nem volt hülye, sőt. Mint valamikori vezető-helyettes hozzászokhatott, hogy a jelenségeket kényelmes pozícióból, mondhatni kellő magasságból ítélje meg, akár az olcsón beszerezhető konyakok viszkozitásáról, akár a Börzsöny lankáin szedett gombák ehető voltáról, akár a rendelkezésre álló humán erőforrás minőségéről volt

szó, könnyen és gyorsan döntött; ellentétben például Ignác Gyulával, aki büdösen verítékezve rohanguált velem le és föl a belvárosi utcákön, CB rádiön kérdezzette a kollégákat, hogy szerintük megbízhat-e bennem, azután meg engem faggatott, vajon megbízhat-e a kollégáiban, és aki miatt, míg sötét üzelméit űzte, órákig kellett füstölödnöm egy hentesüzletben, elmélyülten tanulmányozva, hogyan sülnék pirosra a kolbászok; mígnem megérkezett, behúzott vállakkal, mint egy árnyék, jobbra-balra pislogva pénzt gyűrt a jobb zsebembe, veregette a vállamat, és hála istennek végre ebédelhettünk.

Június volt. A várost minden irányból megrohanta a fény, csobogott le a szürke és sárga falakról, a merev cseréptetőkről, irányt váltott a villamossíneken, fröcskölt a fehér aszfaltjelekről, a mindenféle metál és matt motorháztetőkről, a suhanó bukósisakokról, és Szakító József méltóságteljes, pirosló arca lebegett előttem végig a József Körúton, hol az autók szélvédőihöz sodródva egész közel, hol inkább a másik oldali kirakatokhoz ütődve, azon az első napon, és fölöttünk az ég acélvékonyan suhogott, mint egy csodálatos, céltalan szamuráj kard.

És történt, hogy Szakító mester nem büntetett meg szinte senkit, hanem titokzatosan intve lépkedett tovább, ha meg kellett volna állnunk akkor is, de nem legendás tüdejét és állóképességét akarta fitogtatni ezzel, inkább a be nem avatkozó, türelmes szemlélődésre adott nekem példát, és időnként körbejárt egy-egy kocsit, tenyerét rátette a motorháztetőre, hogy megállapítsa, vajon kihűlt-e már, vagy még forró, és valahogy mindig arra jutott, hogy hej-haj, de forró, most érkezett csak, és mindjárt megy is ám tovább, és én, aki innen-onnan, ezt-azt már hallottam rebesgetni erről a munkáról, minden döntését bölintva fogadtam el, és úgy sejtettem, hogy nemsokára történni fog velünk valami tanulságos, hasznos és érdekes dolog.

Nem sokkal később a Blaha Lujza téren odalépett hozzánk egy férfi, meglepő tisztelettel beszélt Szakítóval, sőt inkább örömmel, mintha gyerekkori cimborák volnának, kimondottan

csak egy pillanatra vonultak félre, bólogattak és hosszan szorongatták egymás kezét, míg én óvatosan nézegettem körös-körül, mert tudtam, hogy ezt nem szabad; épp tegnap vizsgáztam ebből a tárgyból, és fogadtam meg, hogy soha senkivel szóba nem állok, jöhet a tíz csapás, vagy maga az armageddon, tartom magam a munkaköri leíráshoz, nem beszélek, nem váltok pénzt, törjön ki háború, landoljanak az ufók, vagy szüljenek a nők hármas ikreket a parkolóban, nekem csupán az lesz a dolgom, hogy rámutassak egy közeli automatára némán, de határozottan.

A kopaszodó, kövérekés, jól öltözött férfi végre elengedte Szakító kezét, közelebb jött és engem méregetett, Szakító pedig idejét látta a bemutatásnak: „új kolléga, a 711-es”, én pedig mosolyogtam feléjük, amennyire bírtam, de valahogy nem akaródzott kezet nyújtanom. „Rá is fér, hogy fix munkája legyen, ahogy elnézem” – mondta a férfi, meg azt is, hogy „nem kell ám ennyire hivatalosnak lenni”, azután hátat fordított, és leendő, olajozott együttműködésünk reményében lépdelt a József körút felé. Egy pillanatra lenéztem a mellkasom közepén fityegő fekete műbőrjelvényre, próbáltam megbarátkozni új nevemmel, egyszerismind memorizálni, bár nem volt valami bonyolult: „én vagyok a 711-es.” Szakító József pedig – valójában 657-es – megállt a szürke automata mellett, és a következő jól kifundált kérdést tette fel: „okozna neked valamiféle lelkiismereti problémát, ha eltennéd a pénzt, amit ebben az automatában találni fogsz?” Erős szívdobogásom lett, akár szerelmi vallomások idején, a kezem kihűlt, a torkom elszorult, de azért kinyögtem valahogy: „nem, azt hiszem nem”. Szakító ekkor a pénzvisszaadó nyílásba helyezett kétszáz forintot, azután hátat fordított, és szemérmesen odébb sétált. Két ujjal kapartam ki az érméket, és gyorsan, feltűnés nélkül vágtam zsebre őket. Majd szétvettem a boldogság! Ennyi volt az egész.

HANS SACHS

NYŰGÖS FÉRJEK NYUGTATÓJA

Farsangi komédia
(1554. április. 24. – 380 sor)

Fordította: MANN LAJOS

Szereplők:

A nyűgös, **Öreg férj**

Az oktalan **Fiatalasszony**

A vén **Kerítőnő**

ÖREG FÉRJ (belép)

Fölkeltem reggel, jó korán,
mert várt a tenger munka rám.
Kérné is jussát a gyomor,
de ez a rongy asszony sehol!
Már több mint két órája, hogy
a piactéren kódorog,
s nem hozza őt a jó fene,
hogy egy kis levest töltene.
Lassan már négy órára jár,
s az ebéd még sehogy sem áll.
Legényem is rég zúg, morog,
és teljes joggal háborog,
hisz hajnal óta robotol,
s ebéd még mindig nincs sehol,
mert ez az istenverte asszony
nem igyekszik, hogy enni adjon!

Hiába szidom, büntetem,
igazam soha sincs nekem.
Parancsom sorra megszegi,
akármit mondok is neki.
Nem áttal visszaszólni sem!
Tovább nem tűröm, elverem!
Bár tudom, abból sem tanul,
majd még csak jobban elvadul.
Ott jön! – Hé! Futhatsz, nyomorult,
elkéstél! Két órája múlt,
hogy gyomrunk hasztalan korog!

FIATALASSZONY (jön)

Ej, drágám, mondd csak, mért morogsz?
Mért nem hagysz megérkezni végre?
Miféle mérég ült epédre?
Tudod te, drága emberem,
hogy a piac mily küzdelem?
Hogy mennyit lótok és futok,
míg húshoz, fűszerhez jutok?
Próbáld meg, s úgy légy itt időre!

ÖREG FÉRJ

Arról beszélj inkább, te dőre,
hogy piac után, mit locsogsz,
kiknek, miről és hol nyafogsz,
s miféle férfielemek
vigasztalgatnak tégedet!
Ez az, amiért nincs ebéd!

FIATALASSZONY

Ó, hogy állna a görcs beléd!
Hallgassak szótlan, mint a néma?
Mire való a szám, mi célra?
Hogy zárva tartsam, lesheted!

ÖREG FÉRJ

Szólhatsz, nem tiltom meg neked,
de közben megkövetelem,
hogy dolgaid közt rend legyen:
mi bölcs szabály, azt el ne ved.
És most sürgősen adj levest!
Hány óra, mondanom se kell. –
Többé ilyet nem tűnök el:
jól elverlek majd, angyalom!

FIATALASSZONY

Csak üss meg, ráfizetsz nagyon!
Elpanaszlom majd mindenütt,
hogy drágalátos férjem üt.
Ő, kit szelídnek tartanak,
bántalmaz engem napra-nap.
Híréből egy szó helyt nem áll,
goromba, nyűgös, vén betyár!
Értetlen, morc, s mily nagyra van!
De tovább nem hagyom magam!
Jogomért mindent megteszek,
lába kapcája nem leszek.
Kalickát énrám nem borít,
falhoz strajfával nem szorít.
Próbálja csak meg, rajtaveszt!

ÖREG FÉRJ

Eredj, eredj, és adj levest!
A buta fecsegést fejezd be!

FIATALASSZONY

Tőlem még várhatsz a levesre,
nekem a böjtölésed nem fáj,
akad sürgetőbb dolgom egy pár,
mint ez a zsarnok férji sarc.

ÖREG FÉRJ

Hogyan? Még vártni akarsz?
Merészled megtagadni tőlem,
mit parancsoltam érthetően?!

FIATALASSZONY

Ezt eltaláltad. Úgy bizony!

ÖREG FÉRJ (nyakon vágja)

No, akkor itt egy nagy pofon,
te ostoba, rongy nőszemély!

FIATALASSZONY

Megbánod ezt te még, ne félj!
Itt hagylak, élj magadba' csak,
te nyugös, nyafka vén alak!
Olyan aggastyán vagy te, ki
nőt képtelen eltartani,
csak asszonyüldözésre jó.

ÖREG FÉRJ (újra ökölbe szorítva kezét)

Hallgass, te rút szavú lotyó,
olyat találok sózni rád,
hogy végleg eldugul a szád!

FIATALASSZONY (elrohan)**ÖREG FÉRJ** (magában)

Rongy asszonyom nem hazudott:
én nővel bánni nem tudok.
Eltartanám én, vígan el,
ha úgy élne, mint élni kell,
ahogy egy jámbor férjes asszony.
De véle végleg elszalasztom,
átcivakodván éveket,

a békés, boldog életet.
Így ötről-hatra nem jutok
s arról végképp lemondhatok,
hogy a jó szónak haszna van,
érdemes fékezni magam. –
Bemegyek hát, és körülnézek,
és ha még most sem ad ebédet,
öklömmel úgy eldöngetem,
hogy nem ismer rá papja sem.
(távozik a színről)

KERÍTŐNŐ (vén boszorkányként jön, és magában beszél)

Az élet sok kint mért reám.
Régebben bőven volt ruhám,
mert szép voltam, s igen kapós.
A kuncsaft nem maradt adós. –
De vén lettem, és rút nagyon:
zsémbes és ráncos vén majom.
Szajhálkodásból semmiképp sem
került ki többé napi étkem.
Pálinkát főztem, azt árultam,
majd újabb eszközökhöz nyúltam,
fekete mágiába fogtam,
időjóslással foglalkoztam,
kincskeresőknek adtam eszközt,
de mást is árultam, többek közt
pórlegényeknek amulettet.
Lőtt seb ellen is veszegetnek
nyakukba cetlit zsoldosok,
mit tollcsévébe burkolok.
Sok jó fogásom van nekem,
fejemben száz ötlet terem...
Megsúgom én a meglopottnak,
hogy holmijára hol akadhat.

Bűvös, varázsos üvegemben
ott a való s a lehetetlen:
látóvá lesz, ki belenéz,
titkokat fog fel ott az ész.
Cseles a jós művészete,
nem fehér, s nem is fekete.
Ahol megoldást nem tudok,
mindent kék ködbe burkolok.
Ha veszély támad hirtelen,
elbolondítom emberem;
elvakítom, hogy mit se lát.
És mégis, lássanak csodát,
száz meg száz férfi, nő követ
hívón és buzgón engemet.
Vonzó a nagy tapasztalat,
s így jut naponta jó falat.
Lám csak, egy máris itt kopog!
Bízón vár, míg ajtót nyitok.
(kinyitja az ajtót)

FIATALASSZONY (a nyitott ajtóban)

Ó, bölcs asszony, Önt keresem!
Ne ijedjen meg, kedvesem,
azt mondták nékem, itt találok
segítséget és jó tanácsot.

KERÍTŐNŐ

Mondja, jó asszony, mi a baj?
Nálam gyógyulást lel hamar.

FIATALASSZONY

Egy nyugös férj az én bajom,
az ellen kéne oltalom.
Bármit csinállok, néki rossz,
oly nyafka lelkű, vén gonosz.

Gúnyos szavakkal szégyenít,
s meg is ver, öklével fenyít.
Nincsen nyugalmam, percnyi sem.
erre kén' gyógyszer énnekem!
Asszonyom varázsereje
bizonnyal elbír majd veled,
s jámborrrá formálhatja őt,
ki becsben tartja majd a nőt.
E jótettéért, fogadom,
gazdagon megjutalmazom.

KERÍTŐNŐ

Bizony, nem könnyű munka vár,
kezdetnek egy tallér kijár.
(a Fiatalasszony átadja a tallért)
Nem fázik férje a dologtól?

FIATALASSZONY

Abba se tudja hagyni sokszor.

KERÍTŐNŐ

Szívesen vásárol be férje?

FIATALASSZONY

Nem ad ki pénzt, csak végszükségbe'.

KERÍTŐNŐ

Játszik, borozgat szívesen?

FIATALASSZONY

No, azt igaz hitemre, nem!

KERÍTŐNŐ

De otthon megissza azért?

FIATALASSZONY

Ott sem iszik, semennyiért.

KERÍTŐNŐ

Csábítják a szép asszonyok?

FIATALASSZONY

Nem. Hűségében bízhatok.

KERÍTŐNŐ

Rossz társaságba nem került?

FIATALASSZONY

Nem. Ha pihent is, otthon ült.

KERÍTŐNŐ

Kis időt kérek, asszonyom,
míg a szellemtől megtudom,
hogy gyógyítsuk meg férjurát,
fölfedvén minden csöpp hibát.

FIATALASSZONY

Ó, Nemes Hölgy, ha megment engem,
gondom lesz rá, hogy híre menjen!

(távozik)

KERÍTŐNŐ (magában beszél)

Ó, hogy lenézi emberét
ez az otromba nőcseléd!
Az engedetlen, lomha lélek
a jót hogyan is értené meg!
Önfejű, buja és hamis,
a tetejébe lusta is.
Otthonról gyorsan eltűnik,
és nem jön vissza estelig.

Piacra pletykálkodni jár,
hol az időt nem jelzi ár.
Így tölti, renyhén napjait,
s ételről nem gondoskodik.
Van erre prima gyógyszerem,
mellyel jó útra terelem.
Egy titkos szellem kezd neki,
hog्य száját csönddel tömjé ki.
Varázserőm idézi meg
e csodatévő szellemet. –
Egy istennő beszél vele,
így helyrebillen majd feje.

FIATALASSZONY (sietve érkezik)

Ó, bölcs asszony, ügyem hogy áll?
Van okom jobban hinni már,
hog्य bajomból kigyógyulok?

KERÍTŐNŐ

Most fog eldőlni a dolog.
Ügyedben segítségüket
megígérték a szellemek.
De azt neked kell tőlük kérned,
csakis úgy tesznek bármit érted!

FIATALASSZONY

Ej, mondd meg, kitől, hol, mikor?

KERÍTŐNŐ

Az átalúthoz menj, ahol
áll egy nagy, száraz almafa.
Napkelte előtt éj oda,
s vigy' három tallért pontosan,
három kis vörös batyuban!
Az első csomag nyugaté,

a második meg keleté.
A harmadik az éjszakáé:
a meghitt áhítat honáé.
Dobd nekik, s mondd e szöveget,
hajlongva közben, mint lehet:
„Mordizom adta morcibusz
vén vagabundusz, morgibusz,
kapsz ám, te rossz mufurcibusz,
fejedre tőlem, koppibusz!”
S mondd németül e mondatot,
hangosan, mint csak mondhatod:
„Kérlek, Istennőm, tégedet,
tedd kezesebbé férjemet!”
Mikor harmadszor hangzik el,
egy szózat fennhangon felel. –
Maga az Istennő beszél,
s adja tudtodra, mint itél!
Áldozatul majd letetet
három tallért, és elsiet.
Tovább egy szót sem válaszol,
helyette viszont tette szól.
Arra fogsz ébredni legott,
hogy embered megváltozott:
barátságos lett, és kegyes,
kire áldozni érdemes.

FIATALASSZONY

Reggel titokban fölkelek,
s keríték három szép, kerek
tallért a művésznek, aki
jön férjem meggyógyítani.
De mondd, nem fenyeget veszély?

KERÍTŐNŐ

Ej, fogadj szót, és mit se félj!

S ha mégis félnél, hajnalonta
nyelj egy kis sót, és hints magadra
szentelt vizet is hálaképp,
hogy birtoklod férjed szívét!
S hozz viaszgyertyát, az sem árt,
így nem szenvedsz majd semmi kárt!
(mindketten távoznak)

ÖREG FÉRJ

Az asszony korán kelni vágy.
Azért nem fogja őt az ágy,
mert várja őt a szent kereszt
búcsúra. – Megfogadta ezt,
mikor betegség kínozott.
Így tilalomra semmi ok,
csak idejére honn legyen,
s várjon az ebéd melegen!

KERÍTŐNŐ (bejön, és magában beszél)

Az istennő majd én leszek.
A bokrok mögé rejtezek,
hogy elmondhassam nékije,
mint kell urával élnie.
Ez jó házassághoz vezet,
mely nem tűr ellenérveket. –
Ott jön a nő, lekushadok,
s magamra ágakat rakok,
hogy semmiképp se lásson engem,
szent szövegemet majd ha zengem.
(elrejtőzik)

FIATALASSZONY (jön, és magában beszél)

Magamhoz vettem egy csipet
sót meg a kért szenteltvizet.
Szentelt gyertya is van zsebemben,

hogy ami kell, szép rendbe' menjen.
S égnek áll mégis idefenn
minden szál haj a fejemen:
félem az istennőt nagyon!
Most leteszem áldozatom,
s kérem, tanítsa meg, miként
győzhetem le a férji kénynt;
mit kell tennem, hogy emberem
mindig szelíd és jó legyen.

(ledobja az első tallért, és mondja a varázsszöveget)

„Mordizom adta morcibusz
vén vagabundusz, morgibusz!
Kapsz ám, te rossz mufurcibusz
fejedre tőlem, koppibusz!”
„Kérlek, Istennőm, tégedet,
tedd kezesebbé férjemet!”

(földre dobja a három tallért, és az egészet még kétszer megismétli, szövegével együtt)

KERÍTŐNŐ (harsány, elváltoztatott hangon)

„Három dologra intelek:
Tedd, amit férjed mond neked!
Mindig időben térj haza,
ha elküldött valahova!
Hallgass, ha szid, akkor hamar
elmúlik rosszkedve s a baj!”

FIATALASSZONY (összeteszi kezét, meghajol, sarkon fordul, és távozik)

KERÍTŐNŐ (előmászik, fölszedegeti a tallérokat és magában beszél)

Az adományt most fölszedem,
ennyi igazán jár nekem. –
Hármas szabályom közli itt

a jó házasság titkait.
Ha eltart, míg az ember él,
száz tallérnél is többet ér.
Ha mindháromnak megfelel
a nő, úgy jámbor férjre lel.
Ha nem, úgy házas élete
vad pörpatvarral lesz tele.
(távozik a színről)

ÖREG FÉRJ (bejön a színrre, és magában beszél)

Nőm ma messzire járt nagyon.
Máris kérdőre vonhatom. –
Ily késve honnan jössz, ugyan?

FIATALASSZONY

Volt egy boldog és szép utam...
Ma megtanultam, hogy mi az
életre szóló üdv s vigasz
neked is, drága emberem.

ÖREG FÉRJ

És kitől? Árudd el nekem!

FIATALASSZONY

Alraun istennő mondta meg,
miként vessem le bűnömet;
reggel, mielőtt pirkadott.

ÖREG FÉRJ

És mit tanított néked ott?

FIATALASSZONY

Három szabályt, hogy mint lehet
békében élnem teveled.
Harc köztünk soha ne legyen,

ne mondjak ellent semmiben,
óhajod lessem mindenütt,
ez vissza biztosan nem üt.
Panaszra nem lesz így okod.

ÖREG FÉRJ

És még mi jóra oktatott?

FIATALASSZONY

Hogy ha elküldesz bárhova,
siessek időben haza.
Ne barangoljak össze-vissza,
fecsegni menvén a piacra,
s gyanúra adván így okot,
hogy szajhálkodni járok ott,
noha ez végképpen nem áll.

ÖREG FÉRJ

És mi a harmadik szabály?

FIATALASSZONY

Az, ami legmesszebbre visz:
ne szóljak vissza, hogyha szídsz.
Ha nem fogadja hangzavar,
haragod elmúlik hamar.
Így nem következik verés,
hozzám jóságos leszel, és
mindent betölt a béke, rend.

ÖREG FÉRJ

Jól megtanított, annyi szent!
Ha e háromnak megfelelsz,
bennem jóságos férjre lelsz.
Ha jó vagy, együttműködő,
nem dacos, ellenszegülő,

és idejében hazajössz,
mert házimunkád ösztönöz,
hagyod a pletykát, fecsegést,
az összes rossz semmittevést,
s hallgatsz, ha szidlak mérgesen,
bántás nem ér úgy cseppnyi sem,
s nem lesz hozzád egy rossz szavam.

FIATALASSZONY

Kedves, szeretett férjje,
eddig nem fogtam fel soha,
mi volt valódi végoka,
hogymúltad csupa küzdelem.
Szembekötődsi folyt velem,
hogymenned lássak csak hibát?
Hogymki volt rossz, nem láttam át.
Ámmost, a három szent szabály
a színvalót láttatja már.
Szót fogadok majd teneked,
hogymhasznos házastárs legyek.
Haragod élet tompitom,
tudom, így járok jó uton.
Ígymkettőnk közös otthonát
béke s barátság hatja át...
Ó, ha e titkot minden asszony
megtanulná, hogymne mulasszon!
Boldog lenne a házaseslet,
s durvaságok nem történnének!
Egyházközségünk mindenütt
megvetné azt, kimnőt megüt:
bolond, garázda az, mimás,
mikor az asszony nem hibás?
Ügyelj, hogymjó társat kaphass
házaseságodhoz – mond' Hans Sachs!

JÓNÁS TAMÁS vers/prózái

ALAPETŐFI

*Mit tagadjam? Kocsma vagyok.
Füstös mind a két szemem.
Magyar. Cigány. Ki tudja, mi.
Értelem és érzelem.
Húros ütőhangszer vagyok.
Én vagyok a zongora.
Ütik-verik, mégis muszáj
szépen megszólalnia.*

BÚVÖLŐ

*Tükör, folyó. Hazudni jó. Haladni jó.
Édesapám
éveken át
estimesélt.
Szamóca, só. Szagolni jó. Szaladni jó.
Vannak idők,
tavak vagy fák.
És nincs tovább.
Sziget, hajó. Remegni jó. Nyugodni jó.
Forma szakad,
szandál, szalag.
Maradj, maradj!*

– Gyere az ölembe, csepp fiam.

Akkor még odaültem.

– Gyere, ülj ide, Tamás, az ágyam szélére.

Akkor már nem. Pedig tudtam, hogy az utolsó hívásai egyike az.

– Énekeljük el a kék az ég és zöld a fűt!

Elénekeljük.

– Apád már rám se néz... – úgy panaszkodott, hogy nem nézett a szemembe, nem vagyok benne biztos, hogy tudta, mit mond. Akart ugyan valamit közölni, próbáltam helyesen érteni a szavait. Talán azt jelentette, hogy megértette, egész életében szerette aput.

Alacsony szobában lakott akkor már. Aminek már a romjai sincsenek meg. A Rózsa úton. Csernelyben. De a Lenin úti ház sincs már sehol. A Jáki úti sincs. Becsületes, szegény sorsú a családunk: nem hagyunk magunk után semmit. Talán csak én. Talán csak én vagyok az egyetlen áruló. A kérkedő kéregető. Aki néha könyörög. Gádzsóknak. Legtöbbször figyelemért, szeretetért. Magányos büszkeségem, hogy családtagnak nem könyörögtem soha. Még bátyámnak, Árpinak sem, az életemért, amikor párnába akart fojtani.

Most vörösre festi egész testem a szégyen: mégis könyörögtem. Marinak. El ne hagyjon többet.

Vannak bölcs erdők, amelyek mindig szívesen fogadnak be, és engedik, hogy eltévedjek bennük. Leülhetek akkor egy fa tövébe, hangyabolyok mellé, és nem sírok, nem emlékezem, csak engedem magam egyé válni a csendetlen csenddel. Hagyom megjelenni aput, hátratett kezekkel lépeget, az avar alól kidomborodó gombákat bottal piszkálja: mérges, ehető?

– Merre mész, apu?

De nem vesz észre, ott se vagyok. Vagyis ott vagyok. Szaladok utána. Kezemben tinóru, lángol az arcom az örömtől.

– Ez nem tinóru! – mondja apu, a szeme ragyog. – Azok ott, azok.

– Hol?

Messze, ahová még ellátni sem lehet, tényleg, csoportban az értékes, finom gombák.

– Honnan tudtad?

Talán nem tudta, de sokat sejtetően mosolyog.

– Ne menjetek még el!

Szerencsére nem mondom ki. Hagyom, hogy az ötödik, hatodik levél is a hasamra hulljon. Évek óta ősz van. Ugyanis.

Ha megütnek, megvernek, elárulnak, nagy bajba kerülsz. A téged bántó olyan tereidbe jut be, amit csak gyerekeidet öltetve, álmodban vagy imádkozva nyitsz meg. És részeddé válik az, aki bánt téged. Kegyetlen munka vár rád. Önműtét. Saját szerveidet, gondolataidat, érzéseidet és hitedet kell ki-gyomlálnod, hogy megszabadulj a benned élősködő, a szereteted templomába betörő idegentől. Egy idő után már nem tudod, ki is ez az idegen. Csak fájdalmasan sziszegsz, amikor el-eldobsz magadból egy-egy kivésott részt. És az élni aká-rásod, az optimizmusod mosolyra kényszerít véres padlójú műtőtermed közepén állva. Nincs erőd haragudni már ma-gadra, se másra. Könnyebb lenne minden, ha letérdelhetnél. Veszélyes kés van a kezekben: az önismereted.

SZENT KUDARC

Először jött az eszmélet. Eszméletlen volt. Aztán a lelkesedés. Az büszke öntudatlanság. Aztán nem jött hadüzenet. Háború jött, és csapások. Nevetni akartam, de mindenki túl komoly volt. S most, amikor én vagyok az, mindenki mosolyog. Rozsdássá sírtam a szemem. Még mindig nem szerettem senki újra. Elkezdtem magamat én. De más az ízlésem. Másokat szerettem. De cirkusz volt. Amikor igazán tudtam

szeretni, már láthatatlanul tettem, mert az az igazi. És most itt ez a szakadék. Szép neve van. Története. Hisznek benne. És arra bíztat mindenki, hogy ne ugorjak bele. Csak sikítani tudok. Csak nem magaménak kiáltani, Isten! Nincs már erőm, hogy tovább tagadjalak.

*a szépséget elmesélni még szépen sem lehet.
pár szó, persze, kimondható:
rémisztő, gondos, döbbenet.
de mindez csupán a kudarc és a szó
önmutogatása.
csak magára való a szépség, semmi másra.*

*engem elnémit. csak dachból írom a verset.
dolgos hiányokat teremtek.*

*ritkán,
talán
sikerül felzaklatni a kegyelmet.*

Pár napja álmodtam, most, fürdés (vö. baptisták) közben jutott eszembe. Az egyetlen, igaz keresztény emberről szól nekem és szerintem:

Kórházban vagyunk. A vesénket kell kivenni. Nyugodt, gyanútlan délelőtt. Beállít a főorvos a kórterembe, s megszólítja a 40 körüli férfit.

– Rossz hírem van. Már csak egy órája van hátra.

A férfi nem akarja elhinni, még meg se mütötték. Amúgy is, csak egy veseeltávolítás lett volna. Viccelődve válaszol:

– Akkor kérek egy Bibliát, hadd beszélgessek Istennel.

A főorvos zsebre tett kézzel áll, kényelmetlenül érzi magát.

– Komolyan mondtam, amit mondtam.

A férfi mosolyogva néz a többiekre, micsoda ugratás ez. A többiek is nevetnek. Én nem, tudom, érzem, hogy komoly a helyzet.

– Akkor Buddha Tűzbeszédeit kérem!

Már senki nem nevet. A csend valóssá, hihetővé teszi a hírt. A halál előtt álló férfi végre elhiszi, amit az orvosa közölt vele. Maga elé mered egy ideig.

– Akkor a Koránt kérem.

A főorvos bólint, és kimegy.

ISTEN MONOLÓGJA

Olyasmit keresek, ami nem én vagyok.

Amit nem láthatok meg, annyira más, mint én.

És szeretném olyannak hagyni, amilyen.

Gyanakodnék magamra, ha megérteném.

Próbálnék nem figyelni rá, ne zavarjam őt.

Próbálnám érezni, érezhetetlenül.

Elhagyni, nyomot se hagyni magam után.

De megpróbálnám nem elveszíteni őt.

Nem akarnám szeretni, mert talán rosszul tudok.

Nem kérnék, nem várnék tőle semmit.

*Adni se adnék, mert csak magamat tudnám,
amivel legszentebb szándékom tenném tönkre:
hagyni önmagában létezőnek őt.*

*És ha azt látnám, hogy magányos és fél,
csak sírnék, távol tőle, idétlenül, jeltelenül.*

„Mindenképpen meg kell halnunk”

HUDY ÁRPÁD *tárcája*

A német hadsereg 1939. szeptember 27-én foglalta el Varsót, miután a lengyel főváros elszánt védői kapitulálni kényszerültek. A füstölgő romok közt kiéhezett, rongyos, gyűlöletüket nehezen visszafojtó emberek követték tekintetükkel a bevonuló ellenséget. Köztük Varsó több mint háromszázezer zsidó lakosa, akik a korabeli Európa városainak legnagyobb izraelita közösségét alkották. A túlélők – mit is tehettek volna egyebet – megpróbáltak berendezkedni a megszállás alatti életre. A náci ideológia szerint a lengyelek, mint szlávok, alacsonyabb rendűnek számítottak, s a német hatóságok eszerint kezelték őket. A zsidókkal és a zsidó származásúakkal azonban még kegyetlenebbül bántak, és a lengyel társadalom egy részének hagyományos antiszemita érzelmeit agresszív faji propagandával tüzelték.

A megszállók tulajdonképpen már 1939 novemberében létre akarták hozni a varsói gettót, de a zsidó tiltakozások hatására elálltak tervüktől. Egy évvel később viszont már eléggé erősnek érezték magukat a lengyel fővárosban ahhoz, hogy a teljes zsidó lakosságot elszigeteljék az úgynevezett „árja” városrészekről. Varsó német kormányzójának rendeletére 1940. november 15-ig kellett az érintetteknek – a fővárosiak mellett sok vidéki menekültnek is – a főpályaudvar, a Szász-kert és a Gdanski pályaudvar határolta körzetbe költözniük. Mintegy négyszázezer embernek a huszonhétezer lakásba. A területet három méter magas téglafallal és szögesdróttal vették körül, az odakényszerítetteknek sárga csillagot kellett viselniük. A gettó nemcsak a teljes ellenőrzést biztosította

a később deportált varsói zsidóság fölött, de a katasztrofális higiéniai körülmények és a kiéheztetés miatt már addig is „természetes” haláltáboroként működött. Ezenfelül lelkileg is meg kellett törnie a bezártakat, megfosztva őket emberi méltóságuktól és ezáltal ellenálló képességüktől. A nemzetiszocialista németek e precíz számítása azonban visszafelé sült el.

Az élni akarás csodákat művelt a gettó vigasztalan világában is. A négyszázazres közösség életét irányító Zsidó Tanács kifelé kénytelen volt mindenben engedelmeskedni a német hatóságoknak, befelé azonban igyekezett a legkisebb lehetőséget is megragadni arra, hogy elviselhetőbbé tegye az elviselhetlent. Megszervezték az orvosi ellátást, a rászorulókat támogatták, szegénykonyhákat üzemeltettek. A gyerekek számára óvodák, iskolák, tornakörök működtek, földalatti gimnáziumok és vallásoktatás. Egyetemi tanárok tartottak titkos előadásokat, virágzott a kulturális élet, több újság is megjelent héber, jiddis és lengyel nyelven. Nyilván volt egy kisebbség is, amelyből a végletes körülmények a jellem sötét vonásait hozták ki. Akadtak náci kollaboránsok, akik kiszolgáltatták honfitársaikat, vagyont harácsoltak mások szenvedéséből. Ők jórészt a németek által szervezett zsidó rendőrség tagjai voltak, és nem ritkán lesújtott rájuk a titokban mindinkább szerveződő ellenállás.

A gettóban élők többsége eleinte hallani sem akart az ellenállásról. „Túlélni” – ez volt a jelszó. Senki sem kételkedett abban, hogy a szövetséges hatalmak előbb-utóbb megnyerik a háborút, addig valahogy ki kell tartani. 1942 nyarán ugyan már biztos forrásokból értesültek a haláltáborokról, de nem akarták elhinni, hogy ilyesmi Varsóban is megeshet. Ekkoriban még az idősebb nemzedék óvatos, semmit sem kockáztató taktikája érvényesült. A koruknál fogva türelmetlenebb fiatalok kezdettől szembe akartak szállni sanyargatóikkal, s a szörnyű valóság végül őket igazolta. 1942. június 22-én, a Szovjetunió elleni támadás első évfordulóján az ukrán és litván segédcsoportoktól kísért SS-alakulatok hozzáálltak a varsói gettó „kiürítéséhez”, azaz lakóinak szisztematikus depor-

tálásához. Októberig több mint háromszázezer embert vittek el vagy öltek meg. A megmaradó százezer, és mindenekelőtt vezetői számára világossá vált, hogy az újabb és újabb transzportok sem mentik meg a többiekét, valamennyiükre ugyanaz a sors vár. Ütött a cselekvés órája.

1942. október huszadikán a különböző ellenállási csoportok létrehozták egységes földalatti hadseregüket, amelynek irányító bizottságában mindegyik párt és ideológiai csoportosulás képviseltette magát, a szocialistáktól a cionistákig. Az egyesült zsidó milícia parancsnokává a huszonnégy esztendőes Mordechai Anielewiczet nevezték ki. 1943 januárjától megkezdődtek az összecsapások, az egy-két pisztollyal és kézigránáttal felszerelt zsidó harcosok megtámadták a foglyaikat kísérő SS-katonákat. A meglepődött németeket többször megfutamították, és fegyvereket is zsákmányoltak tőlük. Az apró sikerek óriási lélektani hatást gyakoroltak a gettó lakóira, tudták azonban, hogy ez csak a végső összecsapás előjátéka, és nem sok idejük van felkészülni az egyenlőtlen küzdelemre.

Összeadott pénzükért és értéktárgyaikért igyekeztek minél több fegyvert, lőszert és robbanószerek készítéséhez szükséges anyagot vásárolni a varsói feketepiacon és becsempészni a gettóba. A mérnökök, technikusok, munkások pár hónap alatt százával építették a föld alatti rejtékhelyeket, némelyiket több méter mélyen. Egy részükben vízvezeték és villany is volt. A felhalmozott élelmiszerek több tucat ember – mindenekelőtt gyermekek, nők, öregek – számára tették lehetővé, hogy hetekig meghúzzák ott magukat. A parancsnoki bunkerekben telefon, rádió és operációs központ is volt. A föld alatti állásokat alagutak vagy éppen a csatornarendszer kötötte össze. Számos rejtett kijáratot építettek és jól álcázott szellőzők gondoskodtak a levegőellátásról. Az egyesült milícia több ezer harcosa pisztollyokkal, kézigránátokkal és benzines palackokkal volt felfegyverezve.

Közben a németek sem ültek tétlenül. 1943 januárjában Himmler a helyszínen tájékozódott a növekvő zsidó ellen-

állásról. Berlin türelmetlenkedett. Varsó új parancsnokává Jürgen Stroop SS-tábornokot nevezték ki, azzal az utasítással, hogy számolja fel a „banditafészket”. Stroop alaposan előkészítette az akciót, amelyet háromnaposra tervezett, komoly, szervezett ellenállásra azonban nem számított.

1943. április 19-én – egy hétfői napon – a zsidó húsvét, a Peszah ünnepén indult a támadás. Éjjel két órakor SS-csapatok, német csendőrök, lengyel rendőrök, ukrán és litván segédcsapatok vették körül a gettót. Az ágyúkat és gépfegyvereket lövészorokba helyezték. Fényszórók világították be az éjszakát. Az ellenállás figyelőszolgálatja azonban idejében jelezte a támadást, a védőket nem érte meglepetés. A kijelölt csapatok a helyükön voltak, a Leszno utca 74. szám alatti parancsnoki bunkerből kifutottak az utolsó eligazítások.

Korán reggel az első német rohamalakulatok óvatosan behatoltak a gettóba. A harminchat tiszt vezényelte kétezer katona kis csoportokban haladt a központ felé. A Mila és a Zamenhof utca sarkán barrikád állta útjukat, az akadály mögül ösztűz zúdult rájuk. A németek fedezéket keresve szétszóródtak. Nemsokára tankok érkeztek a támogatásukra, ám ezeket benzines palackok áradata fogadta. Egy páncélos kigyulladt, a másik kettő visszafordult. Válaszul a német ágyúk a gettó falain túlról löni kezdték a zsidó állásokat. A tüzérségi előkészítés után újra rohamozott az SS-gyalogság. Biztosak voltak benne, hogy az ellenállás megtört, de hétórás küzdelem után sem tudták áttörni a védelmi vonalat. Közben a gettó más pontjain is fellángoltak a harcok. A Muranowski tér egyik épületének tetejéről géppuska kelepelt, mellette egy zsidó és egy lengyel lobogót lengetett a szél. Ezen a helyen még egy tankot kilőttek a védők. A felkelés első napja a zsidó harcosok teljes győzelmével zárult. Az est beálltával egyetlen német katona sem maradt a gettó területén.

A második nap reggelén már kevésbé vakmerően, viszont ravaszabban támadtak a német csapatok. Stroop tábornok rájött, hogy itt nem hagyományos csatát vív, és eredeti taktikája

hibás. Úgy döntött, hogy előbb megtisztítja a gettó lakatlan részeit, amelyek menedéket nyújtanak a felkelőknek. De a németek csak nagyon lassan haladtak előre, és a makacs ellenállás határtalanul feldühítette őket. Elkezdték bombázni a gettót, bevetették a lángszórókat is. Sorra rombolták le és gyújtották fel az épületeket. A lángban álló épületekből sokan nem tudtak elmenekülni, mások eszköket veszelve rohantak az ellenségnek. A németek az elfogottak egy részét helyben kivégezték, a többieket útnak indították a haláltáborokba.

Az ötödik napon az ellenállás vezetőinek be kellett látniuk, hogy a helyzet nem teszi többé lehetővé a frontális támadást és védekezést. Anielewicz főparancsnok elrendelte a gerilla-harcmodor alkalmazását. A védők a veszélyesebb, nehezen tartható helyekről biztonságosabb bunkerekbe vonultak vissza. Néhány nap múlva azonban innen is menekülniük kellett. A mérhetetlen túlerőt a legnagyobb hősiesség sem ellensúlyozhatta. A németek egyre rafináltabb módszerekkel kutatták fel a rejtékhelyeket, kényszerítették a felszínre áldozataikat. Légfúróval lyukat fúrtak, és a nyíláson vizet, füstöt, gázt vagy tüzet fújtak be, kézigránátot, dinamitot robbantottak be. Kuttyákkal szimatoltatták ki az álcázott szellőzőket, a szennyvízcsatornákat méreggel árasztották el. Napról napra több bunkert számoltak fel, rengeteg foglyot ejtettek. Ennek ellenére május első napjaiban még heves harcok folytak a varsói gettóban.

Nyolcadikán a németeknek sikerült felfedezniük a zsidó milícia föld alatti főhadiszállását. Kétórás heves harc után belátták, hogy nem vehetik be a rejtett erődöt. Ekkor berobbantották a bunker két bejáratát. Mindazok, akiket nem pusztított el a hatalmas detonáció, öngyilkosságot követtek el. Akárcsak ókori őseik és példaképeik, Massada védői, ők sem akarták, hogy családjukkal együtt fogságba essenek. A halott harcosok között feküdt a felkelés főparancsnokának teteme is.

A történészek általában a főparancsnoki bunker elestének napjára teszik a varsói gettólázadás végét. De valójában még

napokkal ezután is tartott a fegyveres ellenállás. Sőt, a teljesen elpusztított gettó romjai közt hónapok múlva is működtek kisebb gerillacsoportok. Elmenekülnie csak néhány felkelőnek sikerült, a kanálisokon keresztül, lengyel ellenállók segítségével. Ők partizánként harcolták végig a háborút. A nagyon kevés túlélő közé tartozott a felkelés parancsnokhelyettese, Icchak Cukierman, akinek megadatott, hogy a háború után Izrael államban élhessen.

A varsói gettó végül is teljesen elpusztult, lakóival együtt. A németek még a temetőjét is felrobbantották. 1943. május 15-én Jürgen Stroop jelentette Berlinnek, hogy Varsó korábbi zsidó negyede megszűnt létezni. Az SS-parancsnok precíz statisztikája szerint a hadművelet során 56 065 személyt fogtak el és mintegy 7000-et öltek meg, 6929-et pedig Treblinkában pusztítottak el. De ő, a „hóhér” * is tudatában volt annak, hogy mégsem érezhetik magukat győztesnek. Három nap helyett három hét alatt is alig boldogultak megvetett és szinte fegyvertelen áldozataikkal, akik halálukban kivégzőik fölé emelkedtek. Borzasztó halállal, de emelt fővel, méltósággal végezték, úgy, ahogyan eltökélték. „Mindenképpen meg kell halnunk – mondogatta a felkelés főparancsnoka, Anielewicz. – Csak az a kérdés, hogyan. Akkor már haljunk meg harc közben.”

*Stroopot a lengyel nemzeti ellenállás, a Honi Hadsereg tisztje, Kazimierz Moczarski nevezi így magyarul Beszélgetések a hóhérnal címen 1981-ben, az Európa Könyvkiadónál megjelent visszaemlékezésében. A háború után a lengyel kommunisták börtönbe vetették a németek ellen évekig harcoló honfitársukat, méghozzá egy cellába a háborús bűnös SS-tábornokkal, aki többek között Moczarski öccsét is meggyilkolta.

Netszünnet

LAIK ESZTER tárcája

Az ötdolláros tippet egy íróembertől hallottam. Havi öt dollár, és négy órányi időtartamra nincs internet. Vagy tetszőlegesen beállítható a napi limit. Erre rögtön azt feleltem, amit mindenki más mondana: én ingyen kihúzom a dugót a falból. De hát, persze, hogy nem húzom. Ez az, amit tudnak, akik kitalálták az ötdolláros „adásszünnetet”. Hogy az ember legnehezebben önmagát győzi le, a már alkalmazkodott, elcsábított, modernizálódott önmagát. De hogy végső soron mégiscsak felülkerekedik a homo sapiens bölcsessége, az ötdolláros üzlet a legjobb példa rá. Lehet, hogy maga is író volt, aki kitalálta, és átélte, hogy a számítógép előtt görnyedve, a napi penzum kötelezettsége alatt nyögve milyen erővel kell megküzdeni, hogy az ember ne kattintson folyvást egy felugró banneren megjelenő, kihagyhatatlan akcióra, egy bepottyanó üzenet csilingelő jelzésére, egy születésnapjára figyelmeztetésre a Skype-on, vagy az új hírre egy természeti katasztrófáról.

És nem is csak ez... Egyáltalán ki tud ma írni internet nélkül? Én mániákusan ellenőrzöm a helyesírási bizonytalanságokat; ha idegen nyelvű szöveggel van dolgom, a kifejezések keresése megkerülhetetlen, és ha már rátaláltam egy érdekes idiómára, persze, hogy megnézem azt, ami egészen hasonló, de mégsem ugyanaz. Mint ahogy ellenőrzöm azt is, hogy tetszem azt, Thomas Morusként, vagy Morus Tamásként helyes-e használni a nevet, vagy (aktuálisabb példát említve): nem állhattam meg, hogy ne nézzek utána, hogyan ejtik a napokban Budapesten járt francia író, Houellebecq nevét, és hol a csodában fekszik magyarul frissen megjelent regényének címadó helyszíne, Lanzarote szigete. Amikor a térképet megtaláltam, természetesen muszáj volt megnéznem néhány képet a szigetről, tényleg illenek-e rá a regénybeli leírások, és csakugyan: ez a francia vagy járt ott, vagy ő is használ képkeresőt.

Mióta Lanzarote-ra rákerestem, üldöznek hirdetésekkel az utazási irodák. Mi több, dokumentumaim, minden könyves és irodalmi vonatkozás a leveleimben annak a súlyos bizonyítéka, hogy egzotikus tájakra vágyom. Incselkedve ugrálnak, vibrálnak, cikáznak a szemem előtt a jobbnál jobb úticélok, mintha csak azt üzennék a hirdető: ne is áltassam magam azzal, hogy komolyan dolgoznék, jobban tudják ők, mi a dürgés. Aki ilyen tájakat nézeget a képkeresőben, ne próbálja elhíttetni magát, hogy elmerült a munkában. Az utazási irodák mellé a gabionfal-rendszerek lettek állandó kísérőim. Elég volt egyszer rákeresni az addig ismeretlen szóra, amely egy szövegben bukkant fel és elbűvölt a csengése – gabionfal! –, azóta szakértő lettem a témában. A kíváncsiság ugyanis tovább úzott az egyszeri szómagyarázatnál, és a felugró képek láttán meglódult a fantáziám, hány helyen láttam én ilyet, úgy, hogy még a nevét sem tudtam – milyen más most visszagondolni arra a mátrai parkolóra, hogy tudom, egy gabionfal mellett álltunk meg pihenni.

Lehet, hogy mégiscsak elő kellene fizetnem a kényszerű adásszünetre. Kontrollálják helyettem mások a kontrollálhatatlant, jöjjön minden tiszta forrásból. Ott vannak a lexikonok, a kötetek, az emlékezet, az iskolai tanulmányok. A kódexmásolók, az íródeákok, de még Karinthy és Örkény is remekül elvolt egy szál papírral meg egy tollal. „Szeretek kávéházban írni” – hallottam egyszer egy beszélgetésen egy nosztalgikus hajlamú írótól. „És van ott wifi?” – kérdezte meglepetten mellette ülő kollégája, aki már megszokta, hogy éteri kapcsolat nélkül az ihlet sem működik.

Két napja nem működött a szolgáltatás otthon, tartott vagy fél órát. Ültem csak az íróasztalnál kornyadtan, mint egy félkarú óriás. Vagy inkább, mint egy karnélküli törpe. Kiszolgáltatva a sors gonosz játékának, halálos szorongásban: mi lesz, ha net nélkül maradok. Akár egy álló napig. Vagy kettőig. Ez már maga volt a rémület. Jó leszek – fogadkoztam –, csak semmi figyelempecsételés. Mintha az internettel is csínján kéne bánni, mint a vízzel. Aztán valahol meghallgattatott a fohász: minden helyre állt, és az élet folyt tovább a régi mederben. De adásszünetre nem fizetek elő. Legalább hadd higgyem azt, hogy kezemben az irányítás.

Lapok a kávé és a kávéházak történetéből

GÖMÖRI GYÖRGY tárcája

Nemrég kávé-történeti kiállítást rendeztek Szatmárnémetiben és utána még számos erdélyi városban. Nem láttam a kiállítást, pedig érdekelt volna, magának a kávé elkészítésének a módján kívül esett-e szó a kiállításon a kávézás kezdeteiről és történetéről Európában és Magyarországon. Nálam családi vonatkozása is van a kávénak, mert feleségem szüleinek 1957-től évtizedekig jól menő kávékereskedésük volt Londonban.

Azt hiszem, Saly Noémi volt az, aki felkutatta, hogy 1579-ben már ittak kávé Budán. Törökök persze, mert a régi magyarok, ha ittak valamit reggel, az inkább pálinka volt (innen a „pálinkás jóreggelt”), viszont egyáltalán nem biztos, hogy az a bizonyos „fekete leves” történet, amelyet Arany János Török Bálintéknak a szultáni sátorban való letartóztatásával és Buda orv bevételeivel kapcsolt össze, hiteles. Nem valószínű, hogy az inkább borral élő magyar főurakat éppen ezzel a jellegzetesen török itallal kínálták volna már akkor. Egy más forrás szerint ez Thököly Imre 1685-ös letartóztatásával függne össze, ami után az önhatalmúlag cselekvő török basa a szultántól hamarosan selyemzsínórt kapott.

Nem, a „fekete leves” alighanem arra a fekete mártásra utal, ami a régi magyaroknál az étkezések utolsó fogása volt, s ami valamilyen vérrel kevert vagy színezett „leves” lehetett. De a közbeszédben e furcsa kifejezés értelme valóban az lett, hogy a legrosszabb még hátra van.

Európában a kávé a tizenhetedik század derekán jelenik meg s élvezete villámgyorsan elterjed. Angliában 1650-ben nyitották az első kávéházat, ez Oxfordban volt, egy Jákob nevű kávészüzemeltette. Csakhamar Londonban is nyílt számos kávéház, ahol főleg a kereskedők találkoztak és vitatták meg a királyság és a tengerentúli országok eseményeit. Pepys naplójában például azt olvassuk, a szentgotthárdi csata híre rendkívüli izgalmat keltett az egyik londoni kávéházban. II. Károly angol király nem örült a kereskedők politikailag gyanús vitáinak és a hetvenes évek derekán bezáratta az összes londoni kávéházat – de hamarosan vissza kellett vonnia döntését, akkora volt alattvalóinak felháborodása. Így aztán a következő században már számos angol író és költő találkozott a rendszerint színházak közelében létesített kávéházakban, s vetette papírra örökbecsű műveit.

A bécsi kávézás története szinte azonnal Bécs sikertelen török ostroma után kezdődik. Eszerint egy lengyel tiszt, Jerzy Franciszek Kulczycki volt az, aki miután beszélt törökül és mint kém hasznosan szolgálta Bécs védőit, „mindössze” az elhagyott török táborban található rengeteg zsák kávéért kérte jutalmul. Meg is kapta, és ő jött rá, hogy tejjel és cukorral ez a keserű ital egész jól iható. A hivatalos adatok szerint viszont nem ő, hanem egy Theodatosz nevű görög nyitotta az első bécsi kávéházat 1685-ben. Budán csak mintegy húsz évvel később nyílt kávézó, ennek alapítása egy élelmes szerb ember, bizonyos Blasius nevéhez fűződik. Magát a „kávéház” szót Miksa Kelemen használta először a magyar irodalomban.

Viszont történelmünkbe köztudomásúlag Petőfi Sándor írta bele egy kávéház nevét: a Pilvaxét. Itt találkoztak és háborítottak csendet a „márciusi ifjak”, innen indultak el polgárokat izgatni március tizenötödikén. 1955–56-ban pedig a forradalmat előkészítő Petőfi-kör már nem kávéházakban, hanem különböző helyeken találkozott, amelyek közül talán a Kossuth klub volt a legfontosabb, hiszen maga a kör is ott alakult. Bármit is mondjanak újkori történelmünk elfogult és gyakran tudatlan újraírói, én úgy gondolom, igazából ez a vitaklub, ez a kör élesztette fel s oltotta a huszadik századba a forradalmas Petőfi és a Pilvax szellemét.

Ajrópa és a moslék

BOLDOG ZOLTÁN *tárcája*

Minden a moslékkal kezdődött. Néhány évvel ezelőtt Kisteleki felháborodottan kocogott be a Néphangulat Presszóba viselt óltakarítós melegítőjében, mert rettentő dolgot mondott neki a polgármester. A végzetes hírt később Kovács doktor is megerősítette. Nem lehet többé ételmaradékkal etetni a disznót, mert az súlyos vétség lett Ajrópa szemében, és ha valaki mégis megteszi, kemény összeget perkálhat a hatóságoknak. Ezentúl szondáztatják a disznót, hogy evett-e babgulyás- vagy pörköltmaradékot, esetleg a vasárnapi húslevesből csurrant-cseppent-e valami a vödörbe. Még a trágyát is megvizsgálják, ha muszáj. Jönnek majd a műszereikkel, és mintát vesznek a drága tápanyagból, ami akkorára növeszti a paszulyt errefelé, hogy csak az ember meg a disznó nem ijed meg tőle.

A faluban mindenki tudja, hogy a disznóból még a disznónak is jut mindig egy kicsi. Vágás után hová is lötyyintenék azt a sok abalevet, amiben a hurka puhult? A zsíros szafttól a kutyák is fosnak, így aztán megy minden a kukoricadarára, ami felszívja a zsírt, és visszaépíti oda, ahová való, és ahol megfoghatja az új hasalja-szalonna.

De nem kannibalizmus ez, mert ebben az országban ki nem hízik a másiknak a zsírján. Így megy ez évszázadok óta. Amióta magyar a disznó. De most aztán vége szakadhat a nagy hagyományoknak, mert jön a zsírsondával a doki, és ha az ártány főtt ételt kapott, akkor ugrott a becsület Ajrópa szemében. Megbélyegzett lesz a magyar sertés, vele együtt a gazda, és úgy kiebrudalják a becsületlenül hízott ártányt a

seggeni határon túlra, hogy csak aszott képű moldávok falatozhatnak belőle nemzeti érzelmektől düledező nyomortelepeken. Az élelmesebbje meg átfesti lóhúsnak, és mehet is az üzletláncba.

Szóval a moslék kiborította a bilit. A polgármester kénytelen volt jogi tanácsadást tartani, ezért életében először ellátogatott a presszóba, hogy csillapítsa a pánikot. Nem volt egy iszákos ember, de most úgy gondolta, ha már a falu lelkiismerete nem látogat el hozzá, ő zarándokol el az ajrópai falu szívcsakrájához, és beszédet intéz népéhez.

– Ajrópai falu lakosai – kezdte szónoklatát a falu vezetője –, minden előírást bé fogunk tartani, de minden úgy marad, ahogy volt. Papíron rendes moslékot kap a disznó, de aztán nem nézünk senkinek a körmére. Ha meg jönnek az ellenőrök, akkor majd én elvezetem őket a falu konzumdisznóihoz, ami váltásos menürendszer alapján kapja a biodarát. A maguk disznajait meg letagadjuk.

– De aztán mért van az, hogy a disznófarok úgy csóvál, ahogy Ajrópa fütyül? Tán a táp az nem hallisztból van? – szólt közbe Kisteleki. – Egyáltalán miért kell nekünk Ajrópa? Lépjünk ki belőle! – csűrte-csavarta kacifántos hangnemben a rettentő kérdést.

Nagy felzúdulás lett erre a presszóban, a polgármester próbálta csitítani a hangulatot, de Dzsoni hamarosan közbekiáltotta:

– Ugyan mit adott nekünk Ajrópa?

Lélegzetnyi csönd követte a kérdést. Még a vakolatot is lassabban ette a penész egy pillanatra.

– Hát unijós bekötőutakat – hangzott a késleltetett válasz.
– Jó, jó, de azon kívül mit? – ellenkezett Dzsoni.
– Szennyvízrendszert.

- Meg piacteret.
- Meg mentőállomást.
- Meg tornatermet.
- Nyelvi labort.

A presszóban még légy zümmögését sem lehetett hallani néhány pillanatig, pedig Kisteleki munkaruházata elég jó táplálékforrásnak mutatkozott ebből a szempontból.

– Ó, ti, Ajrópa csürhéi, hát ilyen olcsón adjátok a bőrötöket? Ki lehet elégíteni titeket a bekötőúttal, a szennyvízrendszerrel, a piactérrel, a mentőállomással, a tornateremmel és a nyelvi laborral, miközben disznajaitok nem ehetik azt, ami megadatott nekik? – Dzsoni szavai láthatóan hatással voltak a tömegre, még a polgármester lélegzete is elakadt.

– Akkor szakadjunk el Ajrópától, lépjünk ki belőle preszszóilag meg faluilag! – dobta be Kisteleki, elhajtvá a legyeket magáról.

A polgármester köpni-nyelni sem tudott, a szavak a magasba emelkedtek, és a Néphangulat Presszó közfelkiáltással megszavazta az Ajrópából való kilépést. Ha ellenkezik, letarolja a népharag, így aztán beletörődött a helyzetbe. Papír nem kellett, mert itt nincs szükség ilyen bonyolult procedúrákra a kocsmáállamisághoz. A függetlenség megszületett a moslékból, vagyis a disznók jogaiból kifolyólag. Aztán pedig ugyanúgy folyt minden tovább, mint moslékba az abalé vagy a húsleves, a polgármester pedig beüzemelte a konzumgazdaságot, ahol A és B biomenüből választhattak a jószágok. Mert azért a falu vezetője tudta, hogy a jog ugyanolyan fontos dolog, mint a közhangulat. És bár a közhangulatról nem készül papír, Ajrópa azért ne találjon semmi kivetnivalót a disznószarban.

Véres komolytalanságok

BÁRDOS JÓZSEF *rovata*

Jean de La Fontaine

A KÍGYÓ ÉS A MEDVE

Vezírt akart az állatok királya:

„Lehetne medve, sas, vagy vércse, rája,
csak vad legyen!”

„Úgy lesz, uram” – felelt tüstént a hum. pol.
(Ő dönti el, ki éhezik, ki lumpol).

„Írnok! Legyen most pályázat kiírva:

Jelentkezzék, kinek ereje bírja.

Kivántatik

vad brummogás, izmos karok karommal,
korszerű elvek, s ötlet is halommal.”

„Úgy lesz, uram” – felelt az írnok-elnök,

s futtában minden arra járót fellök,

begépel,

s a twitteren, s a facebookon ragyog már,

olvassa medve, farkas, róka, rozsmár.

Majd válogat tizenhat bölcs bizottmány:
itt jó a kar, de nincsen róla okmány,
az diplomás,
de hangja nincs, hiába volna kedve.
S a végeredmény: megfelelt a medve.

Könnyű az állatok királya dolga,
csak rámutat, s az lesz a drága szolga:
„A zöld kígyó.
A medvének bár nagyszerű az elve,
A kígyónak viszont simább a nyelve.”

A tanulság:

A sok tudás, tapasztalás ma talmi,
ha van olyan, ki jól tud nyalva nyalni.
(avagy másként:
Csak semmi szín és semmi árnyalat:
mindennél többet ér egy pár nyalat.)

KAOTIKUS SZAKASZBAN

Távoli beszélgetés TÓZSÉR ÁRPÁDDAL

1. Egyszer, nagyon régen, azt mondtad nekem: a szlovákiai magyar irodalom legtöbb gondja abból ered, hogy Pozsony túl közel van Budapesthez. Meglehet, már nem emlékszel erre a találkozásunkra, de a kérdés ma is izgalmas lehet: mennyire van közel Pozsony Budapesthez?

Valóban nem emlékszem az egykori elmésségemre, nem tudom, akkor mennyire volt közel egymáshoz a két város, de ilyen közel, mint mostanában, talán még sosem voltak. Na, nem Orbán és Fico újabbkori barátkozására, kényszerezett mosolyaira gondolok, hanem a valóságos távra: míg az országhatár közöttünk volt, rendszerint két nap kellett hozzá, hogy megjárjam Budapestet, most néhány óra is elég. A pozsonyi frusztrálásomat néha Budapestre megyek feledni, ami persze aztán vagy sikerül vagy nem, többször nem, mint igen. Ha azt tapasztalom, hogy Budapest is tömény neurózis (s egyre gyakrabban tapasztalom, legutóbb Grendel beszélt erről, Veszprémben, emlékezhetsz, Te is jelen voltál!), futok vissza Pozsonyba, a Dudvázska 29-be. A két városnak ez a komplementeri viszonya olyan régi, mint a történelmünk: már Salamon is „Pozsony várába húzódott, sóhajtozva és búsan“, mikor Mogyoródnál unokatestvérétől, Géza hercegtől vereséget szenvedett, valamikor, a 11. század vége felé.

2. S mihez volt közel Gömörpéterfala, ahol a gyermekkorodat töltötted? Röstellem, de életednek erről a szakaszáról alig tudok valamit. Olvastam, hogy '46-ban kényszermunkára vitték a falu népét Csehországba, és egy interjúdban arra is utaltál, hogy a háború után évekig nem jártál iskolába... Mihez voltál közel akkor – a naplódhoz? a könyvekhez?

Jók az értesüléseid: 46-ban, 47-ben a szlovákiai magyaroknak is megvolt, ha nem is a holokausztjuk, de a kálváriájuk mindenképpen. A vagonlétet mi is ismerjük, csak mi nem vagyunk képesek ezt mitikus világmetaforává növeszteni. Iskola? Hát igen: a háború és az utána következő csehszlovákiai magyarirtás miatt én csaknem három évig nem jártam, nem járhattam iskolába. Kilenc-tíz éves voltam, jó, hogy el nem felejtettem közben írni-olvasni. 47-ben átmenekült a családnk Magyarországra, ahol aztán bizonyítvány nélkül vettek föl a koromnak és tudásomnak megfelelő iskolai osztályba. Hogy akkor mihez voltam közel? A fizikai pusztuláshoz. Nekünk, szlovákiai magyaroknak a háború három évvel később ért véget, mint Európa szerencsésebb népeinek.

3. Mindez és a műveltség fontos szerepet kap a költészetekben, egyáltalán: az életművedben. A létkérdések mellett oly' sok mindenki neve, műve, hatása olvasható ki az írásaidból, hogy önként adódik a kérdés: vannak-e köztük kivételesen fontos személyiségek? Afféle állócsillagok, akikhez a mindenkori helyzetedet méred. Szenczi Molnár Albertet, Valéryt, Heideggeret vélem ilyennek, de Tandorit is – bár nyilván tévedhetek.

A felsoroltakat mint etalonokat örömmel vállalom (különösen örülök Heideggernek és Valérynak, őket eddig nemigen említeték a mestereim között), s természetesen még legalább ötször ennyi rám ható gondolkodó és alkotó személyiséget magam is megnevezhetnék, de legyen elég itt azt a három költőt megemlítenem, akiknek a könyveit az utóbbi években leggyakrabban forgattam: Gottfried Benn, Sylvia Plath, Seamus Heaney.

4. Írói életpályád egy szakaszán fontosnak mutatkoztak az avantgárd felől érkező hatások. Mi az, amire ez az irányzat,

szemléletmód rányitotta a szemedet? A radikalizmusa ragadott meg, vagy az emberi létezés és tudatműködés új dimenzióira voltál fogékony? S végül: elenyészett ez az érdeklődés, vagy a világegészéd részévé lett, s működik ma is?

Az avantgárd ma a magyar irodalom mostohagyermeké, s már csak ezért is kedvem volna visszatérni hozzá. De közben, hetven-egynéhány éves koromra annyi minden mással, klaszszicizmussal, romantikával, szecesszióval, utómodernnel, posztmodernnel, minimal arttal, hiperrealizmussal telítődtem, hogy mindezt már lehetetlen meg nem törtéنتté tenni. Az élete vége felé, megfogyatkozott jövővel az ember egyébként sem szokott felcsapni radikális, múltat tagadó fenegyereknek. Az idős kor a megértés és befogadás kora. Ilyenkor az ember számára, ahogy Kertész Imre mondja valahol, már csak egyetlen radikalizmus marad: a halálé. Amely viszont, érdekes módon, nemigen szokott az avantgárd témája lenni.

5. Az irodalom mint teremtett valóság (az ember alkotta valóságok egyike) elsődlegesen nyelvi, s mint ilyen kommunikációs tér. De a nyelvi és stilisztikai eszközökön túl – ahhoz, hogy ez a tér kultúrává tágulhasson – a hagyomány egészének mind gazdagabb ismeretére és tudatos használatára is szükség van. A mai kor műveltsége és kultúrafelfogása képes-e ezt az irodalomesszményt befogadni és továbbörökíteni?

Befogadni igen, továbbörökíteni – nem hiszem. Azt kell mondanom, hogy alig csinál mást, mint „befogad“. Persze a hagyományt is nyelvként fogadja be, ezzel nincs probléma, a probléma ott van, hogy ez a befogadás nem jelent egyben megújítást és megújulást is. Mert mondjuk a reneszánsz is befogadta az antikot, de a befogadásból egy teljesen más, minőségileg új irányzat született. Én ilyen minőségi másságot a modern s az ún. utómodern és posztmodern irányzatok között nem látok, azzal a szövegstrukturálási módszerrel, amelyet a posztmodern meghatározó sajátosságának tartanak (ti. hogy a műalkotásban megképződő és jelen levő szubjektum a középpontból kikerül a peremre vagy látszólag

végleg eltűnik a szövegből) esetenként éltek már modern és utómodern szerzők, sőt akár a korábbi stílusok képviselői is, ha pedig ezt a sajátosságot a posztmodern iskolák gyakorlataból kivonjuk, akkor ott nem marad más, mint az utánzás, a palimpszeszt, a „felülírás“, a paródia. S ez annyira így van, hogy némely tekintélyes teoretikusok a posztmodern művészeti irányzatot parvenü, azaz élősködő klasszicizmusnak nevezik. Nos, az élősködés a művészetek esetében annyit jelent, hogy a „művész“ elfogad, de nem ad, a meglévőt kigúnyolja, ironizálja, de ő maga nem produkál, nem termel. (S ez akkor is így van, ha a bűn mézét időnként én magam sem vetem meg, azaz én is a posztmodern eszközeihez nyúlok.) Magyarul: a mai kor művészetét, kultúrafelfogását én zömében olyan fogyasztó, de nem alkotó, éppen ezért átmeneti korszaknak tartom, mint amilyen, teszem azt, a rokokó volt: a rokokó művész jött valahonnan, ment valahová, de ő maga maradandót nemigen alkotott.

6. Mittel. Ez a szó (összetételekben) jellegzetesen Tözsér-toposz. Nyilvánvalóan utal a térségre, Közép-Európára, annak történelmére, kultúrájára, de a lelkiületére is. A „mittel” a német nyelvben rendkívül gazdag szócsaládot jelöl, a módtól az anyagig terjed a jelentése. A Te gondolkodásodban azonban vélhetően a „között” értelme dominál, ontológiai fogalom: az emberi létezésre vonatkozik. E tekintetben hol vagyunk most mi, emberek? Mik között?

A huszadik század legjobb, legélvezetesebb filozófiatörténetét megíró Will Durant jegyzi meg Hegelről: mikor valaki megkérdezte tőle, hogy mi a bölcséletének a lényege, a filozófus tíz kötetben válaszolt a kérdezőnek. Ha tudnám a kérdésedre a választ, akkor valószínűleg én sem néhány mondatban (vagy horribile dictu: versben) fogalmaznám azt meg, hanem terjedelmes filozófiai traktátusokban. Mindenesetre örülök neki, hogy a kérdés maga és az általam említett toposz még ma is él, mert ez annyit jelent, hogy a probléma maga eleven, hogy ahol e formulák megjelennek, ott valami hiányzik és meg akar születni. S talán szerénytelen dolog lesz, amit

mondok, de a jelenkori irodalmunkból (és korunkból) éppen az ilyenfajta toposzok hiányzanak. Kevés az olyan szerzőnk (hál'istennek azért van néhány!), akit egyetlen szóval, fogalommal, toposszal jellemezni lehet. Olyasmivel, amit ő tett hozzá a korhoz. Sok a hivatásos, de kevés az elhivatott, ahogy mondani szokták. – Ami pedig a Mittel-toposzt illeti: igen, ez a szó számomra első fokon „között”-et jelent, másodfokon viszont „hiány”-t, s éppen a „között”, a viszonyok hiányát. Harold Bloom híres műve, a Nyugati irodalom kánonja az irodalom történetét három szakaszra osztja: Shakespeare-ig tart az arisztokratikus szakasz, utána, Tolsztojig és Ibsenig a demokratikus periódus, Freuddal és Joyce-szal viszont az ún. kaotikus kor kezdődik és tart máig. S erről van szó: mi a káosz korában élünk. Abban a világirodalmi és világtörténeti periódusban, amelyben eltűnik a „között” mint a viszonylatok hálózata. Egymásról tudni nem akaró halmazok léteznek (s ezek között a globalizációs törekvés, a világegyesítő akarat is csak egy halmaz), az információ-túltermelés zűrzavarában fuldokló világ pedig a gondolat áttekinthető rendszereire, meditációra vágyik. E rendszerek egyseges beszédének egyelőre semmi jele – Foucault valahol azt mondta, hogy Sartre volt az utolsó filozófus –, a közöttről, a viszonyokról és viszonylatokról szólni is csak versben, a sejtések nyelvén tudunk.

És sietős, a felületen sikló interjúkban!

Beszélgetőtárs: Mányoki Endre

Pesti barokk címmel jelent meg a több mint 25 éve Spanyolországban élő **Dés Mihály** első regénye. A lendületes mű korrajz a nyolcvanas évek értelmiségi létmódjáról, egy talajt vesztett figura helykeresése, bibliai parafrázis-sorozat, humoros „bugyikalauz” és még sok minden más. A szerzővel beszélgettünk.

„Mostantól magyar író leszek”

– *Mivel viszonylag régóta Barcelonában él, Magyarországon kevesen ismerik. 1986-ban ment el, korábban műfordítással is foglalkozott. Milyen műveket fordított?*

– Fordítottam Julio Cortázar-novellákat, melyek a Nagyítás című kötetben jelentek meg. Gabriel García Márqueztől szintén novellákat, Alejo Carpentiertől egy esszékötetet, Mario Vargas Llosától regényrészleteket, de az akkor csak szamizdatban jelent meg, azóta kiadták Mayta története címmel. Nincs nagy fordítói életművem, mert nagyon lassan dolgozom, mint ahogy nem írok könnyen sem. Viszont nagyon nívós szerzőket fordítottam, és mindegyiknél az volt számomra a fontos, hogy megtanuljam a technikájukat. Mondhatjuk úgy is, hogy az írói munkásságom része volt. Nemcsak azért fordítottam lassan, mert nehezen megy, hanem mert tényleg a mélyére akartam hatolni, a nyelv szövetébe, rájönni, hogyan tudom rekonstruálni, melyek azok a technikák, amelyekkel megteremti például Márquez azt a bizonyos varázslatos hatást.

– *Barcelonában mivel foglalkozott?*

– 36 éves koromban mentem ki, ősz fejjel, nem orvos voltam vagy mérnök, aki többé-kevésbé átmentheti a tudását, hiszen az

én tudásom a nyelv. Amikor kiköltöztem Spanyolországba, az a kevés ember, akiket még Pestről ismertem, lényegében szóba sem állt velem. Nehéz volt a nulláról elindulni, de isteni szerencsém volt, mert egy évvel korábban, amikor Barcelonában jártam, elmentem a világ legnagyobb spanyol és portugál nyelvű irodalmi ügynökségébe Carmen Balcellshez, akinél többek között az említett szerzők is vannak. Ajánlottam nekik egy kubai író, Anton Arrufatot, akit én nagyon szeretek, magyarrá is fordítottam, és írtam is róla spanyolul. Kubában nagy tekintélynek örvendett, de nemzetközi szinten nem ismerték. Ezen ajánlásnak köszönhetően néhány héttel a kiköltözésem után Carmen Balcells munkát ajánlott nekem. Az ügynökségen az új szerzőkkel foglalkozó részleg vezetője lettem, ahol nagyon nívós, de Spanyolországban még nem ismert írókkal kellett foglalkozni. A feladat nem okozott problémát, de nem éreztem jól magam, diktatúrából jöttem, nem akartam diktatórikus körülmények között dolgozni. Így 3 hónap múlva otthagytam az ügynökséget, viszont addigra már nagyon sok kiadóval kapcsolatba kerültem, kiismertem magam abban a közegeben, barátaim lettek.

Szabadúszóvá váltam, de akkor már aránylag könnyű volt, kaptam lektorálást, valaki beajánlott az egyik legnagyobb napilaphoz, oda is írogattam. Elkezdtem folyóiratokban is publikálni. Egyszer kértek tőlem Hrabalról – akit ott nem ismertek – egy cikket az egyik irodalmi folyóiratba, majd az írás nyomán felajánlották a főszerkesztői állást. Majd kaptam egy másik ajánlatot egy akkor induló napilap kulturális mellékletének vezetésére. Aztán 1993-ban csődbe ment ez a napilap, és munka nélkül maradtam a csapattal együtt, akikkel a mellékletet csináltuk. Ők addig nyaggattak, hogy alapítsunk egy új lapot, mígnem elindítottam a Lateral című irodalmi folyóiratot, melyet 12 évig működtettem rettenetes anyagi körülmények között. Spanyolországban ugyanis sokkal rosszabb helyzetben vannak a kulturális lapok, mint nálunk, hiszen semmilyen állami támogatást nem kapnak. Ráadásul ez spanyol nyelvű újság volt, melyet egész Spanyolországban terjesztettek, sőt bizonyos latin-amerikai országokban is. Madridban barcelonai lévén katalánnak tekintettek, tehát nem kaptam támogatást, Barcelonában pedig spanyolnak, tehát a helyi intézmények, cégek sem patronáltak, még hirdetés formájában is alig.

– *Hogy tudott a lap a piacról megélni?*

– A lap eladása nem fedezte a kiadásokat, hiába volt nagyon jó nevű lap, melynek presztízse máig tart, egyfajta legenda lett azóta belőle. Hogy biztosítsam a létét, kitaláltam egy üzleti vállalkozást. Így jött létre a vezetéssel az El Simposio PR- és rendezvényszervező ügynökség, amely kezdettől kulturális témákra szakosodott. Különböző kulturális projekteket találunk ki, de persze megrendelésre is dolgoztunk. Közben nyolc évig tanítottam a barcelonai egyetemen. Nemzetközi folyóiratoknak dolgoztam, szerkesztőbizottsági tag voltam, írtam a saját lapomba és máshova is. Végül annyira zaklatottá vált az életem a lap fenntartásáért folytatott küzdelemben, hogy 2006-ban bezártam a Lateralt.

– *Spanyolul is írt szépirodalmat?*

– Igen, a Lateral vége felé kezdtem el írni. Volt egy rovatom a lapban, de mivel vezércikket nem akartam írni, azt találtam ki, hogy az utolsó oldalon lesz a rovatom, az is volt a címe, hogy Az utolsó. Általában egy konkrét témát boncolgattam benne, gyakran anekdotikus formában, személyes publicisztikának is nevezhetném. Rendszerint humorosan dolgoztam fel az adott témát, gyakran szerepelt benne az anyám, a nagyanyám, Budapest, magyar vonatkozások... Megjelentek novellának tekinthető szövegeim is. Nem voltam tudatában, hogy be akarom fejezni a Lateralt, ám amikor egyszer egy családi történetre alapuló novella kerekedett ki a szokásos cikkemből, amely nagy sikert aratott, az megadta a lökést ahhoz, hogy véget vessek a lapnak. Annyira jól éreztem magam az írásakor, annyira jók voltak a visszajelzések, hogy úgy éreztem, feladom a harcot, a küzdelmet, elegendő volt a kínlódásból, a szenvedésből más szerzők érdekében, mostantól inkább én fogok írni.

– *A regényében mintha a magyarországi önmagát is megírta volna, nem csupán egy alakban, hanem a főhős, Koszta János és a barátja, Gábor figurájában.*

– Igaza van. A két szereplő ellentétes figura, bizonyos szempontból tűz és víz, de mind a kettőben benne van mintegy a lehetősége annak, ami talán lehettem volna. Annak ellenére, hogy ahogy a visszajelzésekből hallom, az én nemzedékem abszolút kulcsregényként olvassa a Pesti barokkot. Tényleg bizonyos emberek a saját nevükön szerepelnek benne, mint például a hajdani ellenzéki kör tagjai, sőt az egyik fejezetben főszerepet játszó pszichiáter, Goldschmidt Dénes alakja is valóságos, létező személy, és feltűnnek a kor jellegzetes figurái, színészei is. Viszont a valódi nevükön szereplő figurák általában fiktív helyzetekben vannak. Egyébként a regény nagy része fikció. Játék a valósággal.

– *De épp a valódi szereplők és helyszínek adják meg a regény hátterét, azt a miliőt, amelynek segítségével könnyedén ráismerhetünk a nyolcvanas évekre.*

– Igen, ez így van. De a regény főszereplői – Koszta János, Gábor, Gergő, Évi, a mama, a papa – fiktív figurák. János és Gábor alakja tele van önéletrajzi elemekkel, olyan helyszínekkel, melyeket jól ismertem, ahol éltem. Az egyetlen, aki rekonstrukció alapján készült, az a nagymamafigura, ő az én apai nagymamám. Ugyanakkor nem zsánerregényt akartam írni, amely megírja a nyolcvanas évek csajozási meg bulizási szokásait. Nem ez érdekelt. Ez a kiindulási alap, a helyszín, és nagyon jó, ha vissza tudom adni ennek a képzetét, ha az olvasó hitelesnek találja, és élvezi, de nagyon remélem, hogy sikerült kissé a valóságtól elemelnem.

– *Ha nem ilyet, akkor milyen regényt akart írni?*

– Ez egy elég ambiciózus regény, melyben több szándékról is beszélhetünk. Az egyik szándék az az volt, hogy alapszinten egy bizonyos kornak, egy bizonyos életformának, bizonyos embereknek emléket állítsak. Mindannyiunknak van egy olyan érzése, amikor erős dolgok történnek velünk, hogy azokat valamilyen formában meg kellene örökíteni. Bár nem biztos, hogy ez a kor tényleg olyan volt, ahogy ábrázolom – én ilyennek láttam.

Nagyon izgatott az, hogy mennyire nehéz ma, vagyis az utóbbi száz évben regényt írni. Az irodalmi formák kiürültek, a meg-

újtásuk is kimerült. Újra írok úgy, mint Tolsztoj vagy Mikszáth vagy Kosztolányi? Nem akartam epigon lenni. Nagyon érdekelt, hogy tudok-e olyan többfedelű regényt írni, melynek egyszerre van sztorizós része, mely nagyon olvasmányos, érdekes, ami sok embert érdekelhet, de ugyanakkor tele van olyan jelentésmezőkkel, olyan szintekkel, dimenziókkal, melyeket nem biztos, hogy az olvasó észrevesz, sőt jobb, ha nem is érzékel első pillantásra, vagy legalábbis nem zavarja az olvasásban. A posztmodern prózának az egyik jellegzetessége, hogy tulajdonképpen műhelytitkokat tár az olvasó elé, kvázi a könyv az, hogy nekem milyen gondjaim vannak az írással, kiket olvastam, lényegében írástechnikai metódusok megosztása. Engem ez nem érdekelt.

Olyan könyvet szerettem volna írni, amely beszippantja az olvasót, és amelyben képes vagyok megjelentetni a már meglévő archetípusokat. Egy ilyen archetípusra akartam támaszkodni, de nem referenciaként, hanem beleépítve a történetbe, megadva annak a pilléreit, hogy megálljon a saját lábán. Mert azt feltételezem, hogy ezek a titkos tartópillérek az olvasóban is megvannak. Jelen esetben ez a keresztény mitológia, a jézusi utalások, melyek tetten érhetőek a fejezetcímekben, a dátumokban és számtalan egyéb helyen. Az olvasó erre nem figyel oda, de mivel minden mítosz él a tudatalattinkban, a keresztény motívumok adnak a regénynek egy pluszjelentést. Bizonyos értelemben a megváltásról és a bukásról szól ez a könyv – de az olvasónak ezt nem kell észrevennie. Olvashatja szerelmi történetnek, családregegynek egyaránt. Nálam mindez profán, kaján módon jelenik meg, az epifánia erotikus légyott, a születés abortuszba fulladó hóbortos álom, a szeplőtlen fogantatás petting egy részeges éjszakán. Nem arról van szó, hogy a vallással felesek, hanem erre a szerkezetre húzom rá a könyvet.

– *Egyfajta műfaji játék is jelen van a regényben, hiszen minden fejezet más műfajú: napló, viccgyűjtemény, ügynökjelentések, dráma és még sorolhatnám.*

– Az az alaphelyzet, hogy a főhős bolyongásai során, kétségbeesései közepette többek között arról fantáziál, hogy könyvet ír. Ez a könyv tulajdonképpen az ő könyve, amit

mindig meg akart írni, és végül nagy nehezen meg is születik. Lényegében az a játék, hogy megpróbálkozik a különböző műfajokkal. Ilyen stílusban ír, olyan stílusban ír. Önreflexiók is szerepelnek a könyvben, ami azért talán nem zavarhatja az olvasót, mert nem arról szól, hogy én hogy írom a könyvet, hanem a történetbe van beépítve ez a szál. Viszont ez is ad egy pluszdimenziót.

Emellett szándékomban állt még az is, hogy úgy jelenítsem meg a szexualitást, hogy ne legyen pornográfia, hanem finoman, de mégis érzékletesen ábrázoljam a szexet, ami viszonylag ritka a magyar irodalomban.

– *Önmagát is szerepelteti egy helyen, összekeverik a testvérel. Ez gyakran előfordul egyébként, hogy összetévesztik az öcsével, Dés Lászlóval?*

– Persze, ez is játék. Ha nem ismernek minket, akkor igen, előfordul, mert nagyon másképp nézünk ki. Ha meghallják a nevem, rögtön rá gondolnak, de hát ez természetes. Tele van a könyv ilyen játékokkal, hommage-okkal. A műfaji játék másik szerepe az, hogy minden egyes műfaj újabb csavart ad a történetnek. Direkt úgy építettem fel ezt a regényt, hogy nagyon frivolan kezdődjön, és aztán egészen másféle irányokba is elmenjen. Nagyon szerettem volna, hogy ne csak a vájt fülű, magunkfajta olvasó élvezze, hanem szinte bárki, akinek a kezébe kerül. Sokféle olvasata van, melyek ellentétesek egymással. Valaki pszichológiai regénynek olvassa, valaki fejlődésregénynek, valaki történelmi regénynek, valaki kulcsregénynek. Az volt a célom, hogy az átlagolvasó, akinek nincs irodalmi előképzettsége, és nem akar túl bonyolult dolgokat, rögtön ahogy elkezdi olvasni, jól érezze magát. És amikor már megszerette, belekeveredett, akkor továbbolvassa, még ha nem is olyan a regény, mint amilyennek az elején tűnt.

– *Miért magyarul írta ezt a könyvet?*

– Két oka van, egy anekdotikus oka és egy irodalmi oka. Amikor a Lateralt megszünttettem, áttekintettem az életem, pakoltam, költözködtem, előkerültek régi dolgaim. Így a Magyaror-

szágon írt novelláim. Ültem a földön, olvastam a régi írásaimat, és mindegyik borzalmas volt. A sok vacak között egyszer csak beleakadtam egy regény első fejezetébe, melynek Pesti regény volt a munkacíme, még 1988-ban írtam. Elkezdtem olvasni, röhgötem és élveztem. Ez ennek a regénynek az első fejezete. Akkoriban, ahogy egyes életszakaszok lezárultakor lenni szokott, az volt az érzésem, hogy eltékoztam az életem, és a Laterallal töltött évek nem értek semmit. Ez az első fejezet olyan revelációval hatott rám, hogy nem értettem, miért töltöttem korábban felesleges dolgokkal az időm, miért nem ezt írtam. Magyarul írtam, és nyelvileg eléggé ki volt találva. Kicsit a krúdys, szecessziós, Szép Ernő-s nyelvnek az újraolvasata, parodisztikus változata – ez az irodalmi ok. Ezt nem folytathattam spanyolul. Ez csak egy történet, de valószínűleg volt benne valami sorsszerűség, hogy vissza kell térnem az anyanyelvemhez.

– *Mennyi idő alatt született meg?*

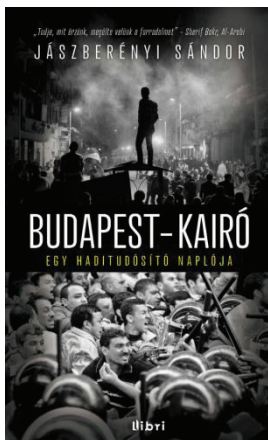
– 4 év alatt, 2008-ban kezdtem el, és 2012-re fejeztem be. Mindennap írtam. Keményen, sokat dolgoztam vele – nagyon magányosan és elszigetelten.

– *A következő könyvét is magyarul tervezi?*

– Igen. Ha ez a könyv működik és lehetőséget ad arra, hogy az írással foglalkozzam, akkor ezt fogom csinálni a továbbiakban is. Már meg is van a következő kötetem váza, már dolgozom rajta. És akkor az leszek, aminek eleve indultam – csak egy nagy, fölösleges kört írtam le közben –: mostantól magyar író leszek. Az ember nem tudja a sorsát kikerülni. Nekem ez volt megírva, hogy ez a könyvet papírra vessem. Pedig maga a regényötlet nagyon régi, harmincéves. De most jött el az ideje, hogy megszülessen.

Jolsvai Júlia

Jászberényi Sándor költő és újságíró az egyiptomi forradalom haditudósítójává vált. Élményeit a *Budapest–Kairó – Egy haditudósító naplója* című naplóregényében olvashatjuk.

Töltényhüvely szuvenírként

A napló rendkívül személyes dolog, önmagának írja az ember, őszintén, ferdítések nélkül. Általában dugdossa a fiók mélyén, vagy elrejtí egy kódolt fájlban. Esetleg kettőt vezet, egyet a valós eseményekről, titkosan, a másikat a hozzátartozóinak, kiszínezve, gondosan az asztalon felejtve. Az *Egy haditudósító naplója* alcímű könyv tulajdonképpen két noteszből áll: egy feketéből és egy vörösből, melyeknek már a beszerzése és hányattatása is izgalmas. Gazdájukat Jászberényi Sándornak hívják. **Gonzó újságíró**, aki járt Csádban, Jemenben, Líbiában, Nigériában, rendszeresen tudósít a Gázai övezetből. Mellesleg költő, aki nem szeretne ágyban, párnák közt meghalni.

Jászberényi Alexandriában élt, ezért részese lett az egyiptomi forradalomnak, s mint íróember, feljegyzésekben örökítette meg az eseményeket. Később kiadója unszolására megírta a *Budapest–Kairó* című könyvet, feljegyzéseit kiegészítve a lapokban megjelent interjúival és saját fotóival. A képek szervesen illeszkednek a szöveghez, sokszor csupán egy-egy mindennapi élethelyzetet ábrázolnak, de ezzel az elkapott pillanattal a szerző kiválóan jellemzi az egyiptomi társadalmat. Többet mondanak el az illusztrációk, mint több oldalnyi száraz, statisztikai adat. A fotók másik része

sokkol, nyersen bemutatja a forradalom és a háború kicsit sem idealisztikus, nyers, brutális oldalát: a vért, a megsemmisülést, a fájdalmat. Érdeemes odafigyelnünk a képaláírásokra is: „*A barátja a véres kezeit mutatja a kamerámba, hisztérikus állapotban*”.

A naplóregény keretes szerkezetű. Az *Előjáték a Janbóá utcából* című bevezetőből megismerjük a könyv megírásának okait, és Jászberényi felvázolja nekünk a forradalom előtti Egyiptom társadalmi, vallási, politikai helyzetét. Emellett az egész könyvben megpróbálja definiálni a habitudósító feladatát és tevékenységét: „*Egyetlen ember sem tud többet mesélni a forradalomról annál, mint ami vele történt, amit mások elmeséltek neki, vagy amit az interneten olvasott*”.

Ezt a szubjektív történetmesélést erősíti az egyes szám első személyű szöveg, ahol nyilvánvaló, hogy a narrátor azonos a szerzővel. Jászberényi naplóját felfoghatjuk kézikönyvként is, amely kezdő gonzó újságíróknak ad tanácsot: „*Forradalomba csak középkategóriás tükröreflexes géppel érdemes menni*”. De fontos kellékek még: a laptop, a sajtóigazolvány, a védőszemüveg, a gázmaszk, a fájdalomcsillapító és a szuvenírként elhozott könnygáz-töltényhüvely.

A fekete notesz idővonallal indul, felsorolva a forradalom lényeges állomásait, amely segítséget nyújt az eseményekben kevésbé járatos olvasóknak a történések követésében. A napló a műfajához tartozó szubjektivitáson és a forradalomhoz kapcsolódó idealisztikus elképzeléseken túl a legpraktikusabb kérdésekre is választ ad. Például arra, hol tisztálkodtak a tüntetők. Megismerhetjük a hétköznapi emberek véleményét a forradalomról, saját helyzetükről, szerepükről. Olyan fontos apróságokról, amelyek a hírműsorokból rendszerint kimaradnak.

A könyv másik pozitívuma, hogy a kisemberek látásmódja mellett a nagyobb léptékű történelmi mozgatórugókat is megpróbálja feltérképezni, például a nemzetközi politika befolyását. Teszi mindezt úgy, hogy nem áraszt el megemészthetetlen és feldolgozhatatlan adathalmazokkal, átláthatatlan politikai elemzésekkel és

grafikonokkal. Jászberényi megtalálja a határt, ameddig egy átlagos politikai, történelmi érdeklődésű olvasó türelme tart.

A személyes élmények és a nagypolitika bemutatása mellett az író több fontos morális kérdésről is töpreng naplójában, és a megtalált válaszokat megosztja olvasóival. Mi az újságíró szerepe egy háborúban? Meddig mehet el, beavatkozhat-e az eseményekbe, segíthet-e egy sebesültnek? Így hangzik az egyik válasz: *„A magam részéről arra jutottam, hogy akkor avatkozom közbe, amikor már senki más nincs a környéken, hogy segítsen.”* Az író kialakítja az eseményekhez való viszonyát is, amikor arra keresi a választ: milyen is a forradalom? *„Kiszámíthatatlan, káoszhoz hasonló társadalmi állapotot hoz létre, amelyben minden és mindennek ellenkezője is megtörténhet.”*

A keretes szerkezetet lezáró végjáték, az *„Allahu Akbár!”* című fejezet már a választásokat írja le, és előrevetíti a jövőt.

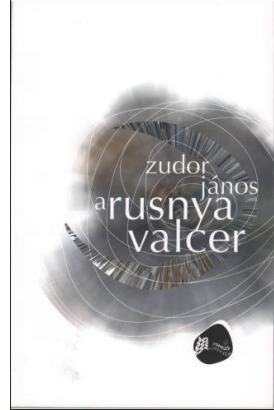
A Budapest–Kairó nyelvezete egyszerű, könnyen érthető, de sokszor lehetünk benne lírai gondolatmenetekre: *„Láthattam, hogyan folyik le a kelő nap fénye a város falain”*. A szövegben olykor megtalálhatjuk a Jászberényire jellemző iróniát is: *„Jó volt éjjelenként kiülni a balzsamos levegőre, hasist szívni és iszentelen nyugati zenét hallgatni, miközben ropogtak az utcán a fegyverek és tűzijátékok szálltak az ég felé”*.

A könyv legnagyobb erénye a hiteles tájékoztatás mellett: a kíméletlen őszinteség. Jászberényi bevallja az egész világnak, amit sokan önmaguknak sem mernek, hogy *„hajnalra már senki sem gondolja magát bátornak, csak szeretne kijutni egészben, hogy aludhasson, fűrődhessen, ihasson egy sört”*. Talán akkor a töltényhüvely helyett tollat is foghat a kezébe.

Szőcs Henriette

Talán még nem vagyunk felkészülve Zudor János merész költői képzettársításaira, de az is lehet, hogy a versek mögötti embert kellene alaposabban megismernünk. *A rusnya valcert* Boldogh Dezső mutatja be.

Az „érdekmentes örület” versei

A Nagyváradon élő Zudor János kötetének már az elnevezése is érdekes képzettársítás, és ugyanezt a sajátos hangulatot árasztják, ha a könyvbe taláломra belelapozunk, a verscímek is: „*Szellem testvér, mit csinálsz?*”, „*Kertitörpe? Eme földi lény?*”, „*Tömegsír, alig elkaparva*”, „*Kitömtünk egy gyónatatót*”. Aztán néhány versrészlet, haiku-szerű evangéliumi utalás következik József Attilával körítve: „*Itt kell négykezes / játszanom Hitetlen / Tamásként, pucéron.*” (*Meztelen a városban*), vagy: „*Kit Isten képzelt jónak, / minden remegő ablakban, / az Én vagyok! És kisiklok*” (*Könnyű méreg*).

Az olvasót eleinte határozottan próbára tevő szövegvilág finoman szólva zaklatottságot tükröz szélszórta, rendetlennek tűnő, mégis izgalmas metaforikus kapcsolódásaival és az értelen túli gondolattartományok felvillantásával.

Bár a nagyközönség kevésbé ismeri, Zudor szakmai körökben elismert költő, Sziveri-díjas, nyolckötetes, esendőség-

ben is szimpatikus alkotó. Némi utánjárással kideríthető róla néhány olyan életrajzi momentum, amely megkönnyíti verseinek értelmezését. Egy beszámoló szerint „*Ő az a rohanó szakállas alak, akivel összefuthatsz Nagyvárad sétálóutcáján, kér tőled egy cigarettát, elveszi tőled a dobozt, és ír rá neked hálából egy verset. Ő az a szakadtan is sármos, öregén is fiatalos törzsvendég a kocsmában, aki legújabb, vagy legutóbb magánál felejtett kötetét próbálja rád szólni egy sörért...*”

Egyszóval Zudor afféle fura alak, egy kihálóban levő költőtípus utolsó képviselőinek egyike, aki műveiben sem tagdja hányattatásait, kötetének túlnyomó része amolyan „*bolondokházi feljegyzéskönyv*”, de valódi líra is. Csak hát mégis másképp olvasandó, mint a „*normálisoké*”: „...*valaki egyedül / átmászik a hídon, az idegszálon, / az első kakasszón... Egy idegen! // Ó, hajnali Körösöm! Emitt a hotel, / feltja a nincs, hajnala kincs, / vörös göröngye felnyerít...*” (Körösparti óda). Érezzük az összefüggéseket a híd, az idegszálak, a kakasszó és a hotel vörös göröngyei között, mégis sejthető, hogy a versbeli idegen jelenléte akár kozmikus magyarázatul is szolgálhat.

Feltérképezhetetlenség

Sokszor azonban komplikáltabb a helyzet: „*A sárkány lenyelte a bolondokházát, / és eljátszott egy pírúettet. // Rém komolyan, nem bolondozott, / rá volt varrva a farkára, / a meredek háromszögre, / hogy STOP!*” (Bolondokháza). A költőnek ez a fajta „*másképp gondolkozás*” (Szerb Antal szavaival szólva) akár „*tisztességtelen előnyt*” is jelenthet, és ebben az értelemben a mű lehet az egyetlen mérce, az igazoló flepni, amely védőpajzs a polgári haszon-világ sokkal veszélyesebb örületével szemben.

amelyekre „*csak most kezd felkészülni a kortárs költői nyelv*”. Zudor soklépcsős versvilága valóban kizárólag önmagával áll rokonságban. Mindez egyszerre pozitívum, de az olvasást nehezítő tényező is, hiszen alig van tekintettel bármilyen értelmezési hagyományra: „*A motokrossz / felemelkedik a hátsókerékre, / kitekeri a fejét, mint egy / villanykörtét... .. Azért nem fázik, mert / lábszárvédője van...*” (A célszalag előtt) Vagy például egy másik merész látomás: „*Mi ez a magatartás, Uram? / Megbotlik saját tüdejében. / Ha Ön ennyire ért a baletthez, akkor / Krisztus győz, azt hiszem...*” (Júdás balettórákat vesz)

Önmagában nem zavaró, hogy a figyelem sokszor akaratlanul is az egyedi nyelvi és képi megoldásokra koncentrálna egy adott költeményen belül a teljes mű egésze helyett. Azonban olyan, logikán túli bakugrások tömege jellemzi egy-egy szövegen belül a kötetet, amilyen tapasztalatokra sem a kortárs költői nyelv, sem a befogadó nem lehet (még) teljesen felkészülve. Zudornál kincskereső olvasóként tanulmányozhatjuk a szövegvilág vers-egészről levált, önálló tömbökként összesűrűsödött nyelvi és metafora-rétegeit. Ezek látszólagos összevisszaságát a szerkesztés esetleges hiányosságaként is betudhatnánk vagy egyszerűen annak, hogy költőnk alapvetően ösztönös és termékeny alkotó, aki versek sokaságán át bányássza a mélypsziché aranyrögeit, emellett pedig nincs kedve vagy türelme a talált tárgyakat hetekig csiszolni. De itt érdemes újra Selyem Zsuzsát idézni: „*Zudort olvasni ha nem is könnyű, de katartikus, tiszta, érdekmentes örület*”. A műgond kényszere helyett a gondtalan tékozlás jellemző A rusnya valcerre, de ez nem válik kárára. Így is többségében jelentős alkotásokat kapunk, a már említett különleges dimenziókkal együtt: „*...a gyóntató rezgett, indulatára / beindult az egész iskola, mint egy / földrengés, a nebulók észjárására / működött az óramű, pihenj az istenit, / kiabálta valaki, azt hiszem az öslénytanár. // (Mint egy felbontatlan tojás a Galaktikában!)*” (Kitömtünk egy gyóntatót)

Kiszámíthatatlanság

A versek témája gyakran bizarr, de ez túl van minden polgárpukkasztó szándékon. Zudor a tények és a „hervasztó evidenciák” ellenében beszél, Istennel szeretkezne, aki „könnyű mérget ígért”, tépdesevön önértelmezi saját és vele együtt mindannyiunk létbe rekedt, abszurd helyzetét. Egyik kedvenc hőse Júdás, sokatmondó szimbóluma a „*Menny és Föld közötti spiciliskedésnek*”, az örületnek, és talán az egyik lehetősége is az ember teljesebb állapotainak feltérképezéséhez. A kötet látszólag pesszimista alapszövedékét a vakmerő képi világ özönlése fedi el, és emellett egy esendő sors sajátos háttérkörülményei is váratlan nyíltsággal tárulnak elénk: „*Tűrhető a halmazállapotom. Vekkerre ébredék. Fél hat. (IRÁNY HAZA. A HÍD ALÁ.) (Irány haza) ... »Tiszta Inget Az Örültnek! Tiszta inget az örültnek!« ... értem jönnek / a csillagok / és megkínoznak*”.

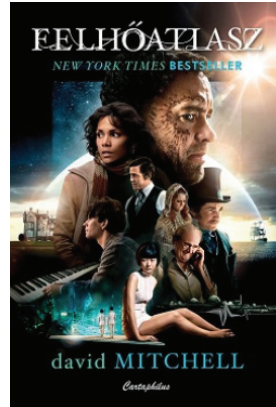
A rusnya valcer eleinte kemény dió, de ha az olvasó elméje és intuíciója elkezd megbarátkozni ezzel a valóban senkiéhez nem hasonlítható szövegvilággal, maradandó költői élményben lehet része.

Zudor János: A rusnya valcer. Új Forrás Könyvek, Tata – Posticum, Nagyvárád, 2012

A *Felhőatlasz* sikerének titkát próbáltuk megfejteni, bár sok élvezetet nem találtunk a könyvben. Összeszedtük, mi a gondunk a bestsellerrel.

Instant bölcsességek felhője

David Mitchell *Felhőatlasz* című regénye hamar bestsellerré vált a megjelenést követően. A *Matrix*-trilógiát jegyző Wachowski testvérek százmillió dolláros költségvetésű filmet rendeztek belőle, amely azonban óriási bukás lett. A filmverzió legfőbb problémája a rendezés volt, minden másért az alapanyagot okolhatjuk.

Mitchell minden szabályát ismeri az intellektuális bestseller-írásnak, és kiválóan alkalmazza is őket. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a regény maradandónak bizonyul. Bár a *Felhőatlasz* vitathatatlanul érdekes elképzelés, valószínűtlen, hogy egy évtized múlva is olvasni fogjuk. A következőkben a sikerkönyv írásának képzeletbeli szabályain lépegetve tekintjük át Mitchell művét.

1. Írj egy rendhagyó szerkezetű regényt!

A *Felhőatlasz*ban hat történetet követhetünk végig, mindegyik különböző korszakokban játszódik, amelyek az 1800-as évek közepétől egészen a posztapokaliptikus távoli jövőig

mutatják be világunkat. Az első öt történet mindegyike egy-egy kulcsjelenetnél szakad félbe. A fantáziált jövőben játszódó hatodik etap két szimmetrikus részre osztja a regényt, vagyis az előző öt szál ez után folytatódik.

A *Felhőatlasz* szerkezete nem hagyományos, de formabontónak sem mondható, és többnyire kihasználatlanok maradnak a benne rejlő lehetőségek. Leginkább a nagybetűs Tanulság levonását segítő elő és mélyíti el a szerkesztési mód. Mivel a végkövetkeztetés meglehetősen semmitmondó, a felépítés inkább hatásvadásznak és didaktikusnak tűnik, mint izgalmas kísérletnek. Így az olvasó csalódást érezhet az első pillantásra érdekes szerkezet kihasználatlansága miatt: Mitchell semmi újdonsággal nem próbázott, semmivel nem kísérletezett. Biztosra ment, megmaradt a jól működő, ám kockázatmentes irodalom mellett.

2. Legyenek benne elveszett és megtalált kéziratok!

Minden történet egy-egy napló, levél vagy valamilyen más formában alkotott visszaemlékezés. Az egyik, jövőben játszódó eseményszál például egy beszélgetés/vallomás rögzített hanganyagának átirata – ezért különböző stílusban, különböző nyelvezettel szólalnak meg. A magyar kiadás a stílusbeli különbségeket azzal is elmélyítette, hogy minden egyes történetet más-más fordító ültetett át magyarra. Így a *Felhőatlasz* legnagyobb erőssége a virtuóz nyelvi megformálás – az anyanyelvi kritika is egyöntetűen így látja.

E kéziratok narrátora és egyben írója az adott történetiszál főszereplője. Mitchellnek azonban nem sikerült elkerülnie azt a kézenfekvő és unalmas fogást, hogy a korábbi írások felbukkannak valamilyen formában a későbbi történetekben. A leveleket író zeneszerző – akinek a története a második az időrendben – az első történetben megjelenő naplót olvasgatja szabadidejében.

hiszen a mikroszerkezeti elemek nem alkotnak finom rendszert. Így jobbára csupán értetlenül széttárhatjuk a kezünket az üres formajátékot szemlélve: működik ez, csak épp minek?

3. A történetnek legyen monumentális íve!

A *Felhőatlasz* történetei korokon és kontinenseken keresztül ívelnek át, ám a kapcsolódási pontokon kívül más is összeköti őket. Mindegyikben van egy fontos szereplő – a hat történet közül ötben ez maga a narrátor –, aki egy különös, üstökös alakú anyajegyvet visel. Vagyis tulajdonképp egy lélek sorsát követhetjük évszázadokon, reinkarnációk sokaságán át. A lélek mindig más és más testbe születik, csak a kor változik, amelyben él. Az emberi természet azonban mindig ugyanaz marad, a problémák is újjászületnek.

4. Legyen benne tanulság!

Ezek pedig a következők:

- a. az ember soha nem változik;
- b. az ember embernek farkasa;
- c. az ember előítéleteinek rabja.

Pedig de jó volna másként! – csóválhatjuk okos fejünket.

Minden más ebből következik.

5. A regény bölcsessége legyen könnyen fogyasztható!

Mindez úgy kerül elénk a *Felhőatlaszban*, hogy minél kevésbé viselje meg az idegeinket. Az előítélet és a másik elnyomásának problémája számos formát ölt, de ezek egyikének bemutatása sem hagy bennünk igazán nyomot. A hatásvadászat és a szájbarágós bölcselkedés visszatérő eszközei a regénynek, ám ezekkel a módszerekkel még kevésbé sikerül a kívánt hatást gyakorolnia az olvasóra. Az értelmetlen mon-

datok végül a mély bölcsesség érzetét is kelthetik az olvasóban ideig-óráig. Ennek egyébként Paolo Coelho az irodalmi nagymestere, de Mitchell nem megy ilyen messzire, ám nem túl hízelgő egy könyvre nézve, ha ez az egyik legnagyobb pozitívuma.

Az egyetlen szál, amelynek sikerül kiemelkednie a langymeleg semmitmondásból, a *Timothy Cavendish rettenetes megpróbáltatásai* című két fejezet. Ez a történet a legizgalmasabb nyelvi szempontból és dramaturgiailag is, takarékosabb, finomabb munka, mint a többi. Fanyar, (ön)ironikus humorral bőven fűszerzett, ezért képes szívszorító és elgondolkodtató lenni. Ha a *Felhőatlasz* mindössze ebből a nyolcvan oldalból állna, maradandó élmény lehetne. A színvonalat azonban erősen megtépázza a másik négy százkilencven, könyörtelenül sűrű sorokkal telerótt lap.

A második történet elbeszélőjétől olvashatjuk a következő mondatot: „*Egy félig olvasott könyv olyan, mint egy befejezetlen szerelmi kaland*”. Ez a könyv viszont egy olyan kaland, amelybe nem is érdemes belefogni.

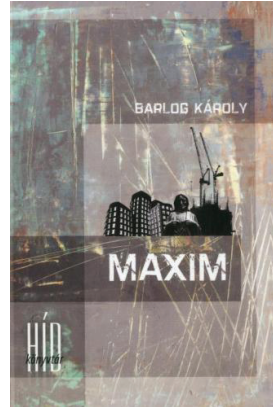
Mindent összevetve a *Felhőatlasz* olcsó szórakoztatás. Ezzel már meg is találtuk a magyarázatot a sikerére. Ebben a kategóriában viszont a tévének nincsen vetélytársa, így leginkább annak ajánlható a regény, akinek a közeléből hiányzik a nagyképernyő, de mégis szüksége van az élményre.

Szabó István Zoltán

David Mitchell: Felhőatlasz. Cartaphilus, 2012.

Barlog Károly érezhetően élvezettel gondolkodik és ír, de a sehová sem tartó gondolatfutamok teljesen figyelmen kívül hagyják az olvasót. A *Maxim* című rövipróza-kötet erősségeit és gyengéit Huszár Tamara gyűjtötte össze.

A posztmodern köpeny súlya

Barlog Károly *Maxim* című kötete nehezen győzné meg az ellenkezőjéről azokat, akik szerint a posztmodern irodalom voltaképpen csak öncélú játszadozás. Barlog a posztmodern írástechnika leszállóágban lévő irányához csatlakozik: temérdek hivatkozás, jelöletlen, de megfejtendő utalás bizonyítja, hogy a fiatal író nagyon felkészült. Barlog irodalmi tájékozottsága természetesen megnyerő, de ez kevés ahhoz, hogy a *Maxim* jó kötet legyen.

Barlog könyve négy ciklusból áll, az első gyakorlatilag három szerelmes vallomás a posztmodern irodalomhoz: van szöveggel birkózó szerző, szerzőt legyőző szöveg, öntematizálás, a valóság „feltalálása”, plágium, és az olvasó megszólítása sem marad el. A kötet címét viselő első írásból rögtön kiderül, hogy kicsoda Maxim: egy alteregó, egy vállaltan papírmásé figura, akinek olyan stílusa van, mint az amerikai vígjátékokban a jófiúk barátainak. Nem agyalós srác, kissé primitív („*Mert, érted, észre sem veszed, bazmeg*”), és természetesen vagány, aki a film/szöveg vége előtt hallatlan bölcsességről tesz tanúbizonyságot

(„*megsúgom a titkot: minden szöveg prózának indul*”). Mi a baj ezzel? Az, hogy rengetegszer láttuk.

A szövegeket minduntalan megszakító önreflexiók fásztó, kötelező betéteknek tűnnek, majdhogynem jelzésnek, hogy el ne felejtjük, a szerző *posztmodernül* ír. Az írásokba ékelt József Attila-idézetek már nem tudnak hatásosak lenni, sokkal inkább – s ez a szomorú – fáradt, közhelyes és egyszerű megoldások érzetét keltik. A Maxim szenved a tipikus elsőkötetes betegségtől: Barlog mindent meg akar mutatni. Nem az a baj, hogy mondatokról mások mondatai jutnak eszébe, hanem az, hogy egyes helyeken úgy oldja meg a kapcsolódást, mintha a posztmodern művek nyitottságát akarná parodizálni: „*De ha férfiakról esett szó, az orrnyerge kislányosan elvörösödött, a térdhajlata – mely Hamvas szerint a nő legérzékibb, legtökéletesebb pontja – pedig viszkedett a benne gyöngyöző izzadtságtól*”.

Már az első oldal sem ígér sok jót: „*Arra gondoltam, a külső világ történései pontosan így nyomják el a belső cselekvéseinket...*”. Mielőtt feltennénk a kérdést, hogy voltaképp mi is lehet a belső cselekvés, rájövünk, Barlog is érzi, hogy ez nem teljesen jó, ezért igyekszik magyarázni: „*...azaz megfosztanak annak lehetőségétől (sic!), hogy véghezvigyük azokat*”. Értjük persze, de épp egy olyan kötetben, amelyben több ízben is téma a szöveggel való babrálás és szöszmötölés, nem igazán mutat jól ez az elnagyolt mondat.

Barlog érezhetően élvezettel gondolkodik és ír, de a sehová sem tartó gondolatfutamok teljesen figyelmen kívül hagyják az olvasót.

„*Az ösgondolat mindig próza? De mi van a próza előtt? Mi van az ösgondolat előtt? Semmi? És a semmi az valóban nincs? S a nincs, az valóban a van tagadása, a semmi pedig a valamié? S ha az ösgondolatot valóban a semmi előzi meg, akkor az ösgondolat ebből a semmiből jön létre – a próza összegyúrt semmi, mely alkotóeleme egy még nagyobb, de tökéletesebben*

összegyűrt semminek, és ily módon a valami a semmi erős koncentrátuma?”

A kötet első három írásának olvasásakor nehezen eldönthető, hogy Barlog mennyire gondolja ezeket a filozofikus passzusokat komolyan. Szórakoztatónak szánja őket? Vagy elgondolkodtatónak? Némely metaforáját ráadásul annyira találónak érzi, hogy a végletekig ragaszkodik hozzá. Még akkor is, amikor a logika már megoldaná helyette, így gyakran a nevetséges túlmagyarázás hibájába esik.

„Van és nincs között egy vékonyka húr feszül, akár az erkélyeken, a két fal között, a szárítókötél. Ezt a szárítókötelet nevezzük Valóságnak. Erre a kötéltre teregetjük ki mindenünket – azaz, elhelyezzük önnön magunkat a valóságban. Vigyázat! A valóságon túl már csak az van, ami nem valóság. A valóság vethet árnyékot, de arra nem tudunk teregetni.”

Ha az olvasó képes átvergődni a kötetet nyitó három „ars poeticán”, akkor fellélegezhet, a nagymama emlékének ajánlott következő ciklus ugyanis családi epizódokból, történetekből épül fel. A család-tematika hangulata és az írások vallomásossága szerencsére jól működik. Barlog végre nem arra koncentrálna, hogy elmondja, írni micsoda küzdelem, hanem ír. Teljesen feleslegesen a kötet ezen részébe is becsúszik Proust („Nagyanyám becsületes paraszttasszony volt, éppen ezért nem olvasott Proustot.”) és Nietzsche (bár az ő feltűnése nem teljesen funkciótlan, hanem éppenséggel nagyon is kiszámítható).

Mielőtt azonban megörlénék a váltásnak, a posztmodern háttérbe szorulásának, a történet előtérbe kerülésének, következik a Kovács Istenke-ciklus. Az itt található írások tulajdonképpen ízet az adná, hogy Kovács Istenke eléggé emberi: ürit, káromkodik, és e mellett, hogy a metafizikai irány se vesszen el, van két angyala: EP és JA. A poénok széttartó dolgok összekapcsolására épülnek: Kovács Istenke egyszerre merít Wittgenstein *Tractatus*ából és egy Nike-reklámból,

a nemlét és meglét párosa pedig Sonny és Cher, valamint Rubint Réka és Schobert Norbi mellé kerül. Úgy tűnik, a humornak kellene elvinni az írásokat, de mint tudjuk, ahhoz is kell a megfelelő közönség.

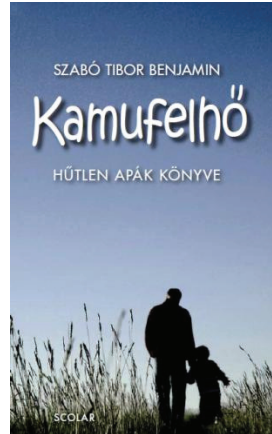
A könyv utolsó fejezetének első írása egy Végel Lászlónak címzett, hosszú, több oldalas mondat. S talán pont az előre eldöntött szerkezet következménye, hogy a szövegen érezhetővé válik a munka. Csakhogy ez esetben éppen úgy, hogy nem tűnik fel a szöveg megalkotottsága, az eddigi zavaró eszközök természetesen, magától értetődően simulnak a kötet egészéből kitüremkedő szép mondatba. Váratlanul, egyszer csak, örömmé lesz az olvasás. Az író végre átveszi az irányítást, erősebben tartja a szövegét, az olvasó pedig ilyenkor érzi, hogy jó kezekben van.

A kötet végén újra felerősödő önéletrajzi szál is azt a benyomást erősíti, hogy a Csókától Újvidékre, majd Budapestre vezető út élményanyaga témaként sokkal érdekesebb, s értékesebb lenne, mint Kovács Istenke bármely jól kitalált története. Nem hiába emeli ki Szálinger Balázs is a családot, a vidékiséget és a határon túliságot a *Maxim* hátoldalán, ugyanis ezek volnának Barlog ütőkártyái. A szerző írói teljesítményéről azonban addig, amíg ilyen szorosan fogják az ősök, amíg ilyen posztmodern lázban ég, nem is igazán lehet érdemben nyilatkozni. Talán majd a következő alkalommal.

Barlog Károly: Maxim. Forum-József Attila Kör-Prae.hu, 2012

Szabó Tibor Benjámint *Kamufelhő* című novelláskötete többszörösen kifordított, töredékes aparegényként is olvasható, amelyben a hányásban megáldott csecsemőtől az autópályán történő pofozkodásig sokrétűen tárul fel szülő és gyermek viszonyának természetrajza.

Az Isten és az apa közti különbség

Az elmúlt évtizedekben a szépirodalmat kedvelők lassan hozzászokhattak a részben kultúrapesszimizmusnak, részben a világrendbe vetett hit megrendülésének nevezhető Bodor Ádám-féle, Tar Sándor-i, krasznahorkais látásmódozathoz, melyet korábban inkább csak színekkel (szürke, sötét), hangulatokkal (nyomott, komor), majd morális jelzővel (lepusztult) illettünk. Mára még burjánzóbb a romlottság. A lírában a fáradt kadenciák jelzik, hogy nincsen valódi szabadság se kinn, se benn. Az erdélyi származású francia író-filozófus, Emil Cioran szavaival: „Az ember oly kevésbé teremtett arra, hogy kibírja vagy kiérdemelje a szabadságot, hogy még az előnyei is agyonnyomják”.

Talán Háy János *Mélygarázásának* vagy Körösi Zoltán *Magyarka* című, legfrissebb regényének is lehet efféle üzenete, s tegyük még melléjük a most Budapest Nagydíjat átvevő francia „fenegyerek”, Michel Houellebecq eddigi életművét. Az utóbbiaknál, közéljük sorolva Szabó Tibor Benjámint is, nem pusztán tabudöntögetésről van szó, bár a tabuk egyre szaporodnak. A gazdasági és egyéb világvilágkrízis mélyén az emberiség morális válsága lapul. A meg-

elégtelt földi pokol leképezését kaphattuk a 47 – *Démonok ideje* (Noran, 2009) című, kiváló Szabó Tibor Benjámin-regényben is. A szerző oszthatja E. Cioran véleményét, mely szerint „*a démon, az ördög uralja a világot, és épp ez a magyarázata a világ állapotának*”. (Nagyvilág, 2012/6) A 47-ben megtörténik a Sátán elpusztítása, de Donatust, a Gonoszt csak a szövegtérben éri utol a végítélet.

A 47 a szerző leginkább fikciós műve, mégsem nélkülözi az önéletrajzi elemeket. Bár globális problémákat jelenít meg, és a cselekmény bárhol a világon játszódhatna, fő helyszínei mégis a szülőváros, Gyula és környéke, Elek, illetve a főváros. A dél-alföldi ködlovagok pedig általában meghatározó figurái ennek a prózának, mint Szabolcs-Szatmárnak Krúdy és Móricz alakjai.

Az önéletrajziség és a morális attitűd teszi homogénné Szabó Tibor Benjámin prózáját. „*Nagy dolog az erkölcs, mása sincs az embernek, érdemes rá vigyázni*” – olvasható A lányos apákban. A szerző eddig megjelent négy kötete az önéletrajzon alapulva is ontológiai problémákat feszeget. „*Ameddig van mondanivalóm az emberről, az emberi természetről, addig szövegek is fognak gömbölyödni*”, **hangzik el tőle egy interjúban.**

A kötetek hangnemét nagyrészt a distancia határozza meg. Az első regényt, *A ciprusi királyt* irányregényként tartjuk számon, melyben alig van elmozdulás a valóságtól, a főhős azonos a narrátorral, a műben erős a környezet- és önleleplező szándék. *A lányos apák puskája* novelláiban megtörténik az eltávolítás, az elbeszélő egyes szám harmadik személyben mesél Tari Dénes közkönyvtáros (burkoltan a szerző) viseltes dolgairól.

A széteső világot önironikusan szemlélő szerző egyik fontos stiláris eszköze e novelláskötetben a hiányos mondat szerkesztés, valamint alaphangként ott bujkál a humor, amely később a Kamufelhőnek csak az első részére jellemző. Az új kötetben az erős önéletrajzi jelleg miatt különösképpen szükség van az írói invencióra, a mindentudó narrátor alkalmazására, aki végig önmagáról mesél egyes szám harmadik személyben, de mondandóját kisfiához intézi: „*Apád az ab-*

lakban könyököl naphosszat, rád gondol sokat, a nyári estére, amikor ott hagyott téged anyáddal egy vidéki házban”.

Az alcím szerinti *Hűtlen apák könyve* a vallomás műfaji sajátágaival is él, de nem kérhetjük rajta számon mindazokat a jegyeket, amelyeket Szávai János Az önéletírásban meghatároz. E novelláskötet középpontjában az apa áll, aki fiának szeretné megmagyarázni a megmagyarázhatatlant, az emberi kapcsolatok kihülését, az elidegenedés természetrajzát, s egyúttal tisztázni akarja saját múltját is. Tágabb értelemben fordított „aparegénnyel” van dolgunk, melyben az elbeszélő a kislánya apa-hiányával vet számot.

A nemrég Veszprémben megrendezett Felvidéki napokon Németh Zoltán jelentős megállapításokat tett az „aparegény” jellegzetességeiről (ezt a Vár Ucca Műhely 39-es száma közli is). Meglátása szerint a hangsúly a nemzedéki problémáról áthelyeződik az apa középponti szerepére. A *Kamufelhő* eszerint az „antropológiai posztmodern” körébe sorolható mint önéletrajz, melynek sajátja a „konkrét identitás szövegbe írása”, egy személyiség önkeresésének, fejlődésrajzának végigkövetése. Az elbeszélő persze módosíthat a tényeken, árnyalhatja, gyermeke számára érthetőbbé teheti a történeteket. Ezt a szándékot jelzi a többször elhangzó „majd megérted” odafordulása is. A legjobban megírt történet éppen ezt a címet viseli, s a kapcsolatok kihülése, az elidegenedés természeti képekkel való megjelenítése, valamint e novella esetében a hrabali történetmondó technikára emlékeztető mesélési mód lélekborzoló.

A novellafüzér egyes elemei a szerkesztéssel nyerik el helyüket a főhős életútján. A visszatekintés, a gyermekkortól való indítás, az emlékező pozíciót felvevő narrátori szerepbe bujtatott én önéletírás és vallomás-jelleget kölcsönöz az amúgy önreflexiós elbeszélésnek.

A keretes szerkesztés a még csecsemő korú kisgyermek elhagyásától az óvodás fiúcskához való lelki visszatalálásig fogja át az eseményeket. Közben tanúi lehetünk a főhős fejlődés- vagy visszafejlődésrajzának. Az anekdotázó kedvvel megírt kezdeti, vidéki idillt felváltja az idegenségérzet, mely a *Baszomka megáldása* című történettel lezár egy korszakot. A felnőtté serdülő főhőst beszíp-

pantja jövődő felesége családjának áporodott világa. Ezt jelképe-
sen a félig részeg állapotban történt hányás-jelenettel rajzolja meg,
melyben az általa bemocskolt csecsemő vidáman tapicskol a há-
nyadékban, ő pedig paradox módon szakrális gesztussal, az ároni
áldással érinti a gyermeket. Tehát a novella a brutálisan hétköz-
napit ütközteti a szentség jegyeivel. A hányás egyébként e próza
visszatérő motívuma, jelképisége már A lányos apákban felbuk-
kan, ott a kétségbeesést szimbolizálja, a Kamufelhőben pedig az
Uganda című írástól kezdődően új szerelme (Róza) terhességére,
az új élet jövetelének ellentmondásosságára utal.

A második egység történetei a fiatal tanár és könyvtárigazgató
olykor mulatságos hétköznapjaiba engednek betekintést, a fe-
leségről alig esik szó. Ha nem tudnánk már *A ciprusi királyból*,
hogy a főhős nagyon fiatalon megnősült, talán figyelmen kívül
is hagyhatnánk. Kisfiuk csak több évi házasságuk után születik,
amikorra a főhős már túl van mindenféle illúzióvesztésen, csalá-
sokon és csalódásokon. Morális győzelemnek tekinthető a refor-
mátus általános iskolai tanítvány, Lídia közeledésének elhárítása.
Megjegyzendő, hogy a „szomorú szemű lány” alakja ott kísért az
összes többi műben, a *Kamufelhőben* pedig a buszkiránduláson
tűnik fel egy pillanatra.

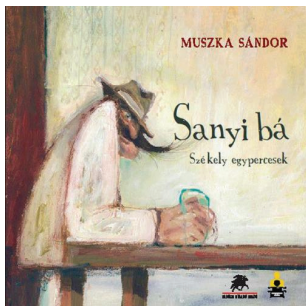
A kötet harmadik egysége a válóperrel indul (*Amikor apád a bí-
rószágon*). A főhős számára a szituáció olyannyira abszurd (a meg-
jelenítése is), mint például a 47-ben a Gonosszal való heroikus
küzdelem, vagy Isten beleavatkozása az életébe, különösképpen a
sorsfordulók alkalmával. Hogy hihetővé tegye a transzcendenciát,
a szerző konkrét dátummal (1992) jelzi, mikor történt „kiemel-
kedése” a paraszti létformából, mikor indult el az elidegenedés
útján. Ugyanígy bevillan a Teremtő büntető szándéka is az *Ahogy
apád megtudta (II)* című részben, amikor őt csalja meg a szeretője:
„Így tudta meg apád, hogyan tesz Isten igazságot”. Majd az elbeszélő
lecövekelt bizonyágként, szentenciaként (Szabó T. B. kedvelt
eszköze) az első novellában fölteszi a kérdést fiának és legfőképp
önmagának: „Miben különbözik apád Istentől? A különbség jól lát-
ható. Isten mindenhol ott van. Apád viszont szintén mindenhol ott
van, csak ahol te vagy – ott nincs”.

Az utolsó egység az *Ugandával* veszi kezdetét. Megjelenik az új szerelem (Róza), de kapcsolatukra a kiegyensúlyozatlanság jellemző. Hangsúlyt kap itt is az intellektus – felesége orvos volt, Róza bölcseztan, keresztretjénnyt fejt, s mindkét esetben a nőnek volt autója, ő vezetett – mintha rejtetten megbújna a főhős származásából fakadó idegenség-érzet, holott közben ő már irodalmár, lapszerkesztő. A személyiségfejlődés bejárta a maga útját, de lélektanilag a főhősben ott motoz még a bizonyítási kényszer. Erre alkalom is kínálkozik az egyik történetben (*Mint a szart*); melyben megfigyelhetjük a világválts jeleként a deszakralizálást, a vulgáris kifejezések elszaporodását a szövegben. Ráadásul a főhős fia és Róza jelenlétében leüt egy kamionost. Ő úgy véli, ezzel végre leszámolt régi énjével, elégtételt vett a sorsán, holott amit tett, az akkor és ott teljesen értelmetlen. Üres, ügyetlen heroikus gesztus. Mindenképpen alatta marad egykori romantikus vágyának, hogy valami emberfelettit tegyen a másikért.

A *Kamufelhő*ben az önéletrajzi háttér segítségével a saját autentikus apakép megrajzolásának vágya bontakozik ki. A novellák nyelvi, stilisztikai minősége hullámzó, így például kifejezetten gyenge a *Zavar*, de az *Egyszerű történet a halálról* is. Ugyanakkor a keretet s egyben a címet adó utolsó írás, a *Kamufelhő* megemeli a kötetet. A novella nyelvileg sűrített, stílusában közelít az amerikai minimalizmushoz, legfőképp az updike-i novellák hangulatát idézi fel.

Különösképpen lényeges az elbeszélő kisfiának egy kijelentése, melyet a Legó- királylányhoz intéz: „*Veled nem játszom tovább, mert már unlak*”. Szomorú előkép ez. A szerző korábban feltette a kérdést: a Teremtő rontott-e el valamit, amikor a pitbullokat tökéletesebbre teremtette az embernél, vagy mi vagyunk képtelenek megváltozni. Más sem teszünk, csak újratermeljük a „belső nyomort.” A látomásos zárókép az egünket beborító „kamufelhővel” sajnálatos igazság. S bár ez a novelláskötet esztétikailag visszalépés, főképp a 47-hez képest, az autentikus apaképre törekvés, a kvázi-vallomások, az önvizsgálat igénye reményre jogosít.

Muszka Sándor *Sanyi bá* című kötete székely egypercesek gyűjteménye, amely az illusztrációkkal és a hozzá tartozó cédével a szórakoztató próza egy sajátos típusát teremtette meg.

A huszonegyedik századi góbé

Székely vagy erdélyi irodalomra gondolva sokaknak Dsida Jenő, Kós Károly, Kányádi Sándor, Tamási Áron, Sütő András vagy éppen Wass Albert neve juthat eszébe. Netán Méhes György írásai vagy akár Orbán János Dénes paródiái. A stílus és miliő szerethető, jól felismerhető, eladható. Azonban a kortárs erdélyi irodalom nem csak ebből áll. Erdély és a székelység szelleme nagyon is élő, ennek folyamánként irodalma is változásban van: újabb termékeket hoz – néha egészen zavarba ejtőt.

Ha valahová be kellene sorolnunk, akkor egyértelműen az Orbán János Dénes képviselte pajzán, humoros irányvonalba illeszkedik Muszka Sándor *Sanyi bá – Székely egypercesek* című, közel-múltban megjelent könyve. A jólesően reprezentatív kivitelű, igen gazdagon illusztrált könyv képei a mind ismertebb Csillag István munkái, és ritkán van ekkora összhang szöveg és illusztráció, sőt talán *író és illusztrátor* között, mint ez alkalommal.

A témájában és főleg stílusában meghökkentően újszerű kötet szigorúan véve sok tekintetben előzmények nélkül áll. Az író remekül ötvözi a már-már közhelyként emlegetett székely élet-

érzés hátborzongatóan ismerős egzotikumát a gag és burleszk jól bevált eszközeivel, megteremtve ezzel a térségünkben bő negyed évszázados késéssel létjogosultságot nyert *stand up comedy* összetéveszthetetlenül „muszkai” altípusát. Ezzel párhuzamosan megalkotta és kellő rátermettséggel működteti a székely egypercesek mindössze pár hónapja létező kategóriáját.

Irodalmi körökben gyakran hallani, hogy „ilyen még nem volt”. És tényleg nem! Az egyperces kifejezés mindeddig olyan szorosan kapcsolódott Örkény Istvánhoz, mint a „két vágással, négyfelé”. Legutóbb talán Böszörményi Zoltán *Halálos bűn* című, *Párpercesek* alcímet viselő könyvében utalt erre a hagyományra, inkább az érzelmi mélység felé bővítve a műfaji kereteket.

Muszka Sándor azonban nem törekszik trónfosztásra. Megelégszik egy kiadós vérfrissítéssel. Írásai, melyeket ő maga sosem definiál novellaként, egészen más hangnemet, témakört, életérzést közvetítenek, mint Örkény rövidprózája.

Az egypercesek alanya *Sanyi bá*, a huszonegyedik századi góbé. Személye maga az ellentmondás. Tisztes tagja egy hagyományában létező közösségnek, ugyanakkor korántsem egy skanzen élére vasalt bohóca. Bölcsessége, bár sokszor vitatható, minden élethelyzetre kiterjed. Embersége pedig vitán felül áll. Télvíz idején fát vág, medvét láncol, káposztát szed, de elboldogul az internettel is, és ha kell, mountain bike-jával leelőzi a vihart. A kötet bája is nagymértékben ebből a látszólagos fogalmi és stílári összeférhetetlenségből, a jórészt erre építő nyelvi humorból fakad. A szerző ugyanis előszeretettel színezi szövegeit az autentikus (legalábbis fonetikus leírt) Csíkszépvíz-közei dialektussal, annak archaikus szövetébe írt modern kifejezésekkel.

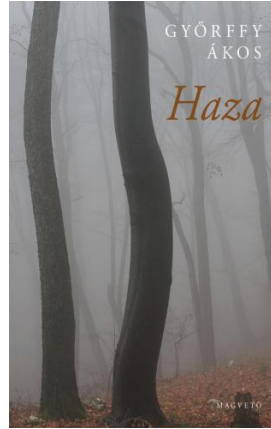
Hasonlóan kreatív elvet követ, ha a lírai én új jelenséggel találkozik: Sanyi bá ilyenkor kerébe tör néhány meglévő jelölőt, és ezzel új fogalmakat alkot. *Példának okáért*, *Madagaszká* állattani különlegességéről, a *Lámur*-ról, (ami voltaképpen *olyan, mint a görény, csak majom*) egész mondatban ad felvilágosítást, színházi beszámolójában *bugyiharisnyás* balett-táncosokról mesél, és

Sanyi bá bizony *tiszta kolorban nézi a tomisdzserit*, Elvis-klubot alakít, ahol *egy fehérnép úgy éneklí a dzsuli fulit, hogy még levegőt sem veszén*. Mindez rendkívül szórakoztató, és egészen addig tökéletesen működik, míg a szöveget némán, vagy magunknak olvassuk fel. Viszont ember legyen a talpán, aki az alábbi tizenkilenc vesszővel tagolt idézetet képes hitelesen felolvasni, úgy, hogy a fonetikusán leírt szövegek íze és értelme is megmaradjon. „*Avval hátramentem a színbe, elvettem a fejszét, s abba a nagy hóba fel az erdőre, kivágtam egy jó bikkfát, fel a vállamra, levittem, hát akkora vót a fa, hogy az udvarra alig fért bé, letettem, s mondom, hazalépek, valamit faljak, met erőssen megehültem, hát a kapun nem értem bé, a gyermek mán futott utánam, hogy jöjjön, Sanyi bá, met olyan fát hozott, hogy a törzsiből egy egész medvecsalád bújt ki.*” Még szerencse, hogy erre nincs is feltétlenül szükség, mivel a kötet hátsó borítójára tűzve ott lapul Sanyi bá búcsúajándéka, bő ötven percnyi „muszkai stand-up”. És ez bizony számít!

E három összetevőből, a kötet gyakran zseniális szövegeiből, Csillag István sodró lendületű illusztrációiból és legfőképp Muszka Sándor elképesztően életteli előadásában megelevenedő írásokból egy multimedialis élménnyé változó könyvcsemege született. Még a hagyományos olvasó képe is foszladozni látszik, amint kedvenc történetéhez lapozva, az író kellemes orgánumával a háttérben, lélekben átélheti egy hargitai kocsmá fenyoasztalos, köményes pálinkától illatozó miliójét.

Muszka Sándor *Sanyi bája* tehát meglehetősen komplex élményt kínál. Olvasás közben azonban akár a következő komoly kérdések is felmerülhetnek bennünk: hol és hogyan találja meg a helyét napjainkban, amikor a globalizálódás a jelszó, egy olyan nép, amelyet éppen évszázados bölcsessége, nyelvezete, bezártsága óvott meg a feloldódástól? Milyen hatással lesz az erdélyi kultúrára és identitásra, ha az „új hullám” már jól felismerhetően inkább a trendeknek megfelelően, mint a hagyományokat követve ír? Napjaink erdélyi prózájában talán éppen az a legszebb, hogy egyelőre senki, talán maguk az írók sem tudnának válaszolni ezekre a kérdésekre.

Képzeletbeli vagy valós hátizsákjába, magányos túrázások mellé mindenkinek ajánljuk Győrffy Ákos *Haza* című esszékötetét.

A túrázás imakönyve

Ha bárki arra vállalkozna, hogy elolvassa Győrffy Ákos *Haza* című prózakötetét, csakis hosszú hetekig tartó tudatos szövegmegvonás után kezdjen bele a feladatba! Néhány könnyedebb olvasmány, egy-két krimi, lányregény megengedett, de a könyvben található esszékhöz viszonylagos lelki és szellemi békére van szükség, esetleg egy rövid hétvégi elvonulásra valamely kevésbé ismert túraútvonal közelében.

A *Haza* ugyanis túraesszék sorozata, ahol a szerzővel nagyon is azonosítható hang egy otthon elvesztésétől egy másik „haza” megtalálásáig vezeti el az olvasót. A túrázó egyszer hegyet mászik, máskor biciklire száll, majd elindul Trieszt felé, megint máskor pedig karácsony után néhány nappal útra kel a Bakonyba a bencés kolostorhoz, vagy éppen a Dunát ússza át barátjával. Néha azonban csak bóklászik a ködben, a zúgónál vagy a kertben, és a lét nagyon is elviselhető könnyűségéről értekeznek.

Győrffy Ákos esszéi nem útleírások a szó hagyományos értelmében, hanem a Hamvas Béla-féle megfigyelések szintjére

emelkedő gondolatfutamok. Mondhatni: meditációk, amelyek következtetéseikkel irányt mutatnak az olvasóknak. De senkinek nem kell zen buddhistává válnia, hogy az egyes utak tapasztalatait magáénak érezze. Még az a kényelem is megadatik a lapozgatónak, hogy Istenben sem kell hinnie. A Haza végére úgyszem tehet mást, minthogy legalább elfogadja más hitét.

De miről is beszél Győrffy Ákos ilyen áhítattal? Például a trieszti biciklizés során arról, hogy *„ha az utazó magyar[, e]lőször azt látja, mit veszített el”*. Nincs ebben semmi hamis és felfokozott vágy, inkább csak egy nosztalgia, mert *„[a] tenger nélküli ország szomorú”*. Ugyanis minden, ami a birtoklással kapcsolatos, az esszéírónak gyanús. Még a test is: *„Egyszerűen nem visz rá a lélek, hogy a testemre sajátomként tekintsek!”* Ugyanígy van az országhatárokkal, amelyekkel Győrffy nem le akar számolni, hanem egyszerűen nem érti őket:

„Nekivágok a meredek partnak, Illegális határátlépés, talán így hívja ezt a büntető törvénykönyv. És tényleg, mint a mesékben, minden fa mögül bárki és bármi rám veheti magát, bármelyik pillanatban, úgy érzem. A határ miatt itt érintetlen az erdő. A fák lábán halnak meg, s ettől még félelmetesebb az egész. Szokatlan egy igazi erdőben járni. Az erdők úgy általában már rég nem igazi erdők, és ez is csak azért igazi, hogy jelezze az odaátiságot, hogy elrejtjen valamit a túloldaliak elől.”

Lassan, a természet néha lágy, máskor kegyetlennek tűnő, szűkítő ölen leszámol az ember alkotta illúziókkal. *„Minél inkább eltévedek, annál közelebb kerül az otthonom”* – állítja a túrázó, miközben az őszinte szövegéből kiragadott mondatok látszólag nem is lépik át a közhelyek határát. Pedig dehogynem. Ez főleg abból látható, hogy a túrázó is esendő: végig a démonaival viaskodik. Egy beavatási szertartás során még barátja életét is kockára teszi, hiszen *„beavatás nélkül az ember megmarad szellemileg kiskorúnak, [ezért] egyszer át kell úsznom a Dunát, mint ahogy mindenki más is tudja, aki itt él”*. **Az Át című írás a kötet egyik legerősebb darabja**, amely segít más megvilágításba helyezni József Attila, Petri György vagy éppen Sziveri János folyamat.

Aki tehát a politikai költészet áramlatában próbálná elhelyezni a kötetet, bakot lő. Az viszont bárkinek mentsvára lehet, ha a *Hazát* novellaciklusként vagy regényként olvassa. Akkor ugyanis könnyen mentegetőzhet maga előtt: *ez az egész fikció, végső soron nem is történt meg!* De valójában végig ott motoszkál benne, hogy ha irodalom is a kézben tartott gyűjtemény, akkor sem lehet ilyen őszintén hazudni. Mármost kitalálni, megalkotni ennyire zsigeri tapasztalatokat. Bár végső soron, a végkimenetel szempontjából talán mindenki azt hisz, amit akar:

„Mintha lenne valamilyen igyekezet arra nézvést, hogy még az emléke is elfelejtődjék annak, amire az elmúlt évezredekben egész kultúrák épültek. A másik életet azonban mindez nem érinti, mint ahogy soha nem érintette semmi olyan üzenet, amelyet az innenső partról intéztek hozzá. A másik élet érintetlenül megvan, létezik, és ugyanolyan, mint ötezer éve volt.”

A *Hazát* éppen ezért apró adagokban érdemes olvasni, megmegpihelve, a rohanástól távol, természetközelen, egyedül, halkán, és ahogy említettük: hosszú hetekig tartó tudatos szövegmegvonás után. A kötet ugyanis magas küszöbvel kezdődik, amelyet átlépve a történetek mögött megbúvó elmélkedések is olyan izgalmassá válhatnak, mint maguk az elbeszélte események.

A végső, reklámszlogenbe bújtatott ajánlónk pedig egyszerűen az lehetne: ne Coelhot olvass, hanem Györfffy Ákost! Hiszen aki életvezetési tanácsok helyett a létezéshez kíván fogódzókat keresni, az mindenképpen talál jó néhányat az esszéekben. Az instant bölcsességek helyett a *Haza* segítségével olyan kérdéseket tehet fel magának, amelyek hosszú távon pótolnak minden egyértelmű igazságot. Ha meg nem, akkor az olvasó kapott néhány túraötletet, amelyből még azt is megtudhatja: mit kezd a kullancsokkal a létezés minden elemét tiszteletben tartó természetjáró. Ez pedig kétségtelenül elég hasznos. Mint ahogy az is, hogy mit kezdjünk a hazával. Szorítsuk be egy határvonal mögé? Esetleg a természetben keressük? Vagy teremtsük meg azt a zugot, ahol mi építjük fel a hazát? Netán a haza nem is kívül van, és még csak nem is belül, hanem valahol máshol? Odaát?

Boldog Zoltán

SZŐCS GÉZA

2700 szó egy rejtélyről

I.

A Sztálin életével kapcsolatos nagy rejtélyek közt szokás emlegetni mint gonoszságának, elvetemültségének bizonyítékát, avagy mint példát lélektelenségére, személyiségének humán léptékkal való értelmezhetetlenségére azt a tényt, hogy legközelebbi családtagjainak sem kegyelmezett: öngyilkosságba hajszolta őket, vallatósobába, börtönbe vagy kényszermunkatáborba kerültek és sokukat kivégezték. Bár nem föltétlenül szimpatikus dolog, ha egy zsarnok tejbe-vajba fürösztli a rokonait, az azért valóban feltűnő, ha az ellenkezője történik: vagyis ha ezek a családtagok semmivel sincsenek nagyobb biztonságban, mint bármely egyszerű halandó, adott esetben egy „osztályellenség”. Ugyanez a helyzet a régi cimborákkal, egykori harcostársakkal, vagyis azzal a holdudvarral, amely normálisan az uralkodói „udvarok” személyi állományát táplálja. Ezekre a hajdani akcióhősökre, akik kenyerüket és köpenyüket egyaránt megfizették a bandavezérrel, ugyanaz a sors várt, és nagyjából ugyanakkor, vagyis a harmincas években, mint amit Bertolt Brecht *Állítsátok meg Arturo Uit* című drámájából ismerünk. Csúf hálátlanság az ilyesmi, amikor a betyárból még a betyárbecsület is hiányzik: rokon vagy barát, hűséges elvtárs vagy szövetséges egyaránt fel lehet készülni a legrosszabbra.

Személyesen azt gondolom, Sztálin egy olyan környezetben nőtt fel, amelyben a világ, de legalábbis az emberi viszonyok sokféleségét, akár teljességét a nagycsalád, a klán, a nemzetség hordozta. Márpedig ezen belül előfordult minden: szerelem, árulás, leszámolás, küzdelem, gyűlölet, harag, csalódás. Sztálin talán sosem tudott kilépni az érzelmeknek ebből a törzsi iskolájából, és amikor leghűségesebb tábornokait kivégeztette, vagy rokonait Gulágra küldte, nem más történt, csak azokat az időket és helyzeteket élte át újra, mondjuk, mint amikor részeg apja fojtogatta az anyját, mármint a Sztálinét, hogy vallja be, kitől van a fiú. Aki szenttelen, rideg, erőszakos, gátlástalan felnőtté lett, és egyes rokonait talán akkor is

gyűlölte volna, amennyiben nem diktátor lesz, hanem cipész marad, mint az apja.

II.

Egy gyors áttekintés erejéig mindenesetre megéri legalább nagyjából végigkövetni Sztálin családjának az életútját vagy inkább halál-útját, kezdve feleségei korai halálával, ami egyikük (a második) esetében az öngyilkosságot jelentette. Az első feleséget Jekatyerina Szvanidzének hívták. Tőle született fiára, Jakovra Sztálin egyáltalán nem volt kíváncsi, 14 éves korában a rokonai vitték fel az apjához Moszkvába. Olyan ridegen bánt vele, hogy a fiú öngyilkossággal próbálkozott, amely sikertelenül végződött. Sztálin így reagált: még egy tisztességes lövésre sem vagy képes. Amikor, mint harcoló tiszt, Jakov a német fronton alakulatával együtt fogságba esett, Sztálin ezt úgy értelmezte, hogy hazaárulást követett el, és azon nyomban el is rendelte Jakov feleségének letartóztatását. Hallani sem akart a németek ajánlatáról, hogy Jakovot fogolycseré útján szabadon engednék von Paulus marsall ellenében („Nem adunk katonáért cserébe marsallt”, mondta állítólag az ajánlatról), és amikor arról értesült, hogy Jakov a fogságban öngyilkosságot követett el, ezúttal sikereset (nekiszaladt a magasfeszültségű kerítésnek), Sztálin végre elégedetten nyilatkozott a fiáról, még az újdonsült özvegyet, mármint saját menyét is kihozatta a börtönből. (Később kiderült, hogy a szerencsétlen fiú két halált is halt: mielőtt rázuhant a kerítésre, még le is lőtték mint szökevényt.)

Sztálin sógorainak és sógornőinek sem alakult szerencsésebben a sorsa. Aljosa Szvanidze, Sztálin első feleségének idősebbik bátyja Sztálin legközelebbi barátai közé tartozott, úgy tartották számon, mintha testvérek volnának. De 1937-ben a diktátor elrendelte Aljosának és feleségének, Marija Korona énekesnőnek a letartóztatását. Úgy rendelkezett, hogy Aljosa csak akkor maradhat életben, ha bevallja, hogy német kém. Aljosa nem tört meg, úgyhogy 1941-ben őt is, nemsokára pedig feleségét, a szopránénekesnőt is kivégezték, utóbbit mellelég ugyanazon a napon, mint Jekatyerinának, a néhai Sztálinnének (egyben Aljosának) a nővérét, vagyis Marija Szvanidzét. Ő volt Sztálin személyi-családi mindene. Mindezek a sógorok és sógornők Sztálin legfamiliárisabb környezetét képezték, gondot viseltek rá, törődtek az egészségével, velük osztotta meg apró gondjait.

De vegyük szemügyre az Allilujevek sorsát, ha valaki úgy gondolná, hogy a második feleség rokonai esetleg kiszorították volna az első családját Sztálin kegyeiből. Az Allilujev gyerekek Sztálin számára családnál többet jelentettek: személyes titkárságot, pótolhatatlan háteret, Sztálin mellett életre-halálra elszánt önkénteseket, akiknek soraiból egyaránt került ki szerető (az anya) és feleség (a lánya), titkár, testőr és legközvetlenebb bizalmas. Ők voltak Sztálin páncélvonatának lakói. Nágjának, a második feleségnek az öngyilkosságát már említettük. Öccse, Fjodor megőrült állambiztonsági kiképzése közben. Húguknak, Annának a férjét, Sztanyiszlav Redensz NKVD-s tisztet kivégezték, Anna maga börtönbe került, ahonnan csak Sztálin halála után került ki, elmebeli, lelki és idegi roncsként. Ha ehhez hozzávesszük, hogy Nágjának és Annának az öccse, Pavel is kétes körülmények közt vesztette életét (nyilvánvalóan megmérgezték), azt kell mondanunk, hogy a Szovjetunióban nemcsak az nem volt szerencsés, ha valaki Sztálin ellenségének minősült, de Sztálin családtagjának lenni sem bizonyult életbiztosításnak.

És miután Nágja, vagyis Sztálinné és az öccs, Pável is eltűnik, mi sem természetesebb, hogy egymásra talál a két árván maradt fél: Sztálin intim viszonyt kezd halott felesége halott öccsének özvegyével, Zsenya azaz Jevgenyija Zsemlyanyicinával. Aki ennek ellenére úgy dönt néhány évvel később, hogy másodszor is férjhez megy: ki akart lépni a helyzetből. De talán ő maga sem csodálkozott nagyon, amikor letartóztatták, és módfelett azon sem lepődhetett meg, hogy Kyra lánya is ugyanerre a sorsra jut. Ez eddig négy megölt sógor és két kivégzett, valamint három börtönbe került sógornő.

Aztán itt van még a Kaganovics-lánnyal, Rózával való titokzatos történet is, aki Sztálin helyettesének, Lazar Kaganovicsnak volt az unokahúga. Berija fia, Szergo az egyetlen, aki emlékszik rá, mások csak annyit tudnak róla, hogy eltűnt, fiával együtt. Ez az állítólag Sztálintól született fiú, Jura, fantomatikus figura, bizonyára jónéhány művet fog ihletni a Vasálcros műfajában.

Sztálin együtt nőtt fel két tejtestvérével, legnagyobb pártfője gyerekeivel, az Egnatasvili fiúkkal, akik valójában talán féltestvérei lehettek. Mindketten bizalmasai voltak, de 1941-

ben egyiküknek, Szásának a feleségét kivégezték. Szása soha nem tett erről említést Sztálinnak – tisztában volt az udvari szabályokkal, jegyzik meg a krónikások.

De nem mindenki volt tisztában ezekkel a szabályokkal. Sokan fordultak hozzá letartóztatott hozzátartozójuk, barátaik ügyében. Sztálin, ha úgy érezte, hogy válaszolnia kell nekik – elvégre ehelyett rögtön az NKVD-t is hívhatta volna –, példátlan álnoksággal azt dörmögte: Mit tegyünk, nekem is rengeteg rokonom van börtönben. Talán szellemesebbnek érezte ezt a gesztet, mintha azonnal az őrséget riasztja. Hasonló az is, amit Sztálin és a régi harcostárs Szergo Ordzsonikidze utolsó telefonbeszélgetéséről tudunk. Szergo a legrégebbi cimborák közé számított, bár ekkorra már kezdett kiszorulni a hatalomból. Miután letartóztatták bátyját, Papulja Ordzsonikidzét, Szergo áthágván az említett udvari szabályokat, testvére védelmére kelt, ártatlanságát hangoztatta, tiltakozott, majd ezen a bizonyos estén azzal hívta fel Sztálint, hogy mielőtt hazaért volna, az NKVD átkutatta a lakását. „Ugyan, Szergo, ne aggódj. Az NKVD nálam is bármelyik percben házkutatást tarthat” – nyugtatta őt állítólag a főnök. Szergo azonban, ki tudja miért, nem lett nyugodtabb ettől. Bárki húzta meg másnap este a ravaszt, akár Szergo saját maga, akár másvalaki, az első számú harcostárs golyóval a fejében szállt ki a történelemből.

De vissza a családtagokhoz. Sztálin Allilujevától született két gyerekének, a részeges és labilis Vaszilijnak, valamint a helyét sosem lelő Szvetlánának sem sikertörténet az élete. Igaz, őket nem tartóztatták le, nem végezték ki, máshogyan ment tönkre az életük (meg azoké a férfiaké, akik szemet vetettek a csinos Szvetlánára).

Sztálin hozzátartozói közül még azok jártak legjobban, akik kívül estek közvetlen látókörén. Volt két házasságon kívül született fia – illetve alighanem több, de e kettőnek ismerjük az anyja nevét is. A Marija Kuzakovától született Konsztyantin volt az egyik, filozófianár és a világháborúban hősiességéért kitüntetett ezredes. Később, miután főnökét amerikai kémkedéssel vádolták meg, földönfutó lett, három gyerekével még portási állashoz sem jutott. Hruscsovék alatt viszont ő lett a szovjet televízió egyik első igazgatója. A másik fiú anyja Ligijja

Pereprigina volt, akit Sztálin 13 évesen csábított el egyik száműzetése alkalmával. Gyerekük az Alexandr névre hallgatott, postás és Komszomol-instruktor lett, ő is harcolt a háborúban, háromszor kitüntették, őrnagyi rangot kapott, később étkezdés lett Novokuznyeck bányászvárosban. Neki is három gyereke született és az NKVD vele is, mint Konsztantynnal, nyilatkozatot íratott alá, hogy soha senkinek nem beszél a „származásáról”. Ugyanakkor invitálták, költözzön Moszkvába. Hogy a fiúnak megvolt a magához való esze, az mutatja, hogy hallani sem akart erről, gyerekei visszaemlékezései szerint „Mindig attól tartott, hogy történhet vele valami”. Sztálin soha egyikükkel sem találkozott, ahogyan azzal a hat unokájával sem, akik e két fiú gyerekei voltak.

III.

Furcsa elképzelni, hogy a XX. század történelmének alakulása évekig Beszo és asszonya, Keke kezében volt. Megtörtént, hogy Sztálin apja, Beszo, vadállatias részegségében úgy földhöz vágta a kis Szoszót, azaz Sztálint, hogy napokig vért vizelt. Ha akadt volna arra egy éles lépcsőfok, egy öntöttvas kályha, amelynek sarka beszakítja a kölyök koponyáját, teljesen más lesz a XX. század történelme. De végül is Beszo, Keke és Szoszo megvoltak egymással, s a fiú későbbi élete során ebből a nemes tartalékból, ezekből a fájin emlékekből meríthette érzelmei gazdagságát.

Gondolatmenetem elején hajlamos voltam Sztálin érzelmeit, családtagjaihoz való viszonyát a grúziai törzsek, klánok, nemzetiségek mintáira visszavezetni, így keresve magyarázatot arra, hogy miért volt képes a legnagyobb kegyetlenségekre is; amit Shakespeare úgy mond, hogy „színház az egész világ”, nála úgy hangozhatna: színház az egész család. Vagy: családom az egész világ. A világ összes konfliktusa, összecsapása megjelenik a nagyfamília viszonyrendszerén belül, ne csodálkozzon senki, ha e szűkebb térben egyaránt és nagy számban találkozik III. Richárdokkal, Jágókkal, Lady Macbethekkel, Othellókkal és Kalibánokkal. Ezt neveztem az érzelmeik törzsi iskolájának.

hordozza, „testesíti” meg a jövőt. Elképzelhetetlen olyan hagyomány, amely ignorálná a fiúgyermeket – egyáltalán a gyermeket – mint olyan értéket, amely távlatot, folytatást és értelmet ad az életnek és küzdelmeinek és áldozatainak. Szigorúnak lenni, büntetni, megverni a fiút – az egy dolog. De tudomást sem venni róla? Miféle kaukázusi az, aki fiából nem nevel harcost? Bármikorra vélte Sztálin eljövendőnek a proletár világforradalom győzelmét, amelyre egész életét tette és amelyben nyilvánvalóan hitt – a kérdést nem kerülhette meg: és mit hoz mindez saját gyermekeimnek és unokáimnak?

Ceaușescu Romániájában és Kim Ir Szen Észak-Koreájában világos válasz született ezekre a felvetésekre. Ez a válasz a dinasztikus kommunizmus, vagyis a kommunizmus dinasztikus változata. Ezekben az országokban az is világos, kik alkotják az uralkodó osztályt, s a társadalmi felemelkedés elképzelhető legmagasabb szintje: a jupiteri fényességű Udvar körül gravitáló elit közelébe kerülni. Az kétségtelen, hogy Bukarestben és Phenjanban egy idő után olyan tünetek kezdtek elhatalmasodni, amilyenek a római császárság hanyatló korából ismerősek. De nagy kérdés, hogy viszont a példátlan személyi kultuszt maga köré építő Sztálin vajon miért nem terjesztette ki ezt családjára. Annyira puritán gondolkodású lett volna? Netán attól tartott, hogy megszólnák az elvtársai?

Ezek a kérdések s ez az egész gondolatmenet arra szolgálnak, hogy eljussunk a sztálini típusú rendszerek legfontosabb, meg nem kerülhető kérdéséig. KIKNEK A HATALMÁRÓL BESZÉLÜNK, AMIKOR A PROLETARIÁTUSÉT EMLEGETJÜK?

Maradjunk Oroszországnál. Az biztos, hogy az 1917-es változások után nem a cári elitnél maradt a hatalom. A Szovjetunió nem a cár, nem a bojárok, nem a pópák Oroszországa volt. Akkor talán a „dolgozó népé”? De hiszen teljesen világos, hogy ennek nem hogy semmifajta termelőeszköz nem került a tulajdonába, hanem még attól is megfosztották, amije volt. A családjával együtt éppen éhen pusztuló kozák, a gyárban robotoló vagy a Gulágon sínylődő proletár csak valamiféle végkimerülési delírium következtében érezhette volna úgy, hogy alapjában véve azért hatalmon van. Marxis-

ta terminológiával élve: egy állammonopolista kapitalizmust épített, amikor azt skandálta magában: Mindez enyém, magamnak építem.

Beszélgünk-e a polgárságról, értelmiségről vagy bármiféle középsztyárlról mint hatalmi tényezőről?

A hadsereg a legmegalázóbb paprikajancsi szerepre volt kárhoztatva, tisztikarát akkor tizedelték meg, amikor akarták. Önmagában félelmetes erőt jelentett, de a párt engedelmes eszközeként semmiféle autonómiával nem rendelkezett, sőt semmiféle önképpel sem. Annak tekintette magát, aminek a párt tekintette őt: valamiféle házőrzőnek.

Kik maradtak még hátra? Azt szokás mondani: a nomenklatúra. A pártapparátus, a titkosszolgálatok emberei, különösen a vezetői. Lehet, hogy ők jelentették az uralkodó osztályt a Szovjetunióban?

Ennek a társadalmi kategóriának a hatalma nagy volt, de ideiglenes. Eleve rövid távú, kiszámíthatatlan, s mint még magának Sztálinnak a példája is mutatja: a családtagokra ki nem terjedő, hanem őket a hatalomból kizáró szerkezetben működött. Ez, amennyiben egyáltalán hatalomnak nevezhető (hiszen maximum egy generációra, de inkább csak néhány évre szóló mandátum volt, személyileg és családirag inkontinuus módon), folyamatosan ellenőrzött és megkérdőjelezett, vagyis agyonkorlátozott szerep volt. Ők maguk, a pártarisztokrácia, a hatalom „gyakorlói” állandó rettegésben éltek, hátukon folyamatosan futkározott a hideg, ha arra gondoltak, valamit nem az irányvonalnak megfelelően tettek.

Ha a kérdéshez – miféle érdekek nevében kormányzott Sztálin és garnitúrája – nem a társadalomelmélet, hanem a népszuverenitás, az ország lakóinak, az állam polgárainak biztonsága felől közelítünk, megint csak azt látjuk: senki annyi rosszat nem tett a szovjet embernek, mint a szovjethatalom maga. Sem a japán, sem az amerikai, sem az angol imperializmus, sem a náci fasizmus agressziója, gonosztettei, elvetemültsége nem okozott akkora kárt a Szovjetunió népeinek, mint saját kormányzatuk. Hivatkozunk csak egyetlen szimbolikus példára: az atomfegyveres riogatására.

Nem a külpolitikaira – „ha sokat ágálsz, megszórhatunk néhány bombával” –, hanem a belpolitikaira. „Ha nem vagyunk résen, jönnek a jenki az atomfegyverükkel.” Vagyis békés szovjet városok, békésen építő szovjet dolgozók eshetnek áldozatul az imperalista ármánynak – úgy a derült égből. És aztán valóban eljött az atomcsapás pillanata, amelyet azonban nem az ellenség, hanem önmaga mért saját magára a birodalom, arra ébredvén egy napfényes áprilisi reggelen, hogy elkezdődött a nukleáris háború. Első célpont: Csernobil. Allítólag a hatvanas években a Dél-Urálban is sikeres atomtámadást intézett maga ellen a szovjethatalom, sokkal nagyobb számú áldozattal, csak akkoriban még simán titokban lehetett tartani az ilyesmit. A történet megfelelően példázza azt, amiről beszélünk: a szovjet birodalomban az értelmezés klasszikus eszközeivel meghatározhatatlan, hogy ki volt hatalmon, kinek és minek a nevében, minek és kiknek az érdekeit, biztonságát és értékeit védelmezve.

Tény, hogy nem volt olyan társadalmi, gazdasági, nemzeti, etnikai, kulturális, vallási, nyelvi közössége a hajdanvolt Szovjetuniónak, amely úgy érezhette volna, hogy hatalomra kerül – sőt, nemigen tudunk olyan társadalmi metszetet, amely ne vált volna áldozattá. Megtörték a kozákokat és kiirtották a nagygazdákat, de nem kerültek „hatalomra” sem az ukránok, sem a grúzok, sem a baltiak, sem a zsidók, sem a tatárok, sem az ázsiai népek – sőt, legtöbbjük történelme legsúlyosabb csapásait volt kénytelen elszenvedni a nagy kísérletben. Ha máshonnan nézem: eszerek, mensevikek, föderalisták, trockisták – ki emlékszik rájuk a nagy bolsevik sikertörténet után? Kik voltak a bolsevikok (azonkívül, hogy egy ideig-óráig sikeresen taktikázó pártfrakció tagjai), hogyan lehet meghatározni őket? Meg sem említettük az egyházat, annak a nyakára is rákerült a hurok, amellyel folyamatosan szorongatták. A társadalom, a gazdaság, a kultúra szerves fejlődése egy évszázadnyira megszakadt. Megint föl kell tennünk a kérdést:

Kinek volt jó a szovjet berendezkedés? Ha senkinek, miért nem omlott össze rögtön?

Miért erőltették a marxista eszmei genealógiát és az osztályharcos frazeológiát? Bárki, aki kézbe vette a klasszikusokat, azonnal rájött: azok a gondolkodók biztosan nem ezt akarták, nem az ő utópiájuk valósult meg. Nem lett vol-

na egyszerűbb elfelejteni az egész marxizmust, tudományos szocializmust, történelmi és dialektikus materializmust és azt mondani: ez itt a Nagy Orosz Birodalom és ez itt az uralkodója, I. Sztálin? Miért kellett azt hazudni, hogy a proletariátus uralkodik, ha egyszer nem uralkodott? Legitimáló ideológiákat, kohéziót erősítő muníciót lehetett volna kölcsönözni bármely totalitárius mintakészletből, például a németből vagy az olaszból. Miért ragaszkodott ez a hatalom ennyire görcsösen nyilvánvaló s így kényelmetlen hazugságokhoz? Hiszen már a genezis pillanata, a fő-fő, a mindennek felett való hivatkozás, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom ordítóan hamis frázisa elárulta, hogy rettentő bajok voltak: nem volt nagy, nem volt októberi, nem volt szocialista és nem volt forradalom. A kis novemberi államcsínyt nevezték el annak.

Miközben tehát nem volt hatalmon – társadalmi értelemben – senki, maga a nemzet azt szerette volna, hogy kielégítsék azt a lelki szükségletét, hogy legyenek erős vezetői, akik a birodalom létét legitimáló értékek nevében kormányoznak. És bár a hatalom kellően, sőt túlon túl szigorúnak is mutatkozott, előbb-utóbb ki kellett derülnie annak, hogy Sztálint leszámítva fantomok kormányozzák a birodalmat, megfoghatatlan értékek nevében, amelyekből csak a legnagyobb áldozatok árán valósítható meg valamennyi. Stilizált kolumbuszi példázattal élve: az édenkerti Újvilág helyett a Sztálin kormányozta hajó 30 év alatt is csak Grönlandig sodródott el, miközben az árbocra kötötték vagy a cápáknak hájították a legénység és az expedíció nagy részét.

IV.

Sztálin vitathatatlan teljesítménye, hogy sikerült egyben tartania a Szovjetuniót. Saját utódlásáról nem gondoskodott. Fölöslegesnek ítélte, mert vagy azt gondolta, hogy a rendszer önfenntartó módon magától tovább fog működni, vagy azt, hogy úgyis vége mindennek. Legalábbis gyanítania kellett, hogy röpké fél évszázadon belül szét fog esni az egész irracionálisra, kegyetlenségre, bornírtságra és megfélemlítésre épített monstrum. Mégsem igen foglalkozott a jövővel, bár a hajlam megvolt benne, akár okkult eszközökkel is belekíváncsiskodni. Egy apokrif történet szerint egyszer kon-

ferenciát rendeztek Moszkvában a jövőbelátóknak és egyéb parafenoméneknek. A téma a jövő volt, egészen pontosan a prekogníciós lehetőségek. A társaságot reggelente autóbusz szállította a szállodából a konferencia helyszínére. Ez történt a rendezvény 3. napján is – a clair-voyeurök, ezoterikus látókok, médiumok, misztikusok, jövőnézők, mágusok, holnapkutatók, minden természetfölötti érzékekkel és okkult tudással bíró celebritás felszállt reggel a buszra és az elindult velük és soha többé senki nem látta őket.

V. (utóirat: plusz 40 szó)

Nekünk pedig itt marad mint egyik legnagyobb rejtély: miként voltak képesek a nyugati értelmiségiek, köztük briliáns elmék, és nemcsak baloldaliak, miként voltak képesek minderről, amin ma szörnyülködünk, hallgatni, vagy másról beszélni, vagy félrebeszélni.

Ez év március elején Sztálin-világ – a kommunizmus ára címmel rendezett nemzetközi konferenciát Budapesten, a Terror Háza Múzeumban a házigazda intézmény, a Kommunizmuskutató Intézet és a németországi Konrad Adenauer Alapítvány. Ott hangzott el az alábbi előadás.